

**Kuknuä änguä we-hunqä-täni,
Matiu
iqu äqäkqe
Yätamäkqä kuknuä
hiñuiqänä iquvi**

Bukä, kuknuä änguä we-hunqä-tänä 4 iqua, ii tiwiqä nätmätqä, hea Jisasi Iqu, qua täu pmetanğa ätimäuminqenqä. Bukä Matiu iqu äqäkqä tqueqä tiwiqä kinğanäni, ii nätmätqä Mäliyai, Jisasi Ique ämikqä ga ätimäukqeuta, Jisasi Ique qu pizqä äpäkukuwä iutanı, anđi ävaukqä iunqeyi. Ga Iqu, Iqueqä wäunjuänqä ämotquaminqä iquauñi, qäukuä haqä yätunqä äväma ekqenqä.

Nätmatqä naqänänä hñqu Matiu iqu ämänätquakqe, ii tiinji. Goti Iqu hiñuiqänä kuknuä guä ämäsäueqanđi, qu bukä yäüä iu äqäkuwä äqänänqce, Jisasi Iqu qayunänä timäutñqä diñqä imäkkqe. Goti Iqu kuknuä guä ämäsäuetä, “Ämaqä Israitqä iquau anđu itmetñqä Hñque dowatmniqueqä” ätkqe. Bukä tqu tii ämänätqueqi. Jisasi Iqu, ii Qäqueyqä. Bukä Matiu tquenı, tiñinqä-pqe ämänätqueqi. Jisasi Iqu nätmätqä kuapänä imäkminqce, kuknuä Goti Iqueqä hiñuä-tqä iqua, hiñuiqänä ätäpu äqäkuwinqce, ii qäyunä naqä-qakuänä ätimäuminqenqä. Hiññqä täu hiñuä qunä. Saptä 1:22-23; 2:4-6; 2:14-15; 2:23; 4:13-16; 8:16-17; 12:15-21; 13:34-35; 21:2-5; 21:16; 26:24; 26:31;

26:54; 27:6-10.

Nätmatqä naqänänjä, bukä Matiu ique ätäñqä huizi, ii Goti Qäukuä Yätutanjä Iqunä miqä iunqä äyä äqänä. Jisasi Iqu wäunuä imäkkqeutäñi, Goti Iqu, qokä-apäkä eeqäpnänjä iquauqä ämiqä naqä-qakuä äpmetä, ga qu Iqueqä äwiñqä iunä qänaknä iqäpñqä äwinyä.

Bukä Matiu tqueni, Jisasi Iqueqä kukñuä quäuqänänjä 5-qua ätminqenqä äqänä. Kinğanäñi, saptä 5 iuta 7 iunqe, ii kukñuä tiññqä ätäñqeyi. Jisasi Iqu, qoqonä hñqueqä haqä yatu ätqäuä, kukñuä, Goti Iqueqä qokä-apäkä naqä-qakuänänjä iquauqä suqä imäqäpñqenqä, awä ätminqe. Kukñuä huiziqu, saptä 10 iunji, Jisasi Iqu, Iqueqä wäunuänqä ämotquaminqä iqua, qokä-apäkä huiziu awä ätuäkipiyännga imäqäpñnuwänqenqä, kukñuä äwikqe.

Kukñuä quäuqä huiziqu, saptä 13 iunji, Jisasi Iqu kukñuä awi, kukñuä ktqä Goti Iqunä miqe äänä hitanqenqä ätuminqe. Kukñuä quäuqä huiziqu, saptä 18 iunji, Jisasi Iqu, kukñuä awi, Ique naqä-qakuänä äwivändäpiyä iqua, suqä imäqäpñnuwänqä iñqä ätkqe. Kukñuä quäuqä yäpakä iqu, saptä 24 iutä, 25 iutäñi, Jisasi Iqu nätmatqä hea yäpakännga timäuniqenqä ätkqe.

Qänakñi ämaqe, Jisasi Iquenqä, himä-wiunqä ipu, Iqueni hanjä-iqä kuapänänji äwiminjuwi. Kukñuä äñguä we-hunqä-tänji, Matiu iqu äqäkqe, tiwiqä yäpaki, Jisasi iqu apäkonätä, anñi vaukqenqä äqäkqe.

Bukä tqu kiqä-kiuänji, ämaqä äsqu äqäkqenqä kukñuä hui hmanji. Ii etanqenqä, bukä tqueqä

yoqe, qu ti änyuätkuwi. “Kuknuä änguä we-hunqä-tänä Matiu iqu äqäkqeqä.” Qu knuä iqe, ämaqä mbqä motauqä, iqueqä tiwiqä saptä 9:9-13 iu äqänänqä iqu, äqäkqeqä.

Jisasi Iqueqä kaqä-kawäkaunqä*

¹ Kuknuä tä, Jisasi Kraisi Iqueqä kaqä-kawäkaunqe. Iqu häneqä Dewiti iquesanji, itanga Dewiti iqu häneqä Aprähamä iquesanji.

² Aprähamä iqu, Aisakä iqueqä kanique. Itanga Aisakä iqu, Jekopä iqueqä kanique. Jekopä iqu, Jutä iqueqätä, känguäkauqätä kanique. ³ Jutä iqu, Peresi iqueqätä, Sela iqueqätä kanique. Ingueqiyqä känai, Tema iyyi.

Peresi iqu, Eslonä iqueqä kanique. Eslonä iqu, Lamä iqueqä kanique. ⁴ Lamä iqu, Aminätapä iqueqä kanique. Aminätapä iqu, Nasonä iqueqä kanique. Nasonä iqu, Salämonä iqueqä kanique.

⁵ Salämonä iqu, Boasi iqueqä kanique. Kiqä känai, Leopä iyyi. Boasi iqu, Opeti iqueqä kanique. Kiqä känai, Rutqi iyyi. Opeti iqu, Jesi iqueqä kanique. ⁶ Jesi iqu, ämaqä naqä Dewiti iqueqä kanique.

Dewiti iqu, Solomonä iqueqä kanique. Kiqä känai, hinuiqänänji Yuraya iqueqä apäkä eminqe. ⁷ Solomonä iqu, Leopamä iqueqä kanique. Leopamä iqu, Apiya iqueqä kanique.

Apiya iqu, Asa iqueqä kanique. ⁸ Asa iqu, Jeosapatä iqueqä kanique. Jeosapatä iqu, Jeolamä iqueqä kanique. Jeolamä iqu, Yusiya iqueqä kanique. ⁹ Yusiya iqu, Jotamä iqueqä

---

* 1: Lukä 3:23-38

kaniq̄e. Jotamä iqu, Ahasi iqueq̄ä kaniq̄e. Ahasi iqu, Hesekiya iqueq̄ä kaniq̄e. ¹⁰ Hesekiya iqu, Mänasa iqueq̄ä kaniq̄e. Mänasa iqu, Amonä iqueq̄ä kaniq̄e. Amonä iqu, Josiya iqueq̄ä kaniquvi. ¹¹ Josiya iqu, Joakinä iqueq̄ätä, kätä-känguäkauq̄ätä kaniq̄e. Inğanj, mäkä-hunq̄ä hñqua Israitq̄ä iquaunji, Bapilonä iunq̄ä ätuma äwäpu, iquauq̄ä yäpä imä äp̄muatekuwi.

¹² I äpmapiyitanji, Joakinä iqu, Selatiyoli iqueq̄ä kaniqu ekqe. Selatiyoli iqu, Serupapelä iqueq̄ä kaniqu ekqe. ¹³ Serupapelä iqu, Apiyutä iqueq̄ä kaniqu ekqe. Apiyutä iqu, Eliyakimä iqueq̄ä kaniqu ekqe. Eliyakimä iqu, Asolä iqueq̄ä kaniqu ekqe. ¹⁴ Asolä iqu, Satokä iqueq̄ä kaniqu ekqe. Satokä iqu, Akimä iqueq̄ä kaniqu ekqe. Akimä iqu, Eliyutä iqueq̄ä kaniqu ekqe. ¹⁵ Eliyutä iqu, Eliyasa iqueq̄ä kaniqu ekqe. Eliyasa iqu, Matanä iqueq̄ä kaniqu ekqe. Matanä iqu, Jekopä iqueq̄ä kaniqu ekqe. ¹⁶ Jekopä iqu, Josepä iqueq̄ä kaniqu ekqe. Josepä iqu, Mäliyaq̄ä qokiq̄e. Mäliyai, Jisasi Iqueq̄ä känaiyi. Iquenyqe, qu tii ätätq̄äñuwi. “Ämaq̄ä Tqu, Iqu Kraisi ne ämineyätñq̄ä Goti Hanjuwä Iqu atäunq̄ä ikq̄ä Iquvi.”

¹⁷ Iinḡ etanḡi Jisasi Iqu Aprähämä iquesanḡä hueq̄ä-himq̄ä Ique. Inji Aprähämä iquesa, ämaq̄ä 14 iquau eqiyämanguwitanji, Dewiti iqu ekqe. Itanḡa Dewiti iquesa, ämaq̄ä 14 iquau inä eqiyämanguwitanji, mäkä-hunq̄ä iqua Israitq̄ä iquaunji Bapilonä iunq̄ä ätuma äukuwi. Itanḡa Bapilonä iunq̄ä äukuwitanji, ämaq̄ä 14 iquau inä eqiyämanguwitanji, Jisasi Kraisi Ique ämikqe.

Mäliya, Jisasi Ique ämikqenqä†

¹⁸ Jisasi Kraisi ne ämineyätñqä Goti Hanjuwä Iqu atäunjuä ikqä Iqueni, Iqueqä känai ämikqenqä kukñui, tiñji. Iqueqä känai Mäliya, qu Josepā iquenyqä tuwakñä ae äunyqanquwängga, iqu mämeqä änä etanğani, Dñä Änguä Iqu iyyqä äwqä imda imäkqanği, ii äwqä-tänä eminqe. ¹⁹ Iyyqä qokä Josepā iqu, ii äwqä-tänji etanği näqñqä ämeqe, ämaqä jänänju eä, qokä-apäkä iquauqä hiñuä iqinji, ii wombä inğä meqanğe mäwiñğanği, hiñuinä qunawatmätä ikqe. ²⁰ Iqu iinğä imäkätñqä kñuä yqänä indqänätqätanğa, wätqä iunji Goti Naqä Iqueqä enätqä hñqu äwimeqe, tii ätukqe. “Josepā Dewiti iqueqä kawiquki, Mäliya matñqä diñqe, si kñuä kuapanä mindqanğqä panä. Ymeqä äwqä imä ämnänğqä Iqu, Dñä Änguä Iqu änyueqeqä. ²¹ Itanğa ii Ymeqä Qokä Hñqu nyuänqiyä. Iqu Iqueqä qokä-apäkä iuqä suqä quvqetani, hänä imäkäqumuatäniqeqä. Inji si Iqueqä yoqe, ‘Jisasi† Iqukiyä’ nyuättñqeqä” ätukqe.

²² Nätmatqä eeqänänğä tä ätimäukqe, Goti Naqä Iqueqä kukñui, qäyunä imäkätñqä ätimäukqe. Naqä Iqu hiñuä-tqä hñque kukñui tiinğä äwikqe.

²³ *“He qätä wipiyä. Apäkä, qokätä hiqaqä mäwiqä hui, äwqä-tänğä eätä, ymeqä qokä hñque nyuäniqeqä. Qu iqueqä yoqe, ‘Imanueli*

---

† 1:17 Lukä 2:1-7 † 1:21 Yoqä Jisasi, kiqä quati tiinji. Qokä-apäki hänä imäkäqumuatqä.

iqueqä' nyuätpnuwänqeqä. Yoqä tqueqä quati, tiinji. Goti Hanjuwä Iqu, nesä anä äpmenä.”§

²⁴ Itanğa Josepä iqu, hiqaqä äwäminqe ivatuwänäqe, Naqä Iqueqä ynaunjqä iqu ätukqä-pa imäkätä, iqueqä apäki qe ämakqe. ²⁵ Iqu apäki ae ämakqä-qe, ii Ymeqä Qokä Ique ae nyquangqänğanqä, iisä hiqaqä anä mäwiqä iminqe. Ga iqu Iqueqä yoqe, “Jisasi Iqukiyqä” änyuätkqe.

2

Näqñqä-tänjä iqua, Jisasi Ique äwimakuwinqä

¹ Ämaqä naqä Heroti iqu qua Jutiya iu mitqätanğa, Mäliya Jisasi Ique anä-himqä Betlemä iu ämikqe. Qänakndanı ämaqä mäptqä timäuqä mänğisanjä näqñqä-tänjä iqua, Jerusälemä iunqä äyappiyi, yatñqä hiñginäwa ikäkuwi. ² “Ymeqä, ämaqä Jutiya pmeqä iquau mitñqä, tänğa änyquä Iqu, äñgi winä? Ne Iqueqä qätäqueqä ique, mäptqä timäuqä mänğisa äqunätanä, Iquenyqä qonjä wok-tatunquä äyapqunä.”

³ Ämaqä naqä Heroti iqu qätä iinjä äwiyäqe, iqu kñuä kuapanä indqänätä, änämiqä iminqe. Jerusälemä pmeqä iqua asä iinjä iminuwı. ⁴ Iinjä hitanği, Heroti iqu hiqäva-imäkqä naqä iquautä, kukñuä-suqenqä näqñqä iquautä, eeqänä tääqä ätuätumetä, yatñqä tiinjä äwikqe. “Kraisı, Goti Hanjuwä Iqu Iqueqä ämaqeu mitñqä Ique atäunquä ikqä Iqu, anjä äsqisa timäutñqäwä?” ätukqe.

---

§ 1:23 Asayä 7:14

⁵ Iqu yatŋqä i vqanġa, qu kimaŋi tii qe ätukuwi. “Iqu anä-himqä Betlemä, qua Jutiya iuta timäutŋqeqä. Hinuä-tqä hŋqu, Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋui ätätä, bukä iu tiinä äqäkqeqä.

⁶ *‘Qua Jutiya iuŋi, anä-himqä Betlemä iquki, huizi iquauqä yäpakä iquki manä. Ämaqä sitanä hŋqu, huiziquau miqä timäuniqeqä. Iqu Nyä ämaqä Israitqä iquau miqänqä pmeniqeqä,’ ätätä äqäkqeqä*” ätukuwi.*

⁷ Heroti iqu kukŋuä tä qätä äwiyäqe, ämaqä mäptqä timäuqä mäŋgisaŋä näqŋqä iquau tääqä maqŋqä ätuätumeqe, yatŋqä vqanġa, qu, “Qätäqeqä iqu hea inġa ätimäuqeqä” ätukuwi. ⁸ Itanġi iqu näqŋqä ämeqe, iquau ätäwqatkqe. “He Betlemänqä äwipu, Ymeqä Iquenyqä qävqä anġuanä ipiyä. Itanġa he hinuä ae äqumbiyi, nyi ndpŋqä anġumä quveppiyä. Nyi-pqe äpätmä, Ique qonġa woktäumqänänä.”

⁹ Qu ique qätä äwipiyi, qe äukuwi. Wätqätanġuwänġanġi, qätäqeqä mäptqä timäuqä inġi äqunġuwä iqu, iquauŋi hinuiqä äwimaminġe. Itanġa iqu äwätä, anä Ymeqä Iqu witanġqä iu, haqä yätqä äpmakqe. ¹⁰ Inġanġi iqua iinä äqumbiyi, yeeqä kiinä qe äwiŋgqe. ¹¹ Itanġa iqua anä yäpä inġisa äpaquväpu, Ymeqä Iquesä, Iqueqä känai Mäliyatänġi äqumbiyi, iqua Iqueqä yoqä haqeqä ämamäupu, qonġa äwoktäupu, hipenġi qua bu ekuwi. Itanġi iqua golqetä, eqä wetqä jinänä anġuanänä

---

* **2:6** Maika 5:2

weqetä, zä-wänunuä eqetä, quwqä qa iuta ätaupu, Ique qe äwikuwi.

¹² Inğanjı Goti Hanjuwä Iqu wätqä ävätä, “Heroti iquenyqä anğumä mäwqä pambiyä” tquanğa, iqua quwqä anämqä hänaqä hui-mända qe äukuwi.

Isipänqä zä äwäkuwiñqä

¹³ Iqua ae uwqanğuwänğanjı, Naqä Iqueqä enätqä hñqu, Josepä ique wätqeu äwimetä ätukqe. “Heroti iqu, Ymeqä Tquenyqä qävqä itä, päsätñqä iqiyä. İnı si ävautnä, Ymeqä Iquesä, känäütä itmetnä, itanğa Isipä iunqä zä ätuma äwätinä, pmatñqeqä” ätukqe. “Nyı si anğumä ktqanğmdqänğanqäuä.” ¹⁴ Itanğı heatqänğa, Josepä iqu ivatuwänäqe, Ymeqä Iquesä, känäütä Isipänqä qe ämitimäukqe. ¹⁵ Iqu iu yqänä pmetanğa, Heroti iqu qe äpäkonğqe. Nätmatqä tä ätimäukqe, Naqä Iqu Iqueqä hinuä-tqä hñque ätukqä-pa, qäyunä ätimäukqe. “*Nqä ymeqä ique, Isipä buta ätuma äpkqe qä*” ätkqe.†

Ymeqä qokä iquau äpäkkuwiñqä

¹⁶ Heroti iqu, ämaqä mäptqä timäuqä mänğisanä iqua, ique awä mätquä, hänaqä hui-mända ämäwqätäukuwiñqä näqnqä ämeqe, iqueqä äwqe tnänğä wiñanğa, ämaqä hui Betlemänğä ändowatätä ätukqe. “Betlemä iutä, anğ-himqä qäqıqı ämätnänğä iutänjı, he ymeqä qokä quväukuä hñquaqu mämäwqätäuqä iquaunjı, pizqä päkpiyä.” Iqu näqnqe, ämaqä mäptqä timäuqä mänğisanä iquauta ämeqe,

---

† 2:15 Hosiya 11:1

ymeqä quväukuä iinji mämäwqätäuqä iquauñqä ätukqe. ¹⁷ Qu ymeqä i äpäkkuwi, Goti Hanjuwä Iqu imäkätä, hinuä-tqä Järämai ique ätukqä-pa, qäyunä ätimäukqe.

¹⁸ “*Anä-himqä Lama iunji, Lesoqä kaqäua ymeqä iquauñqe, kñuä äqiyäpu pmapqä iqanquwänga, qu qätä äwikuwi. Ymeqe mäpmeqä itanquwiñqä, qokä-apäkä huizi iqua iuauqä äwqe jänä iwimäkññqä diñqe, mäwiñqä imiñqe.*”†

Isipäta, Nasäretqänqä angi äukuwiñqä

¹⁹ Heroti iqu ae äyä päkonqanga, Isipä iunji, Naqä Iqueqä enätqä hñqu, Josepā ique äwimetä tiinjä ätukqe. ²⁰ “Ämaqä, Ymeqä Ique pizqä päsanä-tpu ikuwä iqua, ae äpäkonquwiqä. Inji si ävautnä, Ymeqä Iquesä känäutäñji itmetnä, qua Israitqänqä anqumä upñqe.” ²¹ Kukñuä ii qätä äwiyäqe, iqu ävautä, imbaqi itmetä, qua Israitqä iunqä äukuwi. ²² Iu ätimäuqe, Akelausi iqu kanä Heroti iqueqä anä ämetä, Jutiya iu mitqätanqñqä qätä äwiyäqe, iqu zä wiñqangi iunqä mäwqä ikqe. Injä etanji Goti Hanjuwä Iqu wätqeuta kñuä vqangi, iqu qua Galilisänjä inqisanqä äukqe. ²³ Iu ätimäuqe, iqu anä-himqä “Nasäretqävqä” ätmiñuwä iu qe äpmakqe. Iqinyqä äukuwi, hinuä-tqä iquauqä kukñui qäyunä qe ätimäukqe. “*Qu iquenyqe, ‘ämaqä Nasäretqätanjä-queqä’ tupnuwiqä.*”

---

† **2:18** Järämai 31:15

3

Jonä asnjä-qäyqä iqu, kuknjuä awä ätuminqenqä*

¹ Itanji quväukuä hui ae äpäwqanğa, Jonä asnjä-qäyqä iqu Jutiya iu änyä qe ätimäutä, anjä avqñqä iu äpme, ämaqeu kuknjuä awä tii ätuminqe. ² “Goti Qäukuä Yätutanjä Iqunä miqe, qäukuä haqä yätuta qäqi täqi ae äquvepçenqe, hiqä kñui äkunmäknäpu, suqä quvqe vquatämäupiyä.” ³ Kuknjuä Goti Hanjuwä Iqu hinjä-tqä Asayä iqueqä manjä iuta ätkqe, ii Jonä iquenyqe. Ii tiinji.

“Anjä avqñqä imdani, ämaqä hñqueqä manji tääqä tii ätqiyä. ‘Naqä Iquenyqä hänaqe, näwinyä jänänä imäkepiyä.’”†

⁴ Jonä iqueqä qäki, kametqä aa äyäuä, itanğa yaqueqä huiwi, aquvä ämuäsämäuminqe. Itanji penüätä, wiyä-maknjuä anitä ätetä ängmanminqe. ⁵ Inğanji ämaqä Jerusälemä pmeqä, qua Jutiya iu pmeqä, itanğa eqä Jotänä iqueqä manjä iu pmeqä iqua, qu eeqänä iquenyqä äpminjuwi. ⁶ Qu i äpäpu, quwqä suqä quvçenqä awä tquanğuwänğanji, Jonä iqu eqä Jotänä iu asnjä äwqäminqe.

⁷ Inğanji Jonä iqu, Parisi hñquatä, Satyusi hñquatä, asnjä mapñqä kuapänä pçanğä äqunäqe, iqu tiinjä ätukqe. “He qämäkä quvqä iquauqä ymeqä-quenjqä. ‘Goti Hanjuwä Iqueqä äwqä tnänjä äpäñqiyä. He zä upiyä-qe,’ tqu hitqanğikä? ⁸ Hiqä kñui äkunmäknäpu,

* 3: Makä 1:1-8; Lukä 3:1-18; Jonä 1:19-28 † 3:3 Asayä 40:3

suqä quvqe ae ävquatämäuqueqä äktmbu motquapiyâ. Injä imäkquwi, he zä hñqu häukuä-tänjä enqä-panuenjqä. ⁹ ‘Aprähämä iqu neqä awiqu hitanqgetani, ne änguä äpmejunä-qe,’ matnqä pambiyâ. Nyi he etqänâ. Goti Hanjuwä Iqu hikä tä, Aprähämä iqueqä kaqä-kawäka epñqe, änguä imäkänâ. ¹⁰ Zä-häukuä änguä mäwiqanqutqä iquauni, tä täuvepñqä diñqe, japiñi zä-quatä iqi ae äwinâ” ätukqe.

¹¹ “Hiqä knui äkunmäknäpu, ‘suqä quvqe ae ävquatämäuqueqä’ motquapñqe, nyi asñi eqetänâ eqiyätqänâ. Injä etanqi Ämaqä nyi ämanqutäunqä Iqu, qänaki änâ äpänqiyâ. Nyi Iqueqä yukä ämuasmänqe mamqe, ämaqä änguä-qunâ ma, quvqunji. Iqu asñi, Goti Hanjuwä Iqueqä Dñä Änguitä, tä itä heqiyänqiyâ. ¹² Iqu pokä a äqätänâ, kuä pa huätä ämatnämäutä, kuä naqe, aquvä äqiyätä kiqä anju pñqä maeniñqe. Itanqa kuä pai, tä maisquä du tnämäuniqeqä” ätukqe.

Jonä iqu, Jisasi Ique asñä äwqäkqenqä†

¹³ Inqani Jisasi Iqu qua Galili iu ävämani, Jonä iqu asñä wuqiyätñqä, ique eqä Jotänâ du äwimakqe. ¹⁴ Itanqa Jonä iqu, “Qäyâ eenâ. Asñi, Si ñqiyqänänjä qäyunä-qe, nyi kqämqä äpñi, änääñqäwä?” ätukqe.

¹⁵ I tquanqa Jisasi Iqu kimani, “Qäyâ eenâ. Täñqani Nyi äktqä-pa, ii imäkiyâ. Goti Hanjuwä Iqueqä äwiñqä eeqänäñi qäyunâ timäutñqe, ye

---

† 3:12 Makä 1:9-11; Lukä 3:21-22

suqä ii imäkenqeqä” ätukqe. Inğanı Jonä iqu kuknuä dunı qänaknä ikqe.

¹⁶ Jisasi Iqu asnjä ae ämeqe, eqä bu äväma äyapqanğa, maqänäni qäukui qnqanä enqä-pa qe äutänngqe. Itanı Iqu, Goti Iqueqä Dnjä Änguä Iqu, ynjä-heeqä enqä-pa äquvepätä, Iqueä huiwä iu pmeqanğı hinuä äqunngqe. ¹⁷ Inğanı qäukuä yätutanı, manjä hnqu tiinjä äqänngqe. “Ämaqä Tqu, Nqä Ymeqä Nyi kiinjä änyinätnjä Iqueqä. Nqä äwqä imdanı, Iquenyqä aquvänä änyinätqänä” ätukqe.

4

*Setänä iqu, Jisasi Ique yamwiqä äwikqenqä**

¹ Inğanı Jisasi Iqueni, Dnjä Änguä Iqu, anjä avqnqä iunqä ätma äukqe. İi, Setänä iqu Ique yamwiqä vätnqä dinqä. ² İqini Iqu hiunjitä, heatqetä 40, buayä manqä äpmeqe, buayänqä dä äwikqe.

³ Inğanı dnjä quvqä yamwiqä vqä iqu, Ique äwimeqe, “Si Goti Hanjuwä Iqueqä Ymequki etanğutqe, hikä tqua buayä kunmäkmbnjä, kuknuä tuvä” ätukqe.

⁴ Jisasi Iqu kimanı, “Goti Hanjuwä Iqueqä kuknui tii äqänä.

‘Qokä-apäki buayä dutanä pmeqä hmanjqä. Qu Goti Hanjuwä Iqueqä kuknuä eeqänänjä iutanä pmeqeqä,’ ätä äqänänä” ätukqe.†

⁵ Iqu iinjä tquanğa, Setänä iqu Ique Jerusälemä Goti Hanjuwä Iqueqä anjä-himqä iunqä ätuma

* 4: Makä 1:12-13; Lukä 4:1-13 † 4:4 Kuknuä-suqä 8:3

äwäqce, hiqäva-imäkqä anä atääqä iu ätqäteqe, “Si Goti Hanjuwä Iqueqä Ymequki etanğutqe, qua mäni ikuapmävä” ätukqe. “Tiinjä etanğı, Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iunı, tii äqänä.

⁶ ‘*Goti Hanjuwä Iqu iqueqä enätqä iqua ängüänä mikiñqä ätuänqiyä. Tqä yuki hikä iu hui matävqä ishqä diñqe, iqua hipae hevqä mäkiqutäpñqäuä.*’”†

⁷ Iwä Jisasi Iqu tii ätukqe. “Bukä iunı, kukñuä tiinjä-pqe inä äqänänä.

‘*Si Goti Hanjuwä tqä Naqä Iquenı, yamwiqä mävvqä panä.*’”§

⁸ Itanı Setänä iqu anğumä, qoqonä haqä naqä ziimänä hñquenyqä ätuma äyäqce, anä-himqä eeqänänä qua täunıtä, iquauqä nätmatqä ängüä eeqänänä itä ämotquakqe. ⁹ Ga iqu tiinjä ätukqe. “Si qonä änäuktäutnä, nyaqä yoqe haqeqä manmäuqanğtqe, nyi eeqänänä tä Si ktapmğänä.”

¹⁰ Jisasi Iqu tii ätukqe. “Setänä iquki, huätä päuvä! Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iunı tii äqänä, ‘*Si qonä äwoktäutnä, Goti Hanjuwä tqä Naqä Iqueä yoqenä haqeqä ämamäutnä, wäunıui Iqueqenä iqanğinyä.*’”*

¹¹ Inğanı Setänä iqu Ique ävämeqanğa, enätqä iqua äpäpu, Ique yätamäkqä äwikuwi.

Jisasi Iqu wäunıui, Galili iuta ipäqäkqenğät

¹² “Qu Jonä ique, guä ae äkiqiyäuquwiqä” tqanğä äwiyäqce, Jisasi Iqu qua Galili iunğä anğı

† **4:6** Apqä Bukä 91:11-12 § **4:7** Kukñuä-suqä 6:16 * **4:10**
Kukñuä-suqä 6:13 † **4:11** Makä 1:14-15; Lukä 4:14-15

äukqe. ¹³ Itañi Iqu añä-himqä Nasäretqä iuñi ävämañi, añä-himqä Kapänamä bunqä äwitä äpmakqe. Kapänamäñi, eqä-huänä Galili-tänä qäqiqi eä, Seplonä, Näptali gueqiyqä hueqä-himqä iquauqä qua iuvi. ¹⁴ Iqu e imäkätä, kukñuä hñqu Goti Hanjuwä Iqu hiñuä-tqä Asayä iqueqä mañä iu ätimekqeñi, qäyunä timäutñqä ikqe.

¹⁵ “*Seplonä, Näptali gueqiyqä quae, hänaqä eqä-huänä dunqä änyäwänqä qäqiqi eä, eqä Jotänä-tänä inñi-mända, qua Galili-tänä inñisayi. Itanğa ämaqä Israitqä iquanä ma, huiziqua iqi anä äpmeñäuä.* ¹⁶ *Ämaqä pisqukuä imä äpmeñuwä iqua, qu we-hunqä naqä ique hiñuä ae äqunänñäuä. Ga ämaqä ae äpäkönquwä iqua enqä-panä äpmeñuwä iquañi, we ae äwiomäkqiyä*” ätkqeçä. †

¹⁷ Inğanñi Jisasi Iqu, qokä-apäkä iu kukñuä awä ätipäqiyätä, tiñä ätukqe. “Goti Qäukuä Yätutanä Iqunä miqe, qäukuä haqä yätuta qäqi täqi äwiñqä-qae, hiqä knui äkunmäknäpu, suqä quvqe vquatämäupiyä.”

Jisasi Iqu, hämapäkä piqä iquau täaqä ätuätumakqenqäS

¹⁸ Iqu eqä-huänä mañä Galili iu qañä äwätäqänğanñi, Saimonä, Endru gueqi hämapäkä-piqä qa ätnämäutqätanñinyä äqunñqe. Saimonä iqueqä yoqä huizi, Pitä ique. Inñueqi hämapäkä äpisinyä, mbqä ämamiñiyi. ¹⁹ Iqu iquaqui hiñuä äqunäqe,

† 4:16 Asayä 9:1-2 S 4:17 Makä 1:16-20

“Nyi qänaki nyivänjinyqä. Ämaqä-piqeŋqe ämäqesquamqänänyä” ätukqe. ²⁰ I tquaŋgani, iŋgueqi hämapäkä qae, maqänä iqi emäni, Ique qänaki äwivändkiyi.

²¹ Iqisaŋi haqä nänä hmbu tii äwäqe, ämaqä hŋgueqi, Jemisi iquesä, Jonä iquesä hiŋuä äqunŋqe. Iquaqu Sepri iqueqä hikŋä-quaqu eänyä, imätqua yimba iu äpmapu, hämapäkä-piqä qae dakmäuqanŋi anä imäkqämanmiŋuwi. Jisasi Iqu iŋgueqi hiŋuä äqunäqe, tääqä ätuätumakqe. ²² I tuätumeqanŋi, iŋgueqi yimbaetä, kaniquesä maqänä ävämani, Ique qänaki äwivändkiyi.

Ämaqä täŋä-yaqä hŋquau, äŋguä iwimäkkqenqä

²³ Inŋani Jisasi Iqu qua Galili iuŋi qanä ikitä, quwqä anä aquväqŋqä iuŋi näqŋqä ävätä, kukŋuä äŋguänänä Goti Iqunä qäukuä haqä yätuta miqenqä awä ätuätä, täŋä-yaqä huitanjä-huitanjä eeqänä äŋguä imäkätä ikämiŋqe. ²⁴ Iquenyqä kukŋui, qua Siliya iuŋi eeqänä im-imä qe äukqe. Ga ämaqe Jisasi Iquenqä, täŋä-yaqä huitanjä-huitanjä-tänitä, dnä quvqä-tänitä, yaqä ppqä-tänitä, yaqä ŋuä-tänitä, eeqänä äma pqaŋguwänŋani, Iqu eeqänä äŋguä imäkkqe. ²⁵ Itanŋa ämaqä kuapänä qua Galilisaŋä iquatä, qua Dekapolisisaŋä iquatä, Jerusälemätanä iquatä, qua Jutiyatanä iquatä, eqä Jotänä yätäqänŋisa pmeqä iquatäni, qu eeqä Ique qänaki äwivändkuwi.

Jisasi Iqu qoqonä yätu äpme, kuknuä awä ätukqenqä (5:1-7:27)

5

Ämaqä äwqä yeeqä-winqä iquauñqä*

¹ Jisasi Iqu ämaqä kuapänä pqañgä äqunäqce, qoqonä yätuñqä ekqce. Iqu iqi quamä pmeqanğa, Iqueqä wäunuänqä ämotquaminqä iqua, Iquenqä äpkuwi. ² Inğanı Iqu iquau tiñjä ämotquakqce.

³ “Ämaqce, ‘Nyi ämaqä äwa iqunä eämä, Goti Iqueqä hinuä iqi qäyunänünä hmanjqä’ kñuä indqänätqäñuwä iqua, Goti Qäukuä Yätutanjä Iqu ämaqä iñjä iquau ämitqätanğqenqce, äwqä yeeqä ipñqeqä. ⁴ Ämaqä, suqä quvqenqä kñuä äqiyätqäñuwä iqua, Goti Hanjuwä Iqu äwqä hanuä iwimäkätñqä iñqce, äwqä yeeqä ipñqeqä. ⁵ Ämaqä, iquauqä yoqce mändi äkittqänätqäñuwä iqua, qua tä quwqä heniqä iñqce, äwqä yeeqä ipñqeqä. ⁶ Ämaqä, suqä jänänñinqä äwa ipu, ique mapñqä kiñjä äwinyätñqä iqua, Goti Hanjuwä Iqu jänä imäkpnqä qäyunä väniqä iñqce, äwqä yeeqä ipñqeqä. ⁷ Ämaqä, huizi iquauñqä qeqä äwimänätä yätamäqä ävätqäñuwä iqua, Goti Hanjuwä Iqu quñqce asä inä wimänäniqä iñqce, äwqä yeeqä ipñqeqä. ⁸ Ämaqä, qeqä-quuvqä ikikinyänjä änyänuwä iqua, Goti Hanjuwä Ique hinuä qumbnuwänqce, qu äwqä yeeqä

---

* 5: Lukä 6:20-23

ipñeqä. ⁹ Ämaqä, äkasuwä-mäkä mändi kittqäpñqä imäkätqäñuwä iqua, Goti Hanjuwä Iqu iquaunqe, ‘Nqä ymeqä-quaiqä’ tuäniqä iinqe, äwqä yeeqä ipñeqä. ¹⁰ Ämaqä, suqä jänänä iu qänaki itqätanquwiuta, huizi iquauqä hipa iuta hanjä-iqä ämetqäñuwä iqua, Goti Qäukuä Yätutanä Iqu ämaqä iinä iquau ämitqätanqqenqe, äwqä yeeqä ipñeqä. ¹¹ He Nyaqä yoqä ämetqätanquwiñqä, ämaqe kukñuä quvqä etäpu, quvqä etquepu, henyqä quanqä tqanquwänqanji, he äwqä yeeqä ipñeqä. ¹² Hinuä-tqä he mäpmeqänqa äpmamiñuwä iquauñi, ämaqe suqä quvqä asä iinji itquaminiwiqä. Itanqa he Nyaqä yoqä ämetqäñuwitanji, nätmätqä anquänänji qäukuä haqä yätu henyqä näwi äwinä. Iinjqe, he äwqä yeeqä kiinj ipñeqä.”

“He hakitä, we-hunqetä, enqä-pañuenjqä”

¹³ “Qua täu qui maqänä mimäkñqä, äpakänä witätñqe, he hakä enqä-pañuenjqä. Haki ätquänqä qäpu heqanqutqe, hakä ätquänätñqe, anqumä äänä timäuniqiyä? Oeyqä. Anji wäunüä miqä iqanquti, ämaqe bi ätnämäupu, qonjqä ipñqäuä.† ¹⁴ Qua täuñi, he we-hunqä enqä-pañuenjqä. Anjä-himqä hñqu qoqonjä iu ämätnänqe, zä mamätñqä itänqiyä. ¹⁵ Asä iinji, ämaqä anjä iu pmetanquwä iquau we wunätñqe, ämaqe hiqi-tä ämäsäupu häkä imä matqäteqä ipu, kiqä ätqäuqä iqinyä tqätepñqäuä.‡ ¹⁶ Iinjä etanqi heqä we-hunqe,

† 5:13 Makä 9:50; Lukä 14:34-35   ‡ 5:15 Matiu 6:22-23; Lukä 11:33-36

ämaqeu we wunätätñqänänjqä. Inji iqua, he suqä äñguänänjä imäkätqätanğä eqämbiyi, Apıqu Qäukuä Yätu Äpmenğä Iqueqä yoqe haqeqä mamäupñqäuä.”

Kukñuä-suqä, Goti Iqu Mosisi ique äwikqenğä

¹⁷ “He Nyinyqe, ‘Iqu kukñuä-suqä Mosisi iqu äqäkqä itä, kukñuä hiñuä-tqä iqua äqäkuwä itä, huätä mamäutñqä äpqeğä’ kñuä mindqänğä pambiyä. Oeyä! Nyi huätä mamäumğä äpqä ma, qäyunä naqä-qakuä timäutñqä äpqeğä.

¹⁸ Nyi he naqä-qakuänä etqänä. Qäukuitä, quaetä, aanğä hiqanğanqe, kukñuä-suqä iutanjä wänğä hmbu aanqe, maeqä yänıqeğä. Oeyğä. Nätmatğä Goti Hanjuwä Iqu äwinyänğä eeqänänji ae ätimäuqanğanqe, hiqñğä wänğä suqä iu äqäkuwi, eeqänänji äwitänıqeğä.

¹⁹ Inäqe ämaqä hñqu, suqä Mosisi iqu äqäkqä iutanjä wänğä hmbi mändi äkittqiyätä, ämaqä hñquau mända-pqä inä eyäqiyämetqe, suqä ipu huiziquauğä yäpä imä qäyä wıtanğqä-qe, Goti Qäukuä Yätutanjä Iqunä miğä iunji, ämaqä tqueğä yoqe wänğäpu, huiziquauğä yäpä imä winıqeğä. Itanği ämaqä hñqu suqä iunji qänaknä itä, ämaqä iunji ämotquamıtätqe, Goti Qäukuä Yätutanjä Iqunä miğä iunji, iqu yoğä naqä menıqeğä. ²⁰ Nyi he etqänä. He

Goti Hanjuwä Iqueqä äwinğä iunji, jänänänjä imäkäpiyänğani, ämaqä kukñuä-suqenğä näqñğä iquauğätä, Parisi iquauğätä, suqä jänänjä imäkqä iunji mämäwqätäuğä ipu qänaki iquwi, he Goti Qäukuä Yätutanjä Iqunä miğä iunqe änä mäyqänänjiğä.”

Äwqä tnäñiqätä, ämaqä päsqenqätä

²¹ “Kukñuä hiqä taqä-tawäkiqqa qätä äwiyäpu ämakuwi, he qätä tiñä ae äyä äwiyätqänjuwiqä. ‘Ämaqä pizqä mapäsqä ipñqeqä.’[§] Itanğa ‘Ämaqä hñqu ämaqä hñque pizqä äpäsätqe, iqueni kukñuä wimeniqeqä.’* ²² Itanği Nyi he tiñä etqänä. Ämaqä hñqu ämaqä hñququque äkasuwä ätuätqe, iqueni kukñuä wimeniqeqä. Itanği, ämaqä hñqu hñquququeni, ‘Hiñginqukiyqä’ ätuätqä iqu, kukñuä iwäsäuqä naqä iquau wimeniqeqä. Itanği ämaqä huizi ique-mända, ‘Si ämaqä kñuä maeqä hñgisanä iqä iqukiyqä’ ätuätqä iqu, tä quvqä iqu äsänqä iunqä wäniqeqä. ²³⁻²⁴ Iiñinqe, si hiqäva äma äpätnä, hiqäva-imäkqä ttawä iu ätqäutñanğanı, tqä sämaquenyqe, ‘Iqu nyitä kukñuä-tänueqä’ kñuä indqänğni, tqä hiqäva iqi pñqä eätnä, iquenyqä äwätnä, äwqä naqä-hñqunä ganä nyiyñqeqä. E ae imäknyiyi, si äwätnä, tqä hiqävae Goti Hanjuwä Ique inğanä wisñqeqä. ²⁵ Ämaqä hñqu si kukñuä miktätñqä iqanğutqe, itanği iqutä sitä kukñuä tqä anjunqä hänaqä iu qanä anä äwäsiyanğanı, si maqänänği ique äwqä hanuä iwimäkätnä, iqutä jänä imäkiyñqeqä. Si e mimäkqä iqanğtqe, iqu ämaqä jänä imäkqä iqueqä hipa iu kivqanğuti, jänä imäkqä iqu guä kiyäueqä anä iu miqä iqueqä hipa iu kivqanğuti, itanğa iqu guä kiyäueqä anä iu mäqumuatekiyäniqeqä. ²⁶ Nyi siñi naqä-qakuänä äktqänä. Mbqä qu si atäunjuä äkipqä

§ 5:21 Anğumä Itmakqä 20:13, Kukñuä-suqä 5:17 * 5:21 Anğumä Itmakqä 21:12

iunji qäyunä vätnänğanqe, si guä kiquyäueqä anju mävämeqä yqänä pmettniqä.”†

Huiwä yanä ikiqä suqenqä

²⁷ “Qu tiinjä ätätqänjuwinqe, he qätä ae äyä äwiyätqänjuwiqä. ‘Qokä-apäkä amanqe, huiwitä huiwi yanä mikiqä ipnqeä!’‡ ²⁸ Itanji Nyi he tiinjä etqänä. Amaqä hnqu apäkä hui hinuä äqunä, ‘Iisä hiqaqä anä womqe’ knuä ävqäqe, iqu iqueqä äwqä iutanji, suqä quvqe ae imäkqeä. ²⁹ Tqä hinuä ämuangisanji suqä quvqenqä äkiyqiyämeqanğutqe, huätä ätquätnä bi tnämävä. Si iinjä imäkqanğutqe, tqä huiwitanä hmbu yuuwä ätänänqä-qe, suqä quvqä iinjä mimäkqä inä-qae, saqä huiwi, tä quvqä iqu äsänqä iu matnämäuqä ipnqäuä. Huiwä hmbi yuuwä ätänänqe, ii hanjä-iqä wänqäpiyqä. Tä dunqä uwqe, hanjä-iqä naqänänjiqä. ³⁰ Itanğa tqä hipa ämuangisanji suqä quvqenqä äkiyqiyämeqanğutqe, huätä ätävätnä bi tnämävä. Si iinjä imäkqanğutqe, tqä huiwitanä hmbu yuuwä ätänänqä-qe, suqä quvqä iinjä mimäkqä inä-qae, saqä huiwi, tä quvqä iqu äsänqä iu matnämäuqä ipnqäuä. Huiwä hmbi yuuwä ätänänqe, ii hanjä-iqä wänqäpiyqä. Tä dunqä uwqe, hanjä-iqä naqänänjiqä.”

Qokiqutä, apäkisä, anä näweqä pmesiyqenqäs

---

† 5:26 Lukä 12:58-59 ‡ 5:27 Anğumä Itmakqä 20:14, Kuknuä-suqä 5:18 § 5:30 Matiu 19:1-12; Makä 10:1-12; Lukä 16:18

31 “Qu tiinjä ätätqäñuwiqä. ‘Ämaqä hñqu iqueqä apäki huätä ändowatätäqäñgani, iqu iinjä imäkätqenqä ämotquetñqe, iinj, tuwanuä hui äqiyätä vätnqeqä.’* 32 Itanji Nyi he etqänä. Ämaqä hñqueqä apäki, huizitä huiwä yanä mäwqä itqä qäyä etanji, iqu ii huätä ändowatätqe, ämaqä iqu iqueqä apäki kukñuä-suqä ävausätñqä iunqä iwimäkqiyä. Kukñuä tqueqä quati, tiñjiqä. Ämaqä hñqu apäkä iinj ämeqe, iqutä iisä, suqä qokä hñqutä apäkä huisä hiqaqä anä mäwiqä iunji ävausqinyqä.”

Kukñuä yänänäqñqä wimäkqä suqenqä

33 “Kukñuä hiqä taqä-tawäkiqua hinuiqänä qätä äwiyäpu ämakuwi, he qätä tiinjä ae äyä äwiyätqäñuwiqä. ‘Si nätmätqä hñqu imäktnqä dinqä kukñuä yänänäqñqä ätätñänqani, quanji matqä panä. Si ätätñä-pa Naqä Iqueqä hinuä iqinjii imäktnqeqä.’† 34 I etanji Nyi he etqänä. Hiqä kukñuä hñqu yänänäqñqä imäkpnqä etanqutqe, he nätmätqä hñqueqä yoqe matqä pambiyä. Oeyqä. Iinjä imäkpnqä etanqutqe, qäukuiñqä matqä pambiyä. Ii tiñji. Qäukui, tqä ma, Goti Hanjuwä Iqueqä zä-hawä, Iqu äpme ämitñqeyqä. 35 Itanğa quaenqä matqä pambiyä. Ii tiñji. Qua iunji, Goti Hanjuwä Iqu Iqueqä yuki qutatä haqeqi äui äpmenqeyqä. Itanğa Jerusälemänqä matqä pambiyä. Ii ti-inji. Jerusälemäñi, Ämiqä Kinganänqä Iqueqä anä-himqeqä. 36 I etanji si kukñuä hñqu yänänäqñqä imäktnqä etanqutqe, tqä nyuänä

* 5:31 Kukñuä-suqä 24:1, 3 † 5:33 A Täuqä 13:2

iquenyqe matqä panä. Oeyqä. Si tqä nyuänjä iunji, dä qaandätä nätqätä huitnqe, mimäkqä isnjinyä. ³⁷ Hiqä kuknju, ‘Auäqä’ ätäpu, ‘Oeyqä’ tñnqeä. Ii qäyuvqä. Kuknjuä haqä nändi ätätqänjuwi, quvqä imäkqä iquesanjqä.”

Hiqä himä-wiunqä iquaunqe, kiinjä enğuätñqä†

³⁸ “Qu tiinjä ätätqänjuwinqe, he qätä ae äyä äwiyätqänjuwiqä. ‘Ämaqä hñqu huiz-iqueqä hiñui qui imäkqanğutqe, he iqueqä-pqe, inä imäkññqeä. Itanğa ämaqä hñqu hñqueqä hiqunji ämisqiyqanğutqe, he iqueqe, inä misqänññqeä.’[§] ³⁹ Iinjä etanği Nyi he ti-inänqe etqänä. Hñqu quvqä etqueqanğutqe, iqueni he kimanji mitqueqä pambiyä. Hñqu saqä manğawä iu kpäsqanğutqe, si hngisa inä wisuätñqeä. ⁴⁰ Hñqu si kuknjuä ämiktätä, tqä gque metñqä iqanğutqe, si tqä gquä quäuqä-pqe inä wisñqeä. ⁴¹ Hñqu iqueqä yquayä äma qäqi wisñqä ktqanğutqe, si iqutänji kinä nänji tii äma wisñqeä. ⁴² Hñqu si nätmatqänqä yatñqä kiyqanğutqe, ique äwisñqeä. Itanğa ämaqä hñqu, ‘Si yakuä dapiyä’ ktqanğutqe, si ique tuwä mäwiyqä panä.”

⁴³ “Qu tiinjä ätätqänjuwinqä, he qätä ae äyä äwiyätqänjuwiqä. ‘Si sämaqä iquenyqe kiinjä äkinyätä,* tqä himä-wiunqä iquenyqe, äwqä quvqä imäkññqeä.’ ⁴⁴ Itanği Nyi he tiinjä etqänä. He hiqä himä-wiunqä iquaunqe

---

† **5:37** Lukä 6:27-36   § **5:38** Anğumä Itmakqä 21:24;
 Hiqäva-imäkqä 24:20;   Kuknjuä-suqä 19:21   * **5:43**
 Hiqäva-imäkqä 19:18

kiiñä enyätä, ä ämaqä suqä quvqä emäkquwä iquaunqe, Goti Hanjuwä Iqu iquau äñguä itquetñqä tääqä tññeqä. ⁴⁵ He iinä ipqe, Hiniqu Qäukuä Yätu Äpmeñqä Iqueqä ymeqä- quenä eäpu, Iqu imäkätñqä-pa imäkpnqe. Iqu Iqueqä mäptqe, ätimäutä ämaqä äñguitä, quvqetä asänä tuätñqä iwimäkätqänä. Itanga piyä-pqe, ämaqä jänänä iquaunqätä, suqä qäyunä mimäkqä iquaunqätä, qiyätñqä imäkätqänä. ⁴⁶ Nyi kukñuä iinä etqe, kiqä quati tiinñqä. He äwqe, ämaqä henqänä äwinyätñqä iquaunqänä hiñganqutqe, kimañi Goti Hanjuwä Iqu nätmätqä squä hitapäninqäwä? Ämaqä mbqä ämotautqäñuwä iqua-pqe, Goti Hanjuwä Ique qätä mäwiyqä ipiyä-qe, asä inä imäkätqäñuwiqä. ⁴⁷ Iinä etangqä-qe, he hiqä hita-hiñguäkaunä yeeqä äväpu itmapqe, ämaqä huizi iquaunñi äänä mäwqätäupñqäwä? Suqä kätä-kñguäkaunqänä äwiñqä ii, ämaqä Goti Hanjuwä Iquenyqä quuvqä maeqiyqä iqua-pqe inä imäkätqäñuwiqä. ⁴⁸ Inñi Hiniqu Qäukuä Yätu Äpmeñqä Iqu ikikinyänä äpmeñqä-pa, he-pqe ikikinyänä iinä pmepñeqä.”

Suqä, äñgui huiziquauqä hiñuä iqi mimäkqenqä (6:1-18)

6

¹ “He äñguänänä wimasipiyä. He suqä jänänñi imäkpiyänqani, ‘Hiñuä naqämbñqäuä’ kñuä hiyqanquti, ämaqä iuqä hiñuä iqisa mimäkqä ipñeqä. He iquauqä hiñuä iqi imäkqanqppqe,

Hiniqu Qäukuä Yätu Äpmenqä Iqu kimanji metapqä yänqiyä.

Nätmatqä maeqä iquau yätamäkqä vqenqä

² Inji si ämaqä nätmatqä maeqä iquau yätamäkqä wisnqä itnängani, ämaqä häawä-tqä hnqu hinuiqä äkimetä, ämaqe hinuä kqämbnqä tuätumetnqenqe, mändowatqä isnqeqä. Ämaqä wopqä ipu, kuknuinä tqä iqua, yoqe hageqä muämäupnqä anä aquväqnqä iutä, hänaqä iutä, iinjä itqänuwä iquaiqä. Nyi naqä-qakuänänjä etqänä. Ämaqä tqua, iquauqä suqä iutani kima ae ämeqäuä. ³ Inäqe si ämaqä nätmätqä maeqä hnque yätamäkqä wisnqä itnängani, sämaqä iquapqä maqnqä hipnqeqä.* ⁴ Iinjä etanji suqä tqu zä witätnqeqä. Inji tqä Tniqu zä wiqä imä hinuä äqunänqe, Iqu suqä iutani kima ktapaniqeqä.

Goti Iquenyqä tääqä tqenqä

⁵ Itanğa he tääqä ätäpiyängani, ämaqä wopqä ipu, kuknuinä tqä iqua imäkätqänuwä-pa, mimäkqä pa iqäpnqeqä. Ämaqe, iquau hinuä qumbnqä dinqä, anä aquväqnqä yäpä ingisatä, hänaqä äuktäuqä iutatä pämä ätqäupu, tääqä tpnqä äwinyätnqä iquaiqä. Nyi naqä-qakuä etqänä. Ämaqä tqua, iquauqä suqä iutani, kima ae ämeqäuä. ⁶ Inji si Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqä ätätänngani, anä hiqnqä ämaqä maeqä

---

* **6:3** Jisasi Iqu, sämaqä iquauä-qe ätnänäqi matqä, kuknuä ktqenä tii ätkqe. 'Tqä hipa qunamäuqängisanjiqu, nätmatqä hipa ämuangisanjiqu imäkätnqä iinjqe, änyä maqnqä enqiyä.'

ingisa äwätinä, qnqanä ämäyeni, zä äpmanä tääqä tqüätņqe. Si iinjä imäkqanņanņani, tqä Tniqu zä wiqä imä hiņuä äqunāņqe, Iqu tqä suqä iutani, kima ktapāniqeqä.

⁷ He tääqä ätäpiyāņani, tääqä kuapānä hiņgināwa, āmaqä Goti Hanjuwä Iquenyqä quuvqä maeqiyqä iqua ätätqāņuwä-pa, matqä iqāpņqeqä. Āmaqä iqua kņuä tiinjä indqānätqāņuwī. ‘Ne Iquenyqä tääqe, quāuqānä ätquque, Goti Iqu qätä neyāņqiyä.’ Ināqe, oeyqä. ⁸ He iquauqä suqä iunī qānaki miqä pambiyä. Ii tiinjāqä. He yatņqä mäwqä ānä etanņani, hiqä Hiniqu nātmatqä eeqānāņiņqä äwa itqāņuwīņqe, Iqu nāqņqä ae eänä. ⁹ Inī he tääqe, tiinjä tqāpņqeqä.†

‘Neqä Apä Qäukuä Yātu Äpmenä Iquki, Tqä yoqe huiziquau ämäwqätäuä, naqānāņä äqonāņinyä. ¹⁰ Tqānä miqe, äpānä. Qu qäukuä haqä yätunī, Tqä äkinyāņqeu qānāknä itqāņuwä-pa, qua täunjä-pqe, asä ii iqāpņqeqä. ¹¹ Täņņani Si buayä hiunji tquenyqe, änätaptņqeqä. ¹² Āmaqä quvqä inetqueqanņuwä iquaunqä ne äwqä hanuä imäknätunquä-pa, Si nenyqä äwqä hanuä imäknätinä, neqä suqä quvqe huätä mänamäutņqe. ¹³ Yamwiqä nemetņqä itņqä iunī, Si hiņuinä mäqunquä panä. Āmaqä quvqä imäkqä iqueqä hipa iuta anņu inätmetnä, metäuku neyä.’

¹⁴ He iinjä ätquwi, ii tiinjāqä. He āmaqeūqä suqä quvqenqä äwqä hanuä imäkņanņanņqe,

---

† 6:9 Lukä 11:2-4

hiqä Hiniqu Qäukuä Haqä Yätutanjä Iqu äwqä hanuä imäknätä, hiqä suqä quvqe huätä maitnämäunqiyä. ¹⁵ Iinjä etanqqä-qe, he ämaqeüqä suqä quvqenqä äwqä hanuä mimäkñqä iqanppqe, hiqä Hiniqu äwqä hanuä mimäkñqä itä, hiqä suqä quvqe huätä mämaitnämäuqä yänqiyä.

Suqä, buayä pmua imäkñqenqä

¹⁶ Itanğa he hiqä tääqä yänänäqñqä imäkpnqenqä buayä pmua imäknäpiyanğanı, ämaqä wopqä ipu, kukñuinä tqä iqua, hipenui iuismäknätqänuwä-pa, mimäkñqä iqäpnqe. Qu hipenüä quvqä injä imäknätqänuwı, ämaqä huiziqua, qu buayä pmua imäkñganquwinqä näqñqä mapñqä imäkätqänuwı. Nyi kukñuä naqä-qakuänänjä etqänä. Ämaqä iqua, iquauqä suqä iutanjä kimanı ae ämeqäuä. ¹⁷ Itanği si buayi pmua imäknätñi, eqä jinanjä-weqe tqä nyuänjä iu equatnätñä, tqä hipenüä iunı asñä qändñqeqä. ¹⁸ Si injä imäkätñi, buayä pmua imäknätqäninqe, ämaqe qu sinyqe maqñqä iqanquwä-qe, tqä Tniqu si hinuä mäqunquä enjä Iqu kiqä-kiuänä näqñqeqä. Itanı Iqu nätmatqä zä wiqä imä hinuä äqunänqe, tqä suqä iutanjä kima ktapanıqeqä.”

Suqä, nätmatqä anğui aquvä qäyqenqä

¹⁹ “He nätmatqä anğuanänjä, qua täunı aquvä maqıyqä ipñqeqä. Nätmatqä qua täunı, imätanüä äquvätä, kukınuä itä, itanğa ämaqä quwä-meqä iqua täkñi äpnasäpu mapñqäuä. ²⁰ Iinjinqe he nätmatqä anğuanänjä aquvi, qäukuä yätutanı qäpnqeqä. Yätunı, imätanüä

maquvqä itä, kukuinuä miqä itä, itaŋga ämaqä quwä-meqe, täknä mäpnasqä ipu, quwä mämeqä da ipnuwi. ²¹ Tqä knuä indqänqä imnjitä, äkinqä imnjitä nätmätqä äsqüenyqe, 'Ii äŋguiqä. Nyi ämamqänä' knuä äkiyätŋqe, tqä knuä indqänqä, asä iunä witätŋqeqä.†

²² Tqä hiŋui, huiwä iqueqä hiqi-tä enqä-paniqä. § Tqä hiŋui äŋguä äqännä, si ämaqe yätamäqä wiyquki hitaŋgutqe, tqä huiwä eeqänänä imŋi, we äŋguä äkunänä. ²³ Inäqe, tqä hiŋui quvqä äqännä yätamäqä mäwquki hitaŋgutqe, tqä huiwi eeqänänä imŋi hea äwinä. Inŋi we-huŋqä tqä huiwä imä äwiŋqä ii hea witaŋgutqe, pisqukuinänjqä.

²⁴ Ämaqä hŋqu, ämiqä hŋquaqüiyqä yäpä inŋisa mäpmeqä yänqiyä. Iqu hŋquenyqänä äwinyätä, huiziquenyqä mäwiŋqä yänqiyä. Itaŋga iqu kuknuä qäte, hŋquenyä äwiyätä, hŋqueni qätä mäwiyqä yänqiyä. Ämaqä hŋqu mbqänqä äwiŋqä iuŋi, yäpä iqi imitätqe, iqu Goti Hanjuwä Iqueqä yäpä iqini mäpmeqä yänqiyä.

Nätmatqä huitaŋä-huitaŋiŋqä qundqändqä miqenqä*

²⁵ Iiŋiŋqä Nyi he etqänä. He 'Ne ymisaŋitä, eqetä, squä natuŋquäwä?' knuä indqänäpu, hiqä häŋä-pmeqä iuŋqä qundqändqä kiŋä miqä pambiyä. Itaŋga 'Qäki äki yäuatuŋquäwä?' knuä indqänäpu, hiqä huiwä iuŋqe, äwäwa

† **6:21** Lukä 12:33-34 § **6:22** Matiu 5:15-16; Lukä 11:33-36

* **6:24** Lukä 12:22-31

kiinjä miqä pambiyä. Ymisanjitä qäkitäni, huiwä iunjitä hänjä-pmeqä iunjitäni, mämäwqätäuqä yänqiyä. ²⁶ He ynjä iquauñi hinuä qumbiyä. Qu ymisanjä vowä mamäuqä ipu, aquvä mämaqiyqä ipu, buayä anä iu maeqä itqänuwä-qe, hiqä Hiniqu Qäukuä Yätu Äpmeñqä Iqu iquauñi buayi ävätqänä. Ynjä iqua ämaqä-quneni mämänaqutäuqä inäuä. ²⁷ Itangi hesanjä hñqu iqueqä hänjä-pmeqenqä äwäwa kiinjä itä, wiyä nändi iqa wäniqiyä? Oeyä. Änä maeqä inä.

²⁸ He qäkä-gquä isuanqe, äwäwa sunqä itqänäuä? Qätaqä hutqä hinginäwa ätäñqä iunji, he hinuä änguänä qumbiyä. Qu hutqä tññqe, äänä imäkqäpiyä? Qu wäunuä yänänäqñqä miqä ipu, qäkä ämuasmänqä mimäkqä itqänäuä. ²⁹ Itangi Nyi he etqänä. Hinuiqänäni ämaqä miqä Solomonä iqu, iqueqä yoqä naqä motquetñqä vä-yauqä änguä-tänjä qäyä etanqqä-qe, vä-yauqe, qätaqä iquauqä hutqe mämäwqätäuqä inä. ³⁰ Qätaqä hutqe, tänja hinginäwa ätqäwänqe, awiñgani yäuä piqanquti, qu ätäpu tä du tnämäupñqä iqanqñqä-qe, Goti Hanjuwä Iqu huvä-quayunuä iwimäkätqänä. Iqu heñi asä inä emäkänqutiyä, memäkqä yänqutiyä? He Iquenyqä quuvqä wänqäpu eqiyätqänuwä iquenä, Iqu heñi haqä nändi emäkänqiyä. ³¹ Iiññqe, 'Ne ymisanjitä, eqetä äkitäni natunquäwä? Ä, qäkä-gque äki yäuatunquäwä?' ätäpu, äwäwa kiinjä miqä pambiyä. ³² Ii tiññqä. Ämaqä Goti Hanjuwä Iquenyqä quuvqä maeqiyqä iqua, nätmätqä eeqänänjä iññqe, äwäwa ipu qävqä itqänäuä.

Itan̄gi he änguä pmap̄n̄qen̄qe, nätm̄atqä ii map̄n̄qä din̄qe, hiqä Hiniqu Qäukuä Yätu Äp̄men̄qä Iqu näq̄n̄qä ae eänä. ³³ Itan̄gi kin̄gan̄äni he Goti Hanjuwä Iqunä miqä iu äpm̄epu, Iqueqä suqä jän̄äni map̄n̄qe, qävqä ip̄n̄qeqä. Itan̄gan̄i he nätm̄atqä huizin̄qä äwäwa itqän̄uwi, Iqu eeqänä inä hitapän̄qiyä. ³⁴ Iin̄j̄qe he awin̄gan̄qe äwäwa miqä pambiyä. Hiun̄ji iqu, äwäwa iqueqä-kiuän̄qä iquän̄qä. Han̄ä-iqä hiun̄ji h̄n̄que ätimäuqe, ii hiun̄ji iqueqe, qäyuvqä.”

7

*Ämaqä huiziquauqä suqe iwäsäuqenqä**

¹ “Ämaqä h̄n̄quauq̄e, ‘Ämaqä quvqä-quaiqä’ ätäpu, miwäsäuqä pambiyä. Goti Hanjuwä Iqu suqä asä iin̄ä di, he-pqe inä emäkqän̄qäuä. ² Ii tiinj̄qä. He ämaqä h̄n̄quauä suqe iwäsäutqän̄uwä-pan̄ä iin̄i, Goti Hanjuwä Iqu heyaqe, inä iwäsäutäqän̄gan̄i, asä e iwäsäun̄iqeqä. ³ Si hinoqukuä wän̄qä hmbu tqä tta-tun̄gueqä hin̄uä iu witan̄gi äqunät̄jä-qe, zä naqän̄än̄ä tqä hin̄uä iu äwin̄qe, hin̄uä mäqun̄quä in̄inyä. Ii sun̄qäwä? ⁴ Zä naqän̄än̄ä iqu, tqä hin̄uä iu yqänä witan̄guti, si tqä tta-tun̄guen̄i, ‘Hinoqukuä tqä hin̄uä iu änyän̄qe, huätä mäkmäumqänä-qe’ äänä tut̄n̄qäwä? ⁵ Si wopqä itnä, kuk̄n̄uinä tqä iqukiyqä. Si zä tqä hin̄uä iu äwin̄qe, huätä ganä mamänyä. Itan̄i in̄ganä hin̄uä änguänä

* 7: Lukä 6:37-38, 41-42

äqänätnä, hinoqukuä huiziqueqä hiñuä iu änyänqe, huätä mamäutñqeä.

⁶ He nätmatqä Goti Hanjuwä Iquenyqä ätä äwiñqä iuñi ämepu, hiveqä quvqä iquau mäwqä pambiyä. Iqua nätmatqä iñi, hiñuinä ämäquñgua hiqunañä hitäpñqäüä. Itanğa wimñä äñguänäñi, yaqueqä iquau matnämäuqä pambiyä. Iqua qonjqenä ipñqäüä.”

Goti Iqueni, nätmatqänqä yatñqä vqenqä

⁷ “He tääqä ätuäpu, Goti Hanjuwä Ique yatñqä vqäpñqeä. Iqu etapänqiyä. He qävqä iqa uwqäpñqeä. Goti Iqu he ämäqumuapñqenqä yätamakqä hiyänqiyä. He qñqañi ptqä qäyqäpñqeä. Goti Iqu qñqañä euteyänqiyä.

⁸ Ämaqä nätmatqänqä tääqä ätuäpiyä iqua, qu ämapñqäüä. Ämaqä qävqä ipiyä iqua, ämäqumuapñqäüä. Ämaqä qñqañä ptqä qiyäpiyä iqua, Goti Iqu qñqañä wuäteyänqiyä.

⁹ Hesañä hñqueqä ymeqä hñqu, Bretqänqä kiqä kanique yatñqä vqanğutqe, iqu hiki muayäniqiyä? Oeyä. ¹⁰ Itanğa ymeqä iqu kanique hämapäkänqä yatñqä vqanğutqe, iqu qämäkä quvqe muayäniqiyä? Oeyä.

¹¹ Kaniquenä, suqä quvqä kuapanä imäkäpiyäqe, hiqä ymeqä iuñi, nätmatqä äñguänäñi äyä ämuayätqänuwiqä. I etanği hiqä Hiniqu Qäukuä Yätu Äpmeñqä Iquenyqä näqñqä äñguänäñi mapñqeä. Iquenyqä tääqä tquanğuwä iquauñi, nätmatqä äñguänäñi vänqiyä.†

---

† 7:11 Lukä 11:9-13

12 Itañi, suqä ämaqä huiziqua he emäkpiqä enğanğutqe, he-pqe suqä asiqunä motquapiyâ. Suqä iinjâ iqu, kuknuâ-suqä Mosisi iqu âtatâ äqâkqetâ, hiñuâ-tqâ iqua äqâkuwitâñi, kiqâ quatiyqâ.”

Hänaqä, añä häñä-pmeqä ämepu pmeqä iunqâ†

13 “Hänaqä añä qui imäkpiqä iunqä änyänqä iqu, aañä hiñqä naqänäñiqä. Iwä ämaqä hänaqä iu qänaknä itqänuwä iqua, kuapänäñiqä. 14 Inäqe hänaqä añä häñä-pmeqä ämepu pmeqä iunqe, äpätäuqumäkqä änyä, änä mäwqänäñiqä. Itanğa hänaqä iunji, ämaqä hñqunä-hñqunä ämäqumuepu qänaknä itqänäuâ. He hänaqä iunä uwqäpñqeqä.”

Ämaqe qä wäunui, quwqä quuvqä heqiyqenqä ämänätquenâS

15 “He hiñuâ-tqâ quanğä iquaunji, äñguänä wimasipiyâ! He iquaunqe, ‘Iqua sipsipqä enqä-pa äwqä hanuâ änyänäuâ’ kñuâ eyätanğqä-qe, quwqä kñuâ indqänqe, hiveqä hiqiyqä iquauqä enqä-pañä-qae, qui emäkpiqäuâ. 16 He zä hñqueqä häukui iwäsäupu, iquenyqä näqñqä ämetqänuwä-pa, ämaqä iinjâ iquauqä wäunui, iwäsäupu näqñqä mapñqeqä. Ämaqe, guä-wainqä häukui dupñqe, guä yänä-tänä iunqä upñqätanä? Ä, zä-eaqä häukuâ dupñqe, qu qätaqä guaqä-tänä iunqä upñqätanä? Oeyâ. 17 Zä äñguâ eeqänänä iqua, häukui äñguâ

† 7:12 Lukä 13:24 S 7:14 Matiu 12:33-37; Lukä 6:43-45

wiŋqiyä. Zä quvqä iqua, häukui quvqä wiŋqiyä. ¹⁸ Zä äŋguänäŋi, häukui quvqä maqiyqä yänqiyä. Zä quvqä iqua, häukui äŋguä maqiyqä yänqiyä. ¹⁹ Zä kiqä häukui äŋguä maqiyqä iqua, ätäupu tä du väupŋqäüä. ²⁰ Iitä asänäŋi. Hiŋuä-tqä quanğä iquauqä suqe, hiŋuä äqunäpu, iquaunqe näqŋqä mapŋqeqä.

²¹ Ämaqä Nyiŋi, ‘Naqä Iqukiyqä’ ändätqäŋuwä iquaunqe, he kŋuä tiŋä maeyqä pa inä, ‘Qu eeqänäŋi Goti Qäukuä Yätutanä Iqunä miqeunqä epnuwiqä.’ Ämaqä Nyaqä Apiqu Qäukuä Yätu Äpmeŋqä Iqueqä äwiŋqä iunä qänaknä imitpqä iquanä hipnuwiqä. ²² Hiunji Goti Iqueqä kukŋuä mitqä naqä iŋgaŋi, ämaqä kuapänäŋi tii dpnuwiqä. ‘Naqä Iqukiyä, ne hiŋuä-tqä wäunui imäkätanä, dŋä quvqä iquau huätä ändowatätanä, ämaqä mimäkqänäŋä iunji imäkätanäŋgaŋi, Tqä yoqetanä imäkmiŋqeqä.’ ²³ Iquaunji, Nyi kimaŋi tii tumniqeqä. ‘Nyi tutqä qäpu henyŋqe änyä maqŋqä eäŋänä. He ämaqä suqä quvqä kuapänä imäkqenjqä. Huätä upiyä!’ ”*

Kukŋuä ktqä, ämaqä aŋä mätqä hŋquaquŋqä†

²⁴ “Nyi kukŋuä etqä tä, ämaqä hŋqu qätä änyiyätä qänaknä imitätqe, ii tiŋiqä. Ämaqä kŋuä äŋguänäŋä indqänätä, aŋi hikä haqeu ämätqä-paniqä. ²⁵ Piyä äqiyätä, huakä äpätä, yunjuä naqänäŋä äqunätä, aŋä ique hevqänğaŋgutqänğa, hiki qua buta äknä,

* **7:23** Lukä 13:23-27 † **7:23** Lukä 6:46-49

ique a yänänäqñqä kiqätätangi, qua iqä mäpnasqiyäuqä yäniqeqä. ²⁶ I etangi, ämaqä hñqu, Nyaqä kukñuä iu qänaknä miqä imitätqe, ii tiñiqä. Ämaqä kñuä mämeqä itä, anä weä haqeqi ämätqä-paniqä. ²⁷ Itanga piyä äqiyätä, huakä äpätä, yunüä naqänänjä äqunätä, anä ique hevqängangutqänga, anä iqu äpisäutä, qui eeqänä imäknäniqeqä” ätukqe.

²⁸ Jisasi Iqu kukñuä ii qäpu tqanga, ämaqä Iqueqä kukñuä qätä äwipiyä kuapänänjä iqua, Iqueqä näqñqä motquetqätangqenqä yänuä naqänänjä ikuwi. ²⁹ Quwqä ämaqä kukñuä-suqenqä näqñqä iqua ämotquaminuwä-pa, mämotqueqä itä, Yoqä-tänjä-qu eä, ämotquakqe.

8

Jisasi Iqu, wänyimänqä-tänjä hñque ängüä iwimäkkqenqä*

¹ Iqu qoqonä iunji äväma quveqeqanga, qokä-apäkä kuapänänji, Ique qänaki äwivändqa äquveqäkuwi. ² Inganji ämaqä wänyimänqä-tänjä hñqu Ique äwimeqe, qonä äwoktäutä ätukqe. “Naqä Iqukiyä. Si äkingangutqe, nyi ängüä nyimäktñqeqä.”

³ I tqanga, Iqueqä hipae, ämaqä iqueqä huiwiu itmaqiyätä, “Nyi änyingiyä. Si ängüä kimänänä” tqanga, maqänänji wänymänqeqä qäpu eätä, ämaqä iqu ängüä qe imängqeqe. ⁴ Itanji Jisasi Iqu iquenji, “Si äkimeqenqeqe, ämaqeu mätquä panä. Si äwätinä, tqä huiwi ämaqä

* 8: Makä 1:40-45; Lukä 5:12-15

Goti Iquenyqä hiqäva-imäkqä ique ämotquetnä, Mosisi iqu hiñuiqänä ätkqä-pa hiqäva imäkiyä. Tqä yaqe qäpu eqeñqe, ämaqe, näqñqä iuta hiñqeçqä” ätukqe.

Mäkä-iqä iutanjä naqä hñqueqä quuvqä heqiyqenqät

⁵ Jisasi Iqu anjä-himqä Kapänamäñi yängisa peyqanğa, ämaqä Romätanjä mäkä-iqä iutanjä naqä hñqu äwimetä, yatñqä yänänqñqä äwikqe. ⁶ “Naqä Iquki, nyaqä wäunuä-nyiyqä hñqu yaqä vqanği, anjä du hiqaqä äwinä. Iqueqä yänji nñuä itä, täñä-hunqä naqänänjä ämetqäuä.”

⁷ Kimañi Jisasi Iqu, “Nyi äwätmä anğua iwimäkmqänä” ätukqe.

⁸ E tqanğa, ämiqä iqu kimañi, tiinjä ätukqe. “Naqä Iquki, Si nyaqä anjä tängisanqä yaptñqe, nyi ämaqä anğuanänjä-qunä hmanjqä. Inji Si kukñuinä tqanğti, nyaqä wäunuä-nyiyqä iqu anğua imänänä. ⁹ Nyi-pqe inänji. Nyi ämaqä yoqä-tänjä hñqueqä yäpä imä äpmamä, ique qänaknä inä wimqänä. Nyaqä ämaqä mäkä-iqä nyi ämitñqä iquaunji, hñque ‘Si uvä’ tqanğundqe, iqu äwänqiyä. Hñque ‘Si biyä’ tqanğundqe, iqu äpäñqiyä. Itanğa nqä wäunuä-nyiyqä hñque ‘Si tä imäkiyä’ tqanğundqe, iqu imäkänqiyä” ätukqe.

¹⁰ Jisasi Iqu kukñuä ii qätä äwiyäqe, yäunjuä itä, ämaqä Ique qänaki wivändätanğuwä iu ätukqe. “Nyi he etqänä. Ämaqä yäpaqänğisanjä tqueqä quuvqä eqiyätñqä-panjä iñji, Israitqä

duñi, Nyi hiñuä mäquñquä itñqeqä. ¹¹ Tiinä-pqe etqänä. Ämaqä kuapänäñi mäptqä yapqä ingisatä, mäptqä wiqä ingisañä iqua, qu Goti Qäukuä Yätutañä Iqunä miqeu ätimäupu, Aprähämä iqutä, Aisakä iqutä, Jekopä iqutä buayä anä bñqä quamä pmapnuwiqä. ¹² Inäqe Israitqä, Goti Hanjuwä Iqunä miqeu pmeñqä atäunuä kinğanä ikqä iquaunñi, Goti Iqu hiaw-iqä ingisañqä huätä dawatäniqeqä. Iqinñi qu kñuä kuapänä äqiyäpu, hiqunañä mangtäsqukuä mäuqäpnuwiqä.”

¹³ E ätuäqetani, Iqu ämiqä ique, “Si ätuñqeqä. Nyi imäkmqenqä quuvqä ae eqñä-pa timäunqiyä” ätukqe. Inä tquanga, asänggañi ämiqä iqueqä wäunuä imäkkä iqu, äñguä qe imängqce.

Jisasi Iqu, Pitä iqueqä känemisä, ämaqä kuapänä hñquautä, äñguä iwimäkkqenqä†

¹⁴⁻¹⁵ Ingañi Jisasi Iqu Pitä iqueqä anä yäpä ingisa äpaquväqe, Pitä iqueqä känemi huiwä tnänä wimänggañgi, iquvanä iu witañgi äqunäqe, kiqä hipa iu itmaqiyqanga, huiwä tnänä iqu ävämeqanga, ii ävautä Iquenyqä buayä näwenyä imäkkqe.

¹⁶ Mäptqä äwitqä iqangañi, Jisasi Iquenyqä ämaqä penqä-tänä kuapänänä ätuma äpkuwi. Iqu penqä iquau kukñuä ätuätä huätä ändowatatä, yaqä-tänä iquaunñi äñguä qe imäkkqe. ¹⁷ Iqu inä imäkätä, Goti Hanjuwä Iqueqä kukñui, hiñuä-tqä Asayä iqueqä

† 8:13 Makä 1:29-34; Lukä 4:38-41

manä iuta ätkqä hnque, qäyunä imäkqanji ätimäukqe.

“Iqueqä-kiuäni, neqä yaqä huitañä-huitañi ämetä, huätä ämamäuqe qä.”§

Jisasi Ique qänaki wivändqenqä*

¹⁸ Jisasi Iqu, ämaqä kuapänäni Ique qäuiqä enqä-pa äkutäupu, pämä tqäutangä äqunäqe, Iqueqä wäunüañqä ämotquaminqä iquauñi, “Ne eqä-huñä yätäqä nängisanqä äwanä” ätukqe.

¹⁹ Inğanj ämaqä kuknuä-suqenqä näqñqä hnqu äpäqe, Jisasi Ique tiñä ätukqe. “Ämotqueqä Iqukiyä, Si anjä-himqä eeqänänjä iunqä uwqanqtqe, nyi qänaknä kivändmqänä.”

²⁰ Jisasi Iqu kimanj tii ätukqe. “Hiveqä hiqiyqä iqua, iquauqä anjä-täñiqä. Yññä iqua, anjä-täñiqä. Inäqe, Ämaqe uqä Ymeqä Ekqä Iqu, Iqueqä anjä hiqaqä wiqe, hmanjqä.”

²¹ Itanğa wäunüañqä ämotquaminqä hnquququ tii ätukqe. “Naqä Iquki, nqä apique ganä, qua qäyä mapteumqänä, hinuinä nqänäwqatiyä.”

²² I tquanğanj, Jisasi Iqu kimanj tii ätukqe. “Qäyä eänä. Ämaqä ae äpäkombqä iqua,† quwqä ämaqä pizqä iquenj, qua qäyä ptepnqe qä. Si Nyi qänaki nyivändiyä.”

---

§ 8:17 Asayä 53:4 * 8:17 Lukä 9:57-60 † 8:22 Jisasi Iqu ii ätkqe, Iqu ämaqä hänä yqänä äpmapiyä-qe, quuvqä maeqiyqä iquauñqä ätkqe.

Yunuä iqutä, eqä iqutä, Jisasi Iqueqä kukñui qätä äwikiyinqä†

²³ Kukñuä e ätmbyitani, Jisasi Iqu yimba iu tkamäuqanğa, Iqueqä wänuänqä ämotquaminqä iqua anä ätkamäukuwi. ²⁴ Qu eqä-huänjä Galili awä iqi wätqätanğuwänğa, yunuä naqänänjä hñqu ätimäutä, eqä änyuämäwa äpäyätä, yimba iqueni qui imäkätñqä iqanğqä-qe, Jisasi Iqu hiqaqä yqänä äwäminqe. ²⁵ Iinqe qu äwäpu, Ique ämenjä äwäpu tii ätukuwi. “Naqä Iquki, ne qui imäknatñqä iqunä. Yätamäkqä neyä.”

²⁶ Iwä Iqu, “Täukueqä! Hiqä quuvqä heqiyqe, wänqäpiyqä. He ze, sunqä enğiyä?” ätukqe. Itani Iqu yunuä iquesä, eqä iquesä, “Iini miqä manyinyqä” tquanğa, iquaqu ämñänğiyi.

²⁷ Inğanj ämaqä iqua yänuä ipu, tii ätnğuwı. “Ae! Ämaqä Tqu äkitanjä änäänükä? Yunuä iqutä, eqä iqutä, Iqueqä kukñui qätä äwiyqiyuä.”

Ämaqä penqä-tänjä hñquaquinyqä§

²⁸ Itani Jisasi Iqu eqä-huänjä yätäqä nänğisa ätimäuqe, qua Gatala iu iuäqämakqe. Iqini ämaqä penqä-tänjä hñquaqu hikä hovqä ämaqä pizqä emiñuwä iuta äpäsinyä äwimakiyi. Iquaqu hiqi tqäutanginyinğä, ämaqe huänqä iunı mäwqä imiñuwı. ²⁹ Ique äwimayi, zääqä yänänäqñqä ätukiyi. “Goti Hanjuwä Iqueqä Ymeqä Iquki, squä nemäktnqäwä? Hea qäyunı matimäuqä qäyä etanği, Si qui nemäktnqä

† 8:22 Makä 4:35-41; Lukä 8:22-25 § 8:27 Makä 5:1-20; Lukä 8:26-39

äpinyä?”³⁰ Yaqueqä kuapänäñi kinä näñi ätqäupu, ymisañä änminjuwi.³¹ Itanğa penqä iqua yatñqä yänänäqñqä äväpu, “Si huätä nandowatqangtqe, ne yaqueqä iquau-mända paquvatuñquä hinuinä naqänyä!” ätukuwi.

³² I tquanğuwänğa, Iqu “He upuiyä” ätukqe. Itanı penqä iqua ämaqä iquaquini äväma, yaqueqä iquauqä yäpä inğisa äpaqukuwi. Inğanı yaqueqä eeğänänä iqua tnänä äwäpu, iwaqä iuta eqä-huänä bunqä äpäquveqäpiyi, eeğänäni eqä änyuäpätäkqe.

³³ Ämaqä yaqueqä miqä iqua hinuä e äqumbiyi, zä anä-himqä iunqä äwäpu, iinä timäuqangqenqätä, itanğa ämaqä penqä-tänä iquaqi äwimakqenqätäni, ämaqeu ätukuwi.³⁴ Itanğa ämaqä anä iutanä eeğänäni, Jisasi Ique wimapñqä äpkuwi. Qu Ique hinuä ae äqumbiyi, Iqu qua iu ävämetñqä yatñqä yänänäqñqä äwiminjuwi.

9

Jisasi Iqu, ämaqä yänä nñuä-tänä hñque äñguä iwimäkkqenqä*

¹ I tquanğuwänğa, Jisasi Iqu yimba hñque ätkapmäuqe, eqä-huänä yätäqängisanqä anğumä äwätä, Iqueqä anä-himqä iu ätimäukqe.² Inğanı ämaqä hñqua, yänä nñuä-tänä hñque, iqueqä yquvanä iunä witanği Iquenyqä ätuma äpkuwi. Itanı Iqu iquauqä quuvqä heqiyqe naqä-qakuänänä äqunäqe, nñuä-tänä iqueni tii ätukqe. “Nqä ymeqä iquki,

* 9: Makä 2:1-12; Lukä 5:17-26

tqä äwqce hanuä äkinyänä. Nyi tqä suqä quvqe, huätä ae ämakmäuqänä.”

³ Ämaqä kuknuä-suqenqä näqñqä hñqua, Iqu e tquanḡi äwipiyyi, quwqä kñuä indqänqä imnä tiinjä indqänḡuwi. “Ämaqä Tqu Goti Hanjuwä Iqu enqä-pa timäutñqä iqiyyä.”

⁴ Jisasi Iqu iquauqä kñuä indqänqeuñi näqñqä eätä, tii ätukqe. “He heqä kñuä indqänqä iutani, kñuä quvqe suñqä indqänätqänäuä?” ⁵ Nyi iqueni, ‘Tqä suqä quvqe huätä ämakmäuqänä’ ätuätmä imäkmqe, yänänäqñqä-tänjunqä. Itanḡa Nyi iqueni, ‘Si ävautnä qanä uvä’ ätuätmä imäkmqä-pqe yänänäqñqä-tänjunqä. Qäquaqu asänäñi. ⁶ Inji Ämaqeucä Ymeqä Ekqä Iqu, qua täuñi suqä quvqe huätä mamäunḡiyyä-qe, he näqñqä mapñqä änyinḡiyyä.” E ätuäqetani, yänä nñuä-tänjä iqueni, “Si pämä ätqäutnä, yquvanjä ämetnä, tqä anä iunqä uvä” ätukqe.

⁷ I tquanḡa ämaqä iqu ävauqe, iqueqä anä iunqä äukqe. ⁸ Ämaqä iqua hinuä iinjä äqumbiyyi, zä ipu, Goti Iqu ämaqeunji yänänäqñqä iinjä vqanḡqenqä, Iqueqä yoqe haqe qä ämamäukuwi.

Matiu mbqä motauqä iquenqät

⁹ Jisasi Iqu anä ique äväma äwätäqänḡani, ämaqä hñqu mbqä motauqä anä iu pmetanḡi äqunḡqe. Iqueqä yoqe, Matiu ique. E äqunäqe, iqueni, “Qänaki nyivändiyä” ätukqe. Inji, Matiu iqu ivatuwänäqe, Ique qänaki qe äwivändkqe.

---

† 9:8 Makä 2:13-17; Lukä 5:27-32

10 Ga Jisasi Iqu, iinjä iqueqä anjä iu buayä änatä pmetanğa, ämaqä mbqä motauqä kuapänänjä hñquatä, suqä quvqä imäkqä kuapänänjä hñquatä äpäpu, Iqutä, Iqueqä wäunüänqä ämotquaminqä iqua-pqetä buayä anä ängmanminüwi. 11 Parisi hñqua hinüä e äqumbiyi, wäunüänqä ämotquaminqä iquau yatnqä äwikuwi. “Hiqä Ämetqueqä Iqu buayi, ämaqä mbqä motauqä iquatä, suqä quvqä imäkqä iquatä, anä änatnqe, äänä etanğiwä?”

12 Jisasi Iqu qätä e äwiyäqe, tii ätukqe. “Ämaqä yaqä maeqä iqua, duuta iquaunqe, mäwqä ipnqäuä. Ämaqä yaqä-tänjä iquanä upnqäuä. 13 Nyi äpqe, ämaqä jänänjä iquau tääqä tuätumamqä äpqä hmanjqä. Oeyä. Nyi ämaqä suqä quvqä imäkqä iquau tääqä tuätumamqä äpqeqä. İnjinqe he Goti Hanjuwä Iqueä bukä iu tiinjä äqänänqe, näqnqä mapiyä.

‘He hiqäva imäkätqänjuwinqe, manyinqä iqiyä. He ämaqä iquaunqä qeqä emänğanğuti ängüä itquapnqä änyinqiyä.’†

Suqä, buayä manqä imäkmbu, pmeqenqäS

14 İnğanı ämaqä Jonä iqu ämotquaminqä iqua, Jisasi Ique äwimepu yatnqä äwikuwi. “İi änäänänqäwä? Nesä, Parisi iqua ämotquetqänuwä iquatä, tääqä yänänänqä imäkatunquä dinqä, buayä manqä imäkñätanä yakuä äpmetunqueqä. İnäqe ämaqä Si ämotquetqänjä iqua, iinjä miqä itqänjuwiqä.”

† 9:13 Hosiya 6:6 S 9:13 Makä 2:18-22; Lukä 5:33-39

15 Jisasi Iqu kimani, kuknuä ktqä tii ätukqe. “Ämaqä apäkä metnqä hnqu, iqueqä käyämaqä iquatä yqänä pmetanqa, qu äwqä hanä iuta hipenüä iuismäknäpu pmapnuwänqätanä? Oeyä. Qänakndanji, huiziqua ique ätuma uwqanquwänqa, iqueqä käyämaqä iqua inqanä imäkmbu pmapnuwänqeqä.

16 Itanqa, gquä yäuä hnqu äpkngqe, ämaqä hnqu yuä änyä-hänjä hnquesanä ätävätä, hovqä yäuä ique mapmävqä yänqiyä. Iqu e imäkätqe, asnä äqiyätäqänqanji änyä-hänjä guä e äktäpitqä iqu, yäuä iqueni qui naqänänjä imäkätä, hovqä naqä vänqiyä. 17 Tiinji iinänjqä. Ämaqä hnqu wainqä-eqä änyä-hänjä hui yaqueqä huiwä yäuä du mequatimäuqä yänqiyä. Iqu e imäkätqe, wainqä-eqä änyä-hänji, yaqueqä huiwä yäuä iqueni äpisätä, qua bu hiquatäunqiyä. Yaqueqä huiwä-pqe, qui inä imäknänqiyä. Wainqä-eqä änyä-hänji, qu yaqueqä huiwä hänjä iu iquatimepnqäuä. Inji qäquaqu änguanänänqeqä.”

Jisasi Iqu apäkä hiuaqui, ängüä iwimäkkqenqä*

18 Jisasi Iqu, ämaqä Jonä iqu ämotquaminqä iquau, kuknuä ii yqänä tuätqätanqa, ämaqä miqä hnqu äpäqe, Ique qonjä äwoktäutä tii ätukqe. “Nqä ymeqä apäkä ii, tänqa äpäkonqä-qe, Si äpätnä Saqä hipae haqeqi wiyqanqti, hänjä vautnqänänjä.” 19 Iqu e tquanqa, Jisasi Iqutä, Iqueqä wäunuanqä

* 9:17 Makä 5:21-43; Lukä 8:40-56

ämotquaminqä iquatä pämä ätqäpiyi, ique äwivändkuwi.

²⁰ E äwäpiyâ imdanî, apäkâ hui Jisasi Iqueä tuwä-tänâ qäqiqi äpäqe, Iqueqä gquâ iu itmaqängqe. Ii hea ique-iquenî, qanüâ yaqä e pmetanî, quväukuâ 12 ämäwqätäukqe. ²¹ Ii knui, “Nyi Iqueqä gquâ iu itmaqänmqe, änguâ nyimänänqiyâ” indqänätä, inñâ ikqe. ²² Ii Ique itmaqiyanğa, Iqu hiqumuanâ äwiyäqe, ii hinüâ äqunätä tii ätukqe. “Nqä ymeqä iiki, tqä äwqe hanüâ äkinyänâ. Si Nyinyqä quuvqä eqänjâ-qae, änguâ äyâ ikimäqänâ.” Hea inğata-tinî, änguâ äpmaka äukqe.

²³ Itanğanî Jisasi Iqu ämiqä iqueqä anâ iu äpaquväqe, ämaqä hnqua hääwâ ätäpu, qokâ-apäkâ kuapanänî knüâ yänänqenqä qäkmanätqätanğâ äqunğqe. ²⁴ Itanî Iqu tii ätukqe. “Ii mäpäkonqä iqeğâ. Oeyâ. Ii hiqagenâ äwinâ. He huätä upiyâ.” E tqunğqetanî, qu Iquenî tä äsukuwi. ²⁵ Qu iquau yäpaqä mänğisa huätä dowatqanğuwänğa, Iqu hiqenqä ii witanğqä inğisa äpäwäqe, iyyqä hipa iu a maqätqanğa, ii ävaukqe. ²⁶ Inî Iqu i imäqanğqenqe, kuknui hinğinâwa im-imâ ätqa äukuwi.

Jisasi Iqu, ämaqä hinüâ pisqä hnquaqi änguâ iwimäkkqenqä

²⁷ Jisasi Iqu anâ ique äväma wätqätanğanî, ämaqä hinüâ pisqä hnquaqu, Ique qänaki äwivändäsinyâ, tääqäqä äuminîyi. “Dewiti iqueqä Kawiquki, Si yenyqä qeqä kimänänâ.”

²⁸ Iqu äwätä anâ iu paquvqanğanî, iquaqu

Ique wimeqan̄giyān̄ga, Iqu yatn̄qā äwikqe. “Nätmatqā iin̄i, Nyi qäyunä imäkmqen̄qe, qe quuvqā eqiyqinyqā?”

Kiman̄i iquaqu, “Naqā Iquki, ye quuvqā eqiyqueä” ätukiyi.

²⁹ Itan̄i Iqu iquaquiyqā hin̄uä iu itmaqiyätä, “Qe Nyinyqā quuvqā eqiyqiyä-pan̄i, nätmatqā iin̄i äqemen̄qiyä” ätukqe. ³⁰ I tquan̄ga iquaquiyqā hin̄ui ängüä äqān̄giyi. Itan̄ga Jisasi Iqu kukn̄uä yān̄änäq̄n̄qā tiin̄jä ätukqe. “Nätmatqā äqemeqen̄qe, ämaqā hn̄que awä mätquä panyinyqā.” ³¹ Iqu i tquan̄gqā-qe, iquaqu äwiyi, Iqu iwimäkqan̄gqen̄qe, ämaqā eeqän̄än̄iu awä ätuäkämin̄iyi.

Jisasi Iqu, ämaqā pen̄qā-tān̄jä, kukn̄uä matqā hn̄que ängüä iwimäkkqen̄qā

³² Ämaqā iquaqu Ique tii vämeqan̄giyān̄ga, qu ämaqā pen̄qā-tān̄jä, kukn̄uä matqā hn̄que ätuma äpkuwi. ³³ Jisasi Iqu pen̄qā ique huätä mamäuqan̄ga, ämaqā kukn̄uä matqā iqu kukn̄uä tqan̄ga, ämaqe kn̄uä kuapä indqän̄äpu, tii ätkuwi. “Israitqā täun̄i, nätmatqā huitan̄jä tiin̄i, hin̄uiqän̄än̄i matimäuqā imin̄qeqä.” ³⁴ Itan̄gi Parisi iqua, “Iqu pen̄qā iquau huätä ämamäuqe, pen̄qā naqā iqueqā yān̄änäq̄n̄qetä imäkqiyä” ätkuwi.

Jisasi Iqu, ämaqeun̄qā huäqā kiin̄jä äwunmin̄qen̄qā

³⁵ Jisasi Iqu an̄jä-himqā eeqän̄än̄jä iu ikitä, an̄jä aquväq̄n̄qä iun̄i ämaqeü ämotquetä, Goti Iqunä ämitn̄qā iun̄qä kukn̄uä ängui

awä ätuäkitä, yaqä huitañä-huitañä eeqänäñi äñguä iwimäkäkäminq̄e. ³⁶ Iqu qokä-apäkä kuapänä pmetañgä äqunätä, iquauñqä huäqä kiinjä äwunminq̄e. Qu sipsipqä quwqä ämiq̄e hma etañgi, äwäwa kiinjä ipu, qui imäkmbñqä itqäñuwä-pa pmetañgä äqunminq̄e. ³⁷ E äqunäqetäñi, Iqu Iqueqä wäunüañqä ämotquaminqä iquauñi, tiinjä ätukq̄e. “Wäunüä iunji, ymisanä yäuä kuapänä iinä, injä etañgi ämaqä wäunüä iqe, hmbnänjqä. ³⁸ Iñinq̄e ämaqä wäunüä iqä häñä hñqua, ymisanä aquvä ptpñqä dowatätñqä iñq̄e, he wäunüä Kaniquenyqä tääqä tupñqeqä” ätukq̄e.

10

Jisasi Iqueqä kukñuä awä tuäkiqäpñqä ändowatkqä iquauqä yoqeyi*

¹ Jisasi Iqu, Iqueqä wäunüañqä ämotquaminqä 12 iquau tääqä ätuätumeq̄e, dnä quvq̄e huätä ändowatäpu, täñä-yaqä hiutañä-huitañä-täñä iquau äñguä wimäkpñqä diñqä, yänänäqñqetä yoqä naqetä äwikq̄e. ² Ämaqä kukñuä awä tuäkiqäpñqä dowatätñqä 12 iquauqä yoq̄e, tiinji. Kinganäñi Saimonä, iqueqä yoqä huizi Pitä iquvi. Itañga känguequ, Endru iquvi. Itäñi Sepri iqueqä hikñä iquaqu, Jemisi iqutä Jonä iqutänji. ³⁻⁴ Itañga Pilipä ique, Batromi ique, Tomasi ique, Matiu mbqä motauqä ique, Jemisi Aläpiyasi iqueqä hikñä ique, Tatiyusi ique, Saimonä ämaqä Selotqä

* **10:** Makä 3:13-19; Lukä 6:12-16

iutanjä ique, itanga Jutasi Iskarioti,† ämaqä qänaknda Jisasi Ique ämaqä huiziuqä hipa iu qui imäkpnqä väniqnqä iquvi.

Jisasi Iqu, Iqueqä ämaqä iqua wäunuä imäkpnqä, näqnqä äwikqnqä‡

⁵ Ämaqä 12 iquauñi, Jisasi Iqu wäunuänqä ändowatätä tii ätukqe. “Ämaqä Israitqä iqune qäyä etangi huiziquauñqä mäwqä pambiyä. Sämalia pmeqä iquauqä anä-himqä iuñi, mäpaquvqä pambiyä. Oeyqä. ⁶ He Israitqä iquauñqänä upñqeqä. Qu sipsipqä, hänaqä qäyunänñqä maqnqä enqä-panä-quai. ⁷ He äwäpu kukñuä awi, ‘Goti Qäukuä Yätutanjä Iqunä miqe, qäukuä yätuta qäqi täqi ae äquvepqqeqä’ tupñqeqä. ⁸ Ämaqä täñä-yaqä-tänjä iquau äñguä iwimäkäpu, ämaqä ae äpäkonquwä iquau ävauqumuatäpu, ämaqä wänyimänqä-tänjä iquau äñguä iwimäkäpu, dnjä quvqä penqä, ämaqä iquau ätqäunqe, huätä dowatäpu iqäupiyä. Nätmätqä he ämeñuwi, mbqä mäwqä ipu hiñgi ämequwitanji, ämaqä iuñi, hiñgi wipiyä” ätukqe.

⁹⁻¹⁰ “He qanä äwäpiyänngani, mbqä-qatä, yquayä qa-mñqetä, gquä tnänqä hñqutä, yukä iu ämuasmäuqetä, qanä uwqä yäqñqetä, qäsä mämeqä pambiyä. Oeyä. Ii tiñjä hitanñgiyi. Ämaqä wäunuä iqanñpñqä iquauñi, ämaqä

---

† **10:3-4** Näqnqä-tänjä kuapänä iqua, kñuä tiñjä indqänätqänä. Yoqe Iskarioti, kiqä quati, ‘ämaqä anä-himqä Karioti iqesañä ique’. ‡ **10:3-4** Makä 6:6b-13; Lukä 9:1-6

quwqä yätamäkkä ämetqänjuwä iqua buayi äwipñqäüä.

¹¹ He anä-himqä hñque äpaquväpiyänğanj, ämaqä suqä äñguä-tänä hñquenyqä qävqä ipu, anä-himqä iu ävämepiyänğanqe, ämaqä iqueqä anjunä pmeqäpñqä. ¹² He iqueqä anju äpaquväpiyänğanj, iqi pmamitpqa iquaunji, ‘Goti Hanjuwä Iqu äñguänä emäkänqiyä’ tquäpñqä. ¹³ Iqua aquvänä ipu he etmeqanğpqe, hiyaqä kukñuä äñgui, iquatä witäniqeqä. I etanğqä-qe, qu he etmapñqe aquvänä miqä iqanğpqe, hiqä kukñuä ii iquau yätamäkkä mäwqä da yänqiyä. ¹⁴ Ämaqä hñqu he etmetä iqueqä anä iunqä etma mäwqä itä, hiyaqä kukñui qätä maeyqä iqanğutqe, he anä-himqä ique ävämepiyänğanj, qua hinoqukuä yukä iu täka emäkmitätqe, ptä quväteqämä emä uwqäpñqä. ¹⁵ Nyi naqä-qakuä etqänä. Hiunji Goti Hanjuwä Iqu ämaqä kukñuä mitäniqänğanj, qokä-apäkä anä-himqä iquesanji iquauqä kimanji hanjä-iqe, Sotomä iutä Gomora iutä äpmaminjuwä iquauqeunji, § aanjä ämäwqätäuniqeqä.”

Jisasi Iqueqä wäunjuä imäkkä iquaunji, hanjä-iqä wimeninğenqä*

¹⁶ “Nyi endowatqe, tiinjä. Sipsipqä iqua, hiveqä hiqiyqä iquauqä awä imä äwquwä enqä-panjä iinjä endowatqänä. Ämaqä hui he qui emäkpñqä iqäpñqäüä. Inji he qämäkä iquauqä suqä iunä qänaknä ipu, kñuä äñguä

§ **10:15** Ipäqäkkä 18:16-19:29 * **10:15** Makä 13:9-13; Lukä 21:12-19

ganä indqämbiyi imäkqäpñqä. Inäqce ynñä-heeqe, suqä quvqä mimäkqä itqänjuwä-pa, he-pqe asä ii iqäpñqä. ¹⁷ He ämaqä iquaunji äñguänä wimasipiyä. Qu quwqä ämiqä iquauä hiñuä iqinji kukñuä metpnuwiqä. Quwqä anä aquväqñqä iunji, täua hitäwipnuwiqä. ¹⁸ Qu Nyi mändi ängittqiyäpu, ämiqä Romätanä iquaunqätä, anä-himqä naqä ämiqä iquaunqätä, heñi eyqiyäma upnuwiqä. Inğanji he ämaqä naqä iinä iquautä, ämaqä Israitqä qäyä etanji huizi iquautäñji, kukñuä äñgui awä tupnuwänqeqä. ¹⁹ Qu heñi, kukñuäñqä eyqiyäma uwqanjuwänğanji, ‘Ne kukñui, äki tanquatiyä? Ä kimanji, äänä tuanquatiyä?’ kñuä mindqänqä pa iqäpñqä. Oeyä. He kukñuä tññqänğanji, Goti Hanjuwä Iqu he kukñuä tupñqe, ämetquenqiyä. ²⁰ Ii tiinjiqä. Kukñui, hiqä-hiuä matqä ipñqäüä. Hiniqueqä Dñä Äñguä Iqu hiyaqä manä iuta awä tuänqiyä.

²¹ Ämaqä hui quwqä kätä-känqueque, huiz-iqua ique pizqä päkpñqä iinqe, quwqä hipa iu wipnuwiqä. Itanji kaniqukua, quwqä ymeqä iquaunji-pqe, suqä asitanji itquapnuwiqä. Itanga ymeqä iqua, kunaqä-kununjuau-pqe, mäkä aunäpu asä inä ipnuwiqä. ²² He Nyaqä yoqä-tänuenä etanji, ämaqä eeqänänji äwqä quvqä emäkqäpnuwiqä. Inäqce gokä-apäkä hanä-iqä qäpu etqänğanqä yänä äqämbu äpmamitpqä iqua, Goti Hanjuwä Iqu hänä iqumuatäñiqeqä.

²³ Ämaqä anä-himqä hñquesanji quvqä etque-qanjpqe, he ävämepe, anä-himqä hñquenyqä

zä uwqäpñqä. Nyi naqänä etqänä. He Israitqä iquauqä anjä-himqä eeqänänjä iunji änyä mik-iqännga, Ämaqeüqä Ymeqä Ekqä Iqu äpäniqeqä.

²⁴ Ämaqä näqñqä ämetqänjuwä iqua, näqñqä ävätñqä iqueni, mämäwqätäüqä ipñqäüä. Itannga ämaqä wäunjuä imäkätqänjuwä iqua, iquauqä naqä iqueni, mämäwqätäüqä ipñqäüä.

²⁵ Näqñqä ämetqänjuwä iqua, ämotquetñqä iqutäñi, asänänjä eänjuwi, ii qäyunjqä. Wäunjuä imäkätqänjuwä iqua, naqä iqutä asänä eänjuwi, ii-pqe qäyunjqä. Inji ämaqä ämiqä iquenyqe, qu 'Iqu dnä quvqä Belsäpulä iqueqä' ätpqe,† iqueqä yäpä iqi itqänjuwä iquaunqe, yoqä quvqänänjä asä inä tññqäüä.

Zä tquenyqä winqenqä?†

²⁶ He ämaqä iinjä etqueqanppqä iquaunqe, zä miqä pambiyä. Nätmatqä eeqänänji huäqä äutnmitätqe, ätnänjä iqi timäunqiyä. Nätmatqä eeqänänji zä äwämitätqe, ämaqe näqñqä hipñqäüä. ²⁷ Kukñjuä Nyi ämaqeü mätquä henyä etätñqe, he ätnänjäqi tquäpñqe. Kukñjuä Nyi qeiqinyä etqe, he ämaqeüqä hinjuä iqi ätqäupu awä tquäpñqe. ²⁸ Ämaqä hiqä huiwä iunä päsqä iquaunqe, zä miqä pambiyä. Qu quuvqe, pizqä mapäsqä ipñqäüä. Goti Hanjuwä Iqu, huiwitä, quuvqetä, tä iunqä dowatätä, qui Imäkkä-qu etanji, he ze Iquenyqänä iqäpñqeqä.

²⁹ He näqñqeqä. Yññä wänqä isuaunqe, ämaqe, qu hnjuaquinyqä mbqä wänqä hñqunä itqänä. Injqe hiqä Hiniqu, isuaü ängüä ämitäqetani,

† 10:25 Matiu 9:34 ‡ 10:25 Lukä 12:2-7

Iqu hinuinä mäqunquä iqanqutqe, isuautanä hmbu qua mänji mapäkñqä inqiyä. ³⁰⁻³¹ Goti Hanjuwä Iqueqä hinuä iqini, he ynñä isuauni, ämäwqätäunäüä. Hiyaqä dä nyuänä iuni, Iqu a ae ätäuqeqä. Iinä etanqi he hanä-iqä emeqanqutqenqä, zä miqä pambiyä.

Jisasi Iquenyqä kuapänä winqanqi, Iquenyqä awä-tqenqä§

³² Ämaqä hñqu, ämaqä iuni, ‘Nyi Jisasi Iquesanunjqä’ tquanqutqe, ga Nyi-pqe iquenqe, Apiqu Qäukuä Yätu Äpmenqä Iqueä hinuä iqini, ‘Ämaqä tqu, Nqeqä’ tumnizeqä. ³³ Itanqa ämaqä hñqu, ‘Nyi Jisasi Iquesanunä manä’ tquanqutqe, ga Nyi-pqe iquenqe, Apiqu Qäukuä Yätu Äpmenqä Iqueä hinuä iqini, ‘Ämaqä tqu, Nyitanju manä’ tumnizeqä.

³⁴ He Nyinyqe, ‘Iqu mäkä eeqäpnäni, mändi kittqiyätñqä äpqqeqä’ knuä maeyqä pa inä. Oeyä. Nyi ämaqe, äwqä hanuä inqä pmetpnuwä diñqe, mäma mapqä, ipäqäyunä äma äpqqeqä.

³⁵ Nyi tiininqä äpqqeqä.

‘Hikñuiqu, kaniqe mäkänqä vqä iinqätä, meqi, känäu mäkänqä vqä iinqätä, hikñueqä apäki, keenqä mäkänqä vqä iinqätä, äpqqeqä.

³⁶ *Itanqa ämaqä hñqueqä käyämaqä iquautanä hñqua, iqueni himä-wiunqä wipnuwiqä.’**

³⁷ Ämaqä hñqu kaniquenyqätä, känäunqätä kuapänä äwinyätä, Nyinyqe wänqäpu äwinymitätqe, iqu Nyaqä näueqä-qu hmanjqä. Ämaqä hñqu iqueqä ymeqä qokä iquauñqätä,

§ 10:30-31 Lukä 12:8-9 * 10:36 Maika 7:6

apäkä iuaunqätä kuapänä äwinyätä, Nyinyqe wänqäpu äwinymitätqe, iqu Nyaqä näueqä-qu hmanjqä. ³⁸ Itanğa ämaqä hñqu hanjä-iqä Nyaqä yoqeta wimeqanğutqe mämeqä itä, Nyinyqä qänaknä miqä imitätqe, iqu Nyaqä näueqä-qu manä.† ³⁹ Ämaqä hanjä-pmeqä äñgui ämäqumuetä, a yänänäqñqä äqätmitätqä iqu, iqueqä hanjä-pmeqe qui imäknänqiyä. Itanği ämaqä Nyinyqä kñuä indqänätä, iqueqä hanjä-pmeqe huätä ävquatämäumitätqä iqu, hanjä-pmeqä naqä-qakuänänji ämeniqeqä” ätukqe.

Yätamakqä vqä iqua, kima äñguä map-nuwänjqä

⁴⁰ “Ämaqä hñqu, he etmetä äñguänä emäkqanğutqe, iqu Nyi-pqe inä inyimäkqiyä. Ämaqä Nyi indmetqä iqu, Nyi änändowatkqä Ique-pqe inä itmeqiyä. ⁴¹ Ämaqä hñque, Goti Iqueqä kukñuinjqä hinuä-tqä hñqu ique wimeqanğa, iqu iquenyqe, ‘Hinuä-tqä-queqä’ kñuä indqänätä, iquenji itmetä äñguä iwimäkätqä iqu, Goti Hanjuwä Iqu ämaqä iquenji, nätmatqä äñgui, hinuä-tqä iquau ävätñqä-pa väniqueqä. Itanğa ämaqä hñque, ämaqä jänänä hñqu ique wimeqanğa, iqu iquenyqe, ‘Ämaqä jänänä-queqä’ kñuä indqänätä, iquenji itmetä äñguä iwimäkätqä iqu, Goti Hanjuwä Iqu ämaqä iquenji, nätmatqä äñguä, ämaqä jänänä iquau ävätñqä-pani väniqueqä. ⁴² Itanğanji ämaqä hñqu, Nyaqä ämaqä tqautanä yoqä naqä-tänä maeqä

---

† 10:38 Lukä 14:26-27

hŋquenyqe, ‘Iqu Jisasi Iquenyqä qänaknä itŋqä-queqä’ kŋuä indqänätä, ique eqä isqä ävätqä iqu, Nyi iquenyqe, ‘Amaqä tqueqä wäunüä äŋguä iutaŋä kimaŋi, ämeniqeqä’ naqä-qakuänäŋä etqänä” ätukqe.

11

Jonä asŋä-qäyqä iqu, yatŋqä äwikqenqä*

¹ Jisasi Iqu, Iqueqä wäunüänqä ämotquamiŋqä 12 iquaunŋi kukŋuä ii ae ämotqueqe, Iqu iqinŋi äväma, aŋä-himqä huizi, qua Galili iu äwiŋqä iu, ämaqeu ämotquetä, Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋui awä ätuäkämiŋqe.

² Jonä iqu guä kiquyäueqä aŋiu äpmeqänŋaŋi, iqu wäunüä eeqänäŋi Kraisi Iqu imäkqanŋqenqä qätä äwiyäqe, iqueqä wäunüänqä ämotquamiŋqä hŋquaqu, Jisasi Ique yatŋqä wiynqä ändowatkqe. ³ Iquaqu Ique äwimayi, yatŋqä tiŋä äwikiyi. “Qu ‘Kraisi Iqu äpäŋqiyä’† ätätqänuwi, Si Qäqukitanä, ä hŋquenyqä hiŋuä inä äqänanä pmetunqutanä?”

⁴ Jisasi Iqu kimaŋi, iquaqui tiŋä ätukqe. “Qe nätmatqä hiŋuä äqunäsinyä qätä äwiyänŋiyinqe, äwäsinyä Jonä ique awä tiŋä suinyqä. ⁵ ‘Amaqä hiŋuä piŋqä iqua, hiŋuä äŋguä äqänŋäuä. Yukä quvqä iqua, qanŋä äŋguä äwqäuä. Wänyimänŋqätänŋä iqua, äŋguä imänŋäuä. Qätä äyqä iqua, qätä äwiyqäuä. Ae äpäkoŋguwä iqua, aŋŋi ävauqäuä. Nätmatqä maeqä iqua, Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋuä äŋgui qätä äwiyqäuä.‡

* **11:** Lukä 7:18-23 † **11:3** Matiu 3:1-12; Malakai 3:1 ‡ **11:5** Asayä 35:5-6

⁶ Ämaqe, qu Nyi imäkqanqenqä kñuä indqänäpiyä iqua, quwqä quuvqä heqiyqe qui mimäkñqä iqanqutqe, qu aquvänä ipñqäuä” ätukqe.

Jisasi Iqu, Jonä iquenqä ätukqenqäs

⁷ Jonä iqueqä ämaqä iquaqu ae uwqanqiyänqa, Jisasi Iqu qokä-apäkä iunji, Jonä iquenyqä tii ätukqe. “He anä avqñqä dunqe, squä hiñuä qumbñqä äukuwäwä? Qoä-qamqä yunüä miqanqce qumbñqä äukuwätanä? Oeyä. ⁸ Squä hiñuä qumbñqä äukuwäwä? He ämaqä qäkä anqñänänä yäuqä pmetanqä hñque hiñuä qumbñqä äukuwätanä? Oeyä. Ämaqä qäkä anqñä äyäuñuwä iqua, ämiqä naqä iqueqä anä du pmetpñqäuä. ⁹ He squä hiñuä qumbñqä äukuwäwä? Ämaqä hiñuä-tqä hñque hiñuä qumbñqä äukuwätanä? Nñqä. Iinjä sätäti, Nyi tiinjä etqänä. Iqu, Goti Hanjuwä Iqueuä hiñuä-tqä huizi iquaunji ämäwqätäunä” ätukqe. ¹⁰ “Bukä iunji, Goti Hanjuwä Iqueqä tuwanji tii ätä äqänänä.

‘Qätä wipiyä. Ämaqä Nyaqä kukñuä ämapqä hñque, Si hiñuiqä kimetñqä ändowatqänä. Sinyqä hänaqä näwinyä imäuetñqänänä,’ ätä äqänänä.*

Kukñuä ii, ämaqä tätquenyqä ätqiya. ¹¹ Itanji Nyi he naqä-qakuä tiinjä etqänä. Ämaqä eeqänänä iutanji, Jonä asñä-qäyqä ique ämäwqätäutñqe, aanqeqä. Inäqe Goti Qäukuä Yätutanä Iqunä miqä iunji, ämaqä yäpakä

quvqä äpmenqä iqu, Jonä iquenji ämäwqätäunä” ätukqe.

¹² “Jonä asnä-qäyqä iqu kuknuä awä ätuminqänğanji, ämaqä yänänäqñqä-tänjä iqua, Goti Qäukuä Yätutanä Iqunä miqä iu paqurñqenqe, qu wäunuä yänänäqñqä ipñqä ipäqäkuwi. Täñğanji qu wäunuä iinj i yqänä imäkäpu, Goti Iqueqä miqeunji hanä-iqä kuapänä ävätqänäuä. ¹³ Jonä iqu ätimäukqänğanqe, ämaqä, Goti Hanjuwä Iqueqä kuknuinqä näqñqe, qu bukä hinuä-tqä iqua äqäkuwiutatä, Mosisi iqu kuknuä-suqenqä äqäkqeutatä ämaminuwiqä. ¹⁴ Goti Iqueqä bukä iunji, ‘*Hinuä-tqä Laisa iqu äpäñqiyä*’ ätätä äqänänqe,† ii Jonä iquenyqänä äqänänä. He Nyaqä kuknuä iinqe, quuvqä heqäpñqäpiyä, maeqiyqä ipñqäpiyä? ¹⁵ He qätä-tänjuenä epiyi, kuknuä iinqe knuä äñguänä indqämbiyä” ätukqe.

¹⁶ “Ämaqä tänğa äpmenuwä iunqe, Nyi änäänyä tmqäwä? Tiinuaiqä. Ymeqä ququawä aquväqñqä iu quamä äpmapu, ymeqä huizi iquaunqä tääqä tiinjä ätätqänjuwä-panä-quaiqä. ¹⁷ ‘Ne henyqä häwä qäyä ätqanqu, he himnuñuä miqä iquwiqä. Ne pmapqä qäyä iqanqu, he knuä maqiyqä iquwiqä’ ätätqänjuwiqä. Ämaqä tänğa äpmenuwä iqua, qu ymeqä tqua enqä-panä eäpu, suqä äsque-äsquenqä mäwiñğanjiyi. ¹⁸ Jonä asnä-qäyqä iqu äpäqetanji, buayä änätä, wainqä-eqä manqä iqanğa, qu ‘Dñä quvqä-tänjä-queqä’ äyä

† 11:14 Malakai 4:5

ätkuwiqä. ¹⁹ Inäqce Ämaqeucä Ymeqä Ekqä Iqu äpäqetani, buayätä eqätä ganqänqä, qu tii ätqäuä. ‘Ämaqä buayä eqä yaqäpiqä itä änätä, wainqä-eqä kuapä nqueqä. Itanqa ämaqä mbqä motauqä iquauqätä, suqä quvqä imäkqä iquauqätä näueqä-queqä’ inä ätqäuä. Inäqce, Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqä iquauqä wäunui, tiinjä motquapnä. Iqueqä knuä indqänqce, ii aanä naqä-qakuiqä” ätukqce.

*Ämaqä, quwqä suqä quvqenqä
mävquatämäuqä iquauqä hanjä-iqenqä[†]*

²⁰ I ätuäqetani, Iqu ämaqä anä-himqä hui-huiu äpmejuwä iquauji, äkasuwä ätukqce. Anä-himqä iuji, Iqu wäunua ämaqä mimäqänänjä di kuapänä qäyä imäqanqi, quwqä knui äkunmäknäpu, suqä quvqce mävquatämäuqä iminjuwi. ²¹ Iquauji Iqu tiinjä ätukqce. “Ämaqä Kolasinä pmeqä iquendä, Betsaitä pmeqä iquendä, hiqä hanjä-iqenqce, Nyi ‘Oänä’ etqänä. Tiinjä etanqiyä. Nätmatqä ämaqä mimäqänänjä di, Nyi heyaqä awä iqisa imäkkqä-päni, ämaqä hnqu Tayä pmeqä iquauätä, Saitonä pmeqä iquauätä awä iqisa imäkqä-säpi, qu qänqanä tiinjä ae pmeqäpningä. Quwqä knui äkunmäknäpu, suqä quvqce ävquatämäupiyitani, huäqä-hunqä qäki ämäyäpu, tä wätakiu ae pmeqäpningä. ²² Iinjnce Nyi he etqänä. Hiunji Goti Hanjuwä Iqu ämaqeucä suqä iwäsäuninqä atäunua ikqeuji, heyaqä hanjä-iqce, Tayä

[†] 11:19 Lukä 10:12-15

pmeqä iquauqätä, Saitonä pmeqä iquauqätäñi, ämawqätäuniqeqä. ²³ Itanğa Kapänamä pmeqä iquenyä, Goti Iqu heñi, qäukuä haqä yätunqä etma yäniqätanä? Oeyä, Iqu he ämaqä pizqä iquauqä anä bunqä endowatäniqeqä. Nätmatqä ämaqä mimäqänänä di, Nyi heyaqä awä iqisa imäkkqä enqä-pani, ämaqä hñqu Sotomä pmeqä iquauä awä iqisa imäkkqä-säpi, anä-himqä iqu yqänä witäninjqä. ²⁴ Iinjä etanği hiunji Goti Hanjuwä Iqu ämaqeuaqä suqä iwäsäuniqä atäunua ikqeunji, heyaqä hanä-iqe Sotomä pmeqä iquauqeunji ämawqätäuniqeqä” ätukqe.

Hapä pmeqe, Jisasi Iquesanji

²⁵ Inğanji, Iqu tii ätukqe. “Apä, Qäukuitä Quaetä Miqä Iquki, ämaqä näqñqä kñuä-tänä iquaunqä si nätmatqä tä zä äkittqiyeñä-qe, ymeqä dänä-sua enqä-pa äyä ämotquenyä. Si e imäqanğnä, Nyi ‘änğuiqä’ äktqänä. ²⁶ Auä, Apä, Si Tqä-täuä yeeqä imäkndñqä diñqä, imäkñiqä” ätukqe.

²⁷ Tiinjä-pqä inä ätukqe. “Nqä Apiqu nätmatqä eeqänäñi, Nqä hipa täu änjiyqeqä. Ämaqe, Ymeqä Iquenyqä näqñqe, aanqeqä. Apiquñänjçä. Ämaqe, Apiquenyqä näqñqe, aanqeqä. Ymeqä Iqutä, ämaqä Ymeqä Iqu ämotquetñqä iquatänä, Apiquenyqä näqñqä eänäuä” ätukqe.Š

²⁸ “Ämaqä wäunua tnänä ipu, hanä-iqä ämepu, huiwä hanua enyätñqä iquenä, he

eeqänänuenä hapä hitapmqä Nyinyqä ppiyä.
²⁹ Nyi Nqä-näuä äkittqänätmä, ämaqeunji hanuä itquetnqe. Inji, bulumäka iqua nätmätqä eyqiyämapnqä, zä quavqä hinuä-qo iu guä ämäsäutqänjuwä-panä iinji, he Nyaqä yäpä iqi äpmapu, Nyita näqnqä meqäpnqe. Itanğa he hanä-iqä naqänänä mämeqä, hapä pmepnqäuä.
³⁰ Kuknuä Nyi etmqe, hanä-iqä naqä manä, he qeiqinyänä mapnqäuä” ätukqe.

12

*Sämbatqä hiunji hapä pmeqä iquenqä**

¹ Qänakndanji, Sämbatqä hiunji hapä pmeqänğanji, Jisasi Iqu kuä-witqä wäunuä awä iu qanä ikäminqe. Inğanji Iqueqä wäunuänqä ämotquaminqä iqua buayä dä vqanğa, qu kuä-witqä häukui, ätäkäpu änminjuwi. ² Parisi hnqua hinuä iinjä äqumbiyi, Jisasi Ique tijnä ätukuwi. “Hinuä qunyä! Suqä Tqä ämaqä wäunuänqä ämotquetqänä iqua iquwi, hiunji hapä pmeqänğa imäkkqenqe, pmua imäknänä.”

³ I tquanjuwänğa, Iqu kima tii ätukqe. “Änäängä? Hinuiqänänji neqä awiçu Dewiti iqutä, iqueqä ämaqä iquatä, buayä dä äpäkombiyi, Dewiti iqu imäkkqenqe, he kuknuä iunji a matäuqä itqänjuwätanä? ⁴ Dewiti iqu Goti Hanjuwä Iqueqä anä yäpä yänğisa äpaquväqe, bretqä Goti Hanjuwä Iqueqä hinuä iqi äwäminqe, iqutä iqueqä ämaqä iquatäni, ämepu änguwiqä.† Buayä Goti Hanjuwä Iqueqä

* **12:** Makä 2:23-28; Lukä 6:1-5 † **12:4** 1 Samueli 21:1-6

hiñuä iqi äwiñqe, ämaqe ämepu ñqänqe, pmua imäknänä. Hiqäva-imäkqä iquanä ämepu bñqä inä äwinä.† ⁵ Änäññqäwä? Bukä Mosisi iqu kukñuä-suqenqä äqäkqä iuñi, he kukñuä tä a matäuqä itqänuwätanä? Sämbatqä hiunji hapä pmeqänğanji, hiqäva-imäkqä iqua Goti Hanjuwä Iqueqä hiqäva-imäkqä anä iu, Sämbatqänqä suqä ätä äwiñqä iuñi ävausäpiyäqe, Goti Hanjuwä Iqueqä hiñuä iqiñi, qu suqä quvqä mimäkqä itqänäuä. ⁶ I etanji Nyi he etqänä. Goti Hanjuwä Iqueqä hiqäva-imäkqä anä ique Ämäwqätäunqä Hñqu, täqi äwinä.

⁷ Inäqe, Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iuñi, kukñuä hñqu tiñä äqänänä.

‘He hiqäva imäkätqänuwñqe, manyñqä iqiyä. He ämaqä iquaunqä qeqä emänğanğuti äñguä itquapñqä änyñgiyä.’§

He kukñuä iñä iqueqä quatinqä näqñqä meqäsäpi, he ämaqä suqä quvqä mimäkqä itqänuwä iquaunji, hanä-iqä mäwqä iqäpññgä. ⁸ Iñä etanji he iqueqä quatinqä maqñqä epu, Nyaqä ämaqä iquaunji hanä-iqä hiñgi ävätqänä. Nyi iñä etqe, tiñiqä. Ämaqeüqä Ymeqä Ekqä Iqu Sämbatqä hiunji hapä pmeqä iuñi ämitqänä. Nyi tä qäqunjqä” ätukqe.

Jisasi Iqu, ämaqä hipa hñgñji quvqä-tänjä hñque äñguä iwimäkkqenqä*

⁹ Jisasi Iqu iqiñi äväma äwätä, iquauqä anä aquvqñqä yäpä inğisa qe äpaqukqe.

† 12:4 Hiqäva-imäkqä 25:5-9 § 12:7 Hosiya 6:6 * 12:8 Makä 3:1-6; Lukä 6:6-11

¹⁰ Iqini, ämaqä hipa hñgini quvqä-tänjä hñqu äpmaminqe. Inğanı Parisi iqua Jisasi Ique kuknuä mitpnuwä dinqä yatnqä tiinjä äwikuwi. “Sämbatqä hiunji hapä pmeqänğanı, ne ämaqä yaqä iquaunı änguä imäkkqe, ii änguätanä, ä änäängä?”

¹¹ Iqu kimanı, tiinjä ätukqe. “Ämaqä hiyaqä awä iqisanä hñqu, sipsipqä-tänjä-qu eä, itanğa Sämbatqä hiunji hapä pmeqänğanı sipsipqä iqu qua hovqä iu äpäwitqe, iqu äänä imäkaniqiyä? He näqnqe. Ämaqä iqu sipsipqe a ämaqätätä, äkäka yäpaqä tängisa ätuma yapänqiyä. ¹² Inı ämaqä di sipsipqä dunı ämäwqätäutangqenqe, Sämbatqä hiunji hapä pmeqänğa suqä änguä imäkkqe, ii änguänäniqä” ätukqe.

¹³ I ätuäqetanı, Iqu ämaqä hipa quvqä-tänjä iqueni, “Tqä hipa jänä imäkinyä” ätukqe. I tquanğa ämaqä iqu hipa jänä i imäknganğa, hipae, änguänğisa änyänqä-pa, e inğqe.

¹⁴ Inğanı Parisi iqua anjä iu äväma, hñqäqi aquvä äqänäpu, Jisasi Ique pizqä päkpnuwä iinqä hänaqenqä qävqä ikuwi.

Goti Iqu Jisasi Ique, wäunüänqä atäunüä ikqenqä

¹⁵ Jisasi Iqu qu iinjä iqanğuwinqä näqnqä eäqe, anjä-himqä iunı qe äväma äukqe. Itanı qokä-apäkä kuapänäni Ique qänaki qe äwivändkuwi. Itanğanı iquautanjä tänjä-yaqä-tänjä iquaunı, Iqu eeqänänjä änguänä qe iwimäkkqe. ¹⁶ Ii iwimäkätäqänğanı, Iqu iqua Iquenyqä kuknuä awä matqä ipnqänä pmua imäkkqe. ¹⁷ Suqä e imäkminqe, Iqu kuknuä Goti Hanjuwä Iqu

hinuä-tqä Asayä iqueqä manjä iuta ätkqä iunä naqä-qakuä timäutñqä imäkkqe. Kukñui, tiññiqä.

¹⁸ “Ämaqä tqu, Nyaqä wäunüä imäkkä iqueqä. Nyi ique atäunüä ikqeqä. Nyi iquenyqe, kiññä änyinätñqeqä. Itanğa Nyaqä äwqe, iquenyqä aquvänä kuapänä itqänä. Nyi Nqä Dñä Äñgui, ique wimqänä. Itanji ämaqä qua täutanä eeqänänjä iunji, iqu suqä jänänñiqä kukñui awä tquätñqänännyä.

¹⁹ Iqu kukñuä äkasuwä ätätä manjä tnänjä matqä yätñqänännyä. Inji hänaqä iutanji qokä-apäki, iqu manjä yänänäqñqä tqanğuti qätä mäwiyqä ipñqänännyä.

²⁰ Tuuwä-hiyawä äukinymätä iqanğutqä iqua, iqu mäquasqä yänñiyä. Hiqi-tä hikui-hikui iqanğutqe, iqu maiqupisqä yänñiyä. Hea suqä jänänji, suqä quvqä iu ämäwqätäunñqänğanqe, iqu wäunüä yqänä iqämanğuanñiyä.

²¹ Itanji ämaqä qua täutanä eeqänänjä iqua, iquenyqä quuvqä eqiyäpu, iqu yätämäkqä vätnqä hinuä äqämbu pmepnuwiqä.”†

Jisasi Iquenyqätä, dñä quvqä iquaunqätä‡

²² Hea inğanji qu ämaqä dñä quvqä-tänjä hñque, Jisasi Iquenyqä qe ätma äukuwi. Ämaqä iqu hinuä pñsqä eä, manjä matqä-que. Inğanji Jisasi Iqu iqueni äñguä imäkkqanğa, hinuä äqänätä kukñuä ätkqe. ²³ E äqumbiyi, qokä-apäkä iqua yäunüä ipu, “Täukueqä. Ämaqä

† 12:21 Asayä 42:1-4 ‡ 12:21 Makä 3:22-30; Lukä 11:14-23

Dewiti iquesañä ne hiñuä äqunanä äpmenquä iqu, qäqutiyä?” ätnjuwi.

²⁴ Parisitanjä hñqua kukñuä tä qätä äwipiyyi, tiinjä ätkuwi. “Ämaqä Tqu, dnä quvqä iquau huätä ändowatätñqe, Iqu Belsäpulä, dnä quvqä iquau miqä iqueqä yänänäqñqä iutanänjqä.”

²⁵ Jisasi Iqu iquauqä kñuä indqänqä iunji näqñqä eä, tii ätukqe. “Ämaqä, qua naqä hñquesañä iqua, iwäsänäpu mäkä hunğanpñqe, ämaqä iqua qui imäkmbñqäuä. Itanğa ämaqä anjä-himqä hñquesañä-qe, hueqä-himqä huitanjä-qe, qu awä äkutnäpu mäkä hunğanpñqe, yänänäqñqe änä matqäuqä ipñqäuä. ²⁶ Inji tiinjä-pñqe inänji. Setänä iqu, iqueqä dnä hñque huätä ändowatätñqe, ne näqñqeqä, iqueqä ämaqä iqua awä äpatñqäuä. Inji iqu qua täu ämitñqe, äpakänä mämiqä yäniqe. ²⁷ He Nyinyqe, ‘Iqu Belsäpulä iqueqä yänänäqñqeta dnä quvqä iquau huätä ändowatätñqeqä’ qäyunä tqanpñqe, hiqä ämaqä iqua dnä quvqä huätä ändowatätqänjuwi, yänänäqñqä tqueqeta imäkätqänjuwäwä? Hiqä ämaqä iinjä imäkätqänjuwä iqua, heyaqä kukñuä iinjä, ii qäyunä hma hitanqñqä ämetquapñqeqä. ²⁸ I etanqñqä-qe, Nyi, Goti Iqueqä Dñä Äñguä Iqueqä yänänäqñqä iquesa, dnä quvqä iquau huätä dowatqanqñqeqe, iinjqe he näqñqä tiinjä mapñqeqä. ‘Goti Hanjuwä Iqunä miqe, ae emeqeqä.’

²⁹ Quwä-meqä hñqu, ämaqä yänänäqñqä hñqueqä anjä iu äpaquvätä, iqueqä nätmatqe

metnqä wiŋgaŋgutqe, iqu äänä imäkäniqiyä? Iqu ämaqä yänänäqŋqä iqueni, guä ganä äkiqiyäueqe, iqueqä nätmatqe hiŋgi inğa meŋqiyä.

³⁰ Ämaqä hŋqu wäuŋuä yätamakqä manyqä imitätqe, iqu Nyaqä himä-wiunqä-queqä. Ämaqä hŋqu, qokä-apäkä aquvä-qäyqenqä yätamakqä manyqä imitätqe, iqu ämaqe im-imä ändowatqiyä. ³¹ Iiŋŋqe, Nyi he tiŋjä etqänä. § Suqä quvqä eeqänäŋitä, kukŋuä quvqetä, qokä-apäkä iqua imäkmipqe, Goti Hanjuwä Iqu huätä mamäunqiyä. Inäqe, ämaqä hŋqu Dŋä Äŋguä Iquenyqä kukŋuä quvqä ätmitätqe, Goti Hanjuwä Iqu iqueqä suqä quvqe, huätäŋi änä mämamäuqä da iniqeqä. ³² Ämaqä hŋqu, Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iquenyqä kukŋuä quvqä tqanŋgutqe, Goti Hanjuwä Iqu iqueqä suqä quvqä di, huätä mamäunqiyä. I etanŋi ämaqä hŋqu, Dŋä Äŋguä Iquenyqä kukŋuä ququvqä di tqanŋgutqe, Goti Iqu, iqueqä suqä quvqä huätäŋi, tənğa mämamäuqä yänqiyä. Ga qänakndaŋä-pqe, mämamäuqä yäniqeqä.”

Zä iquauqä häukuinqätä, ämaqeuqä suqenqätä*

³³ “Ämaqe zä hŋquenyqä, ‘Zä tqu quvqätiyä, äŋguänäŋätiyä’ kŋuä indqänäpiyänŋaŋi, kiqä häukui, hiŋuä ganä äqumbiyi, inŋaŋi qu näqŋqä mapŋqäuä. Zä hŋqu äŋguänäŋä eänqe, kiqä häukuä-pqe, äŋguänäŋiqä. Inäqe zä hŋqu

---

§ 12:31 Makä 3:28-29; Lukä 12:10 * 12:32 Lukä 6:43-45

quvqä eänqe, kiquä häukuä-pqe, quvqeqä.
³⁴ Inji heñi, qämäkä quvqä iqua eämäkuwänänjä eqänänjänä. He ämaqä quvqä eänjuwi, kukñuä äñgui äänä tñqäwä? Ämaqä iquauqä kukñuä tqe, ii iquauqä kñuä indqänqä dutanjqä.
³⁵ Ämaqä äñguänänjä iqua, kñuä äñguänänjä indqänäpu, suqä äñguänänjä dinä imäkñqäuä. Ämaqä quvqä iqua, kñuä quvqä huitanjä-huitanjä indqänäpu, suqä quvqä imäkñqäuä. ³⁶ Itanji Nyi he etqänä. Hiunji Goti Hanjuwä Iqu ämaqeu kukñuä mitäniqänqani, Iqu quwqä kukñuä hiñgi ätmitpçenqä kñuä indqänätä, iuta iwäsäuniqeqä. ³⁷ Si kukñuä äñguä tquki etanjutqe, Goti Hanjuwä Iqu, ‘Si ämaqä jänänänjukiyqä’ ktäniqeqä, ññ si kukñuä quvqä tquki etanjutqe, Goti Hanjuwä Iqu, ‘Si ämaqä quvqukiqä’ ktäniqeqä” ätukqe.

Qu Jisasi Ique, “Ne Sinyqä näqñqä metunquä mänätquayä” ätukuwiñqä†

³⁸ Iqu e tquanga, ämaqä kukñuä-suqenqä näqñqä hñquatä, Parisi hñquatä, Iquenji tiinjä ätukuwi. “Ämotqeqä Iqukiyä, ne tiinjinqä änenqiyä. Si Goti Hanjuwä Iqueqä Wäunjuä Imäkquki eäñi, ne ‘naqä-qakuä-qeqä’ kñuä neyätñqe, mänätquayä.”

³⁹ Iqu iquauqä kukñui, kimañi tiinjä ätukqe. “Qokä-apäkä täñga äpmeñuwä iquenä, he apäkä qokiqu äväma qañä hiñgi qñqä enqä-panjä, quvqä eäpu, Goti Hanjuwä Iquenqe qänaknä miqä-quenqä. He ‘Ne Sinyqä näqñqä

---

† 12:37 Lukä 11:29-32

metunquä dinqä, mänätquayä' ändquwä-qe, Nyi iinji mimäqä imqänä. He näqñqä mapñqe, hiñuä-tqä Jona iqu qeyqä. ⁴⁰ Jona iqu hiunji hñquaqui-hñque, heatqä hñquaqui-hñque, hämapäkä naqänänjä iqueqä äwqä yäpä ingisa äpmakqä-pa, Ämaqeuaqä Ymeqä Ekqä Iqu asä inänjqä. Hiunji hñquaqui-hñque, heatqä hñquaqui-hñque, qua yäpä ingisa pmenqiyä. ⁴¹ Hiñuiqänänji, ämaqä Ninipe äpmaminjuwä iqua, Jona iqueqä kukñui qätä äwipiyyi, iquauqä kñui äkunmäknäpu quwqä suqä quvqe huätä ävquatämäukuwiqä. Inäqe tängani, ämaqä Jona ique Ämäwqätäunqä Iqu, täqi qäyä pmetangi, ämaqe iquauqä kñui äkunmäknäpu quwqä suqä quvqe mäwquatämäuqä iquwiqä. Iñinqe, hiunji Goti Hanjuwä Iqu qokä-apäkä iwäsäutqängani, ämaqä Ninipe äpmaminjuwä iqua ävaupu, ämaqä tänga äpmenjuwä iquauqä suqä quvqenqä awä tpnuwiqä. ⁴² Hiñuiqänänji apäkä, qua hitunjuä nämä äwiñqä iu miqä naqä ii, Solomonä iqueqä kukñuä näqñqe qätä wiyätñqä äpkqeqä.† Inäqe tängani Ämaqä Solomonä ique Ämäwqätäunqä Iqu täqi qäyä pmetangi, ämaqe Ique qätä mäwiqä itqänjuwiqä. Iñinqe hiunji Goti Hanjuwä Iqu qokä-apäkä iwäsäutqängani, apäkä naqä ii, ävautä ämaqä tänga äpmenjuwä iquauqä suqä quvqenqä awä täniqeqä.

Dñä quvqä ämaqä hñque ävämetä, anji äwimakqenqäS

---

† 12:42 1 Ämiqä Naqä 10:1-13 S 12:42 Lukä 11:24-26

⁴³ Dnā quvqä hñqu ämaqä hñque ävämañi, anä yenuä dunqä äwäqe, iqu anä hapä pmeqä diñqä qävqä ikiquänqiyä. Itanga hñque mämäqumueqä iäqe, ‘Nyi anä hiñuiqänä ävämaqä dunqä angu umqänä,’ tññqiyä. ⁴⁴ I ätäqe, iqu äwäqe, ämaqä hñqua anä iqueni siiyä äpipu äñguä imäkepiyä-qe, mämmetañgä qunññqiyä. ⁴⁵ Iiñä äqunaqe, iqu äwätä dnä quvqä 7 hñqua itmenqiyä. Dnā iquauqä quvqe, dnä kiñganññä iqueqä quvqeu ämäwqätäunqiyä. Iquau itmetä, qu anä yäpä yängisa äpaquväpu pmapññäuä. Ämaqä iqu hiñuiqänäñi iinñññä quvqä äpmamiñqä-qe, tññgani aanä quvqä kuapänä pmenqiyä. Suqä quvqä asä iutani, ämaqä quvqä tññga äpmenjuwä iquauñi äwimenqiyä” ätukqe.

Jisasi Iqueqä känaisä, kängukuatä, äwimakuwiñqä*

⁴⁶ Jisasi Iqu qokä-apäkä iquau kukñuä iinä yqänä tuätqätanga, Iqueqä känatä kängukuatä äpäpu, Iqutä kukñuä anä tññqä yäpaqä mäñgisa ätqäuminjuwi. ⁴⁷ Itani ämaqä hñqu Iqueni, “Hueqä” ätukqe, “Tqä tnatä tungukuatä, Sitä kukñuä anä tññqä yäpaqä tññgisa ätqäunäuä.” ⁴⁸ Ii ätukqä iqueni, Jisasi Iqu kima tii ätukqe. “Nqä nipatä guäkatäñi, tqukuakä?” ⁴⁹ Itani Iqu Iqueqä wäunññqä ämotquamiñqä iquau atäunñuä ävätä, “Qätä nyipiyä” ätukqe. “Nqä nipatä guäkatäñi, täsquakänä. ⁵⁰ Ii tiinjqä. Qokä-apäkä, Nyaqä Apiqu Qäukuä Yätu

* **12:45** Makä 3:31-35; Lukä 8:19-21

Äpmenqä Iqueqä äwinqä iu qänaknä imitpqä iqua, qu Nyaqä tasi-guäka, nanyi-napqa, itanğa nipaqtänjqä” ätukqe.

13

Kuknuä ktqä, kuä-witqä uwqä tnämäuqenqä*

¹ Hiunji asä qäquenji, Jisasi Iqu anä iu ävämanji, yäpaqä mängisa äwätä, eqä-huänjä Galili iqueqä manä iqi quamä äpmaminqe. ² I pmetanğa, ämaqä kuapänäni Iquenyqä pqaŋguwitani, Iqu yimba hŋque ätkamäuqe, quamä qe äpmakqe. Itani ämaqä eeqänäni, eqä-huänjä manä iqi pämä tqäutänğä, Iqu yimba iu äpme näqŋqä äwikqe. ³ Iqu iquaunji kuknuä ktqä ätuätä, näqŋqä kuapänäni äwikqe. Kuknuä ktqä hŋqu tiŋjä ätukqe. “Ämaqä hŋqu kuä-witqä uwqä tnämäwäwätŋqä wänqiyä. ⁴ Iqu ätnämäwäwqaŋğa, hui hänaqä iqi päknätqe, yŋŋä äpäpu ämambnä. ⁵ Itanğa hui qua kuapänä hma etanği, hikä-tänjä qäsä äwitanğqä iu päknätqe, qua äŋgui äwa itanğuti, kuä uwqä ii bakä maqänä hukaunqiyä. ⁶ Inji mäptqä haqä tiqä ae äyapätä tnänjä tqanğa, kuä kiqä tapini wänqäpu etanği, yäuä hämänä piŋqiyä. ⁷ Itanğa kuä uwqä hui guä yänjä-tänjä awä imä päknätqe, guä quvqä iqua qäsä naqä-huinyä epiyi, kuä-witqeunji, qua aowi äŋguä mäwqä yänqiyä. ⁸ Itanğa kuä uwqä hui qua äŋguänänjä iu päknätqe, kiqä näänqe 100 huknänä, hui 60 huknänä, itanğa hui 30 huknänqiyä. ⁹ Ämaqä qätä-tänğuenä

* 13: Makä 4:1-20; Lukä 8:4-15

etanjutqe, kuknuä iinjce kjuä änguänä indqämbiyä” ätukqe.

¹⁰ Qänakndani, Iqueqä wäunjuänqä ämotquaminqä iqua äpäpu, Jisasi Iqueni yatnqä äväpu, “Si qokä-apäkä iquauni, kuknuä ktqä inä sunqä tuätqänjinyä?” ätukuwi.

¹¹ Iqu kimanji tiinjä ätukqe. “Goti Qäukuä Yätutanjä Iqunä miqenqä kuknuä qakui zä witanjqä-qe, he näqñqä mapñqe, Iqu henyä etapqiyä. Inäqe ämaqä huizi iquauni, mäwqä itñqe. ¹² Ii tiinjä etanji. Ämaqä näqñqä hui ae ämequwä iqua, Goti Hanjuwä Iqu hui inä ävätä, qu näqñqä kuapänänjä-tänjä-qua hipñqä iwimäkänä. Iinjä etanjqä-qe, ämaqä näqñqä maeqä iqua, näqñqä wänqä qu ämenjuwi, Goti Hanjuwä Iqu huätä mamäunqiyä. ¹³ Initanji, Nyi ämaqä iquauni kuknuä ktqenä ätuätñqeqä. Qu hinuä äqunäpu qätä äwiyäpiyä-qe, näqñqä maeqä-quayqä. ¹⁴ Qu iinjä epu, kuknuä hinuä-tqä Asayä iqu äqäkqä tqenji, ii naqä-qakuänänjä ämotquetqänjä. Iqu pmetanğa äpmaminjuwä iquaunqe, tiinjä ätätä äqäkqeqä.

‘He kuknuä qätä äwika äwäpiyä-qe, kiqä quatinqe änyä mañqä hipnuwiqä. He hinuä äqunğua äwäpiyä-qe, nätmatqä hñquenyqe näqñqä maeqä ipnuwiqä.

¹⁵ Ämaqä iinjä iqua näqñqä änguä mämeqänqe, quwqä nyuänji woyqä ae imaqundänjqeqä. Kuknuä qätä änguä mäwiyqänqe, quwqä qäte, ae imaqundänjqeqä. Nätmatqä hinuä änguä mäqunquä ipñqe, quwqä hinuä-pqe, ae

yämaqundi ingqe qä.

Qu iinjä mimäqä-säpi, quwqä kñui äkunmäknäpu, Nyinyñqä angumä quvepqañgpi, ga Nyi iquaunji äñguä iwimäkqäminjqä.†

¹⁶ Inäqce he Nyi nätmätqä imäkqañgqe hiñuä äqunäpu, Nyaqä kukñui qätä änyiyätqäñuwitani, Goti Hanjuwä Iqu äñguä ae emäkqä iinqe, näqñqä enä. ¹⁷ Nyi naqä-qakui tiinjä etqänä. Nätmätqä he hiñuä äqunätqäñuwi, hiñuä-tqä iquatä, ämaqä jänänjä iquatä, qu kuapänänji hiñuä quñqäñqä naqänänjä winyätqätangqä-qe, qu hiñuä mäquñquä imiñuwiqä. Kukñuä he qätä äwiyätqäñuwi, qu qätä wiyqäñqä naqänänjä winyätqätangqä-qe, qu qätä mäwiyqä imiñuwiqä” ätukqe.

¹⁸ Jisasi Iqu kukñuä äpakänä yqänänji, tiinjä ätukqe. “Goti Iqu he näqñqä mapñqä etapqetani, täñgani kukñuä ktqä ämaqä kuä-witqä wäunjuä iu tnämäuqä-queñqe, kiqä qakuinqä Nyi awä tqañgundi, he qätä nyipiyä.

¹⁹ Ämaqe, qu Goti Qäukuä Yätutanjä Iqunä miqeunqä kukñui qätä äwiyäpu, kiqä qakuinqä näqñqä mämeqä itqäñuwä iqua, qu kuä uwqä hänaqä iqi äpäknñgqä-panä-quaiqä. Setänä iqu äwimetä, kukñuä Goti Hanjuwä Iqu quwqä kñuä indqäñgeu hiqañgqe, huätä maqänä ämotautñqe. ²⁰ Itanğa kuä uwqä qua hikä-tänjä iu äpäknñgqä ii, tiinjä. Ämaqä kukñuä iinjä ique qätä äwiyäpu, maqänä ämepu, aquvänä

† **13:15** Asayä 6:9-10

iquwä iquaiqä. ²¹ Inäqe iquauqä quuvqä heqiyqe, kuä tapinjä wänqäpu uwqatätä, yäüä äpiqä i enqä-paniqä. Ämaqä Goti Hanjuwä Iqueuä kukñui mändi kittqiyänä-tpu itqänjuwä iqua, ämaqä tquauñi hanjä-iqä äväpu quvqä itqueqanjuwännga, iquauqä quuvqä heqiyqe, qui maqänä imäknänä. ²² Itannga kuä uwqä guä yänjä-tänjä awä imä äpäknngqä ii, tiinjqä. Ämaqä kukñuä iinjä ique qätä äwiyäpiyä-qe, qu nätmätqä qua täutaninjä äwäwa ipu, mbqä aquvä kuapänä qäpnqenqä knuä kuapänä indqänätqänjuwä iquaiqä. Goti Hanjuwä Iqueqä kukñuiuni, suqä iinjä iqu qnqanä yeqangi, qu suqä jänänä imäknqä, yänänqenqä mäwqä yänqiyä. ²³ Itannga kuä uwqä qua ängüä iu äpäknngqe, ii ämaqä kukñuä iinjä ique qätä ängüä äwiyäpu, kiqä quatinqä näqnqä ämetqänjuwä iquaiqä. Inji, kukñuä iqueqä näänqe, hui 100 huknänä, ga hui 60 huknänä, itannga hui 30 huknänqiyä” ätukqe.

Kukñuä ktqe, qätaqä quvqenqä

²⁴ Iqu ämaqeunji, kukñuä ktqä huizi tiinjä ätukqe. “Goti Qäukuä Yätutanä Iqunä miqe, ii ämaqä hnqu iqueqä wäunjuä iu kuä uwqä änguinä ätnämäwäwqä-panä iinjqä. ²⁵ Inäqe ämaqä iqi äpmamitpqä iqua hiqaqä witanjuwännga, ämaqä iqueqä himä-wiunqä iqu ätimäutä, qätaqä quvqe, asä iu ätnämäwanji äwänqiyä. ²⁶ Qänakndanji kuä-witqä uwqä bakä ae äukaupu äpepiyi, näänqe äuknganjanji, wäunjuä-wiyqä iqua, qätaqä quvqä hui anä tqäutanjä qumbnuwiqä. ²⁷ Inganji iqua

äwäpu, ämaqä wäunuä kaniqenji tiinjä tupnuwiqä. ‘Ämaqä naqä iquki, ne si tqä wäunuä iunji, kuä uwqä änguina ätnämäuqiyätanä ikque. Qätaqä quvqä hui anä ätqäunuwi, änäänjäñqäwä?’²⁸ Iqu iquau kimañi, ‘Suqä iqu, ämaqä himä-wiunqä hñqu imäkkqeqä’ tuäniqeqä. Itañi iqua yatñqä wipnuwiqä. ‘Ne äwätanä, qätaqä quvqe ekautanä, aquvä maqiyatunqenqä äkingiyä?’ tupnuwiqä.²⁹ Ingañi iqu iquauñi kimañi tuäniqeqä. ‘Oeyä. He qätaqä quvqe ekaupiyängañi, kuä-witqä itä qäsä hikauñqäüä.’³⁰ Kuä täkqängañqä, qäquaqu qäyä ätqäunqä. Kuä täkqängañi, nyi ämaqä kuä täkñqä iquau tii tumniqeqä. “He qätaqä quvqe ganä ekaupu, aquvä äqiyäpu, tä väuepnuwänqä hatñä äquqotäupu epiyä. Ingañi he kuä-witqe ätäupu, aquvä äqiyäpu nyaqä buayä ññqä wiqä anä iu ññqä hipiyä” tumniqeqä,’ tuänqiyä” ätukqe.

Kukñuä ktqä hnjuaqiñqä†

³¹ Iqu kukñuä ktqä huizi tiinjä ätukqe. “Goti Qäukuä Yätutañä Iqunä miqe, ii zä-guawä§ piikä, ämaqä hñqu iqueqä wäunuä iu vowä ämäutñqä enqä-panä iñiqä.”³² Zä iqueqä piiki, wänqänänä-sua etangi, piikä huiziqua, ique ämäwqätäunäüä. Inäqe, kiqä baki äukautä naqä äpeyätäqängañi, nätmätqä huizi wäunuä iu ätqäunqä iquauñi ämäwqätäutanguti, yññä iqua äpäpu, kiqä äpa iunji yuuwä imäkññqäüä.”

---

† **13:30** Makä 4:30-32; Lukä 13:18-21 § **13:31** Jisasi Iqu guawä matqä ikqe. Iqu zä huiziñqä ätkqe. Kiqä yoqe, mastetqä.

³³ Itanga Iqu kukñuä ktqä hñqu-mända inä ätukqe. “Goti Qäukuä Yätutañä Iqunä miqe, ii nätmatqä änyuämäuqä enqä-paniqä. Apäkä hui nätmatqä änyuämäuqe, hmbunä ämetä, kuä-witqä* kuapänä ämetä naqä-huinyä imäkänä, buayä pälawä eeqänäñi änyuämäutñqä diñqeüä” ätukqe.

Jisasi Iqu kukñuä ktqe, sunqä ätuminqätiyä

³⁴ Kukñuä eeqänäñä Jisasi Iqu qokä-apäkä iu e ätuminqe, Iqu kukñui ätnäñä iqi matqä, ktqä dinä ätuminqe. ³⁵ Kukñuä, Goti Iqu hinuä-tqä hñqueqä mañä iuta ätimekqä hñqu qäyunä timäutñqe, Iqu iinjä imäkminqe. Ämaqä hinuä-tqä iqu tiinjä ätkqe.

Nyi kukñuä ktqe etätmä, nätmatqä qua täu imäkkqänqatqä zä äwäka äpäänqenqe, tänga awä etmqänä.†

Qätaqä quvqä iqueqä kukñuä ktqä quatinqä

³⁶ Jisasi Iqu ämaqä iu ävämañi, anjä yäpä inqisa qe äpaqukqe. Itañi Iqueqä wäunuänqä ämotquaminqä iqua Iquenyqä äpäpu ätukuwi. “Kukñuä ktqä qätaqä quvqä wäunuä iuta äukautñqenqe, Si ne kiqä quatinqä awä natiyä.”

³⁷ Iqu kimañi tii ätukqe. “Ämaqä kuä uwqä äñguänäñi tnämäwäwqä iqu, Ämaqeüqä Ymeqä Ekqä Iqueqä. ³⁸ Wäunui, ii qua tqueqä. Kuä uwqä äñguänäñi, qokä-apäkä Goti Qäukuä Yätutañä Iqunä miqä iutañä iquaiqä. Qätaqä

* **13:33** Jisasi Iqu kuä-witqä iqueqä hanä-iqe, 20 kilo iqä ätukqe. † **13:35** Apqä Bukä 78:2

quvqe, Setänä iqueqä ämaqä iquayqä. ³⁹ Himä-wiunqä, qätaqä quvqä tnämäwäwqä iqu, Setänä iqueqä. Kuä täkqängaŋi, qua täuŋi iqueqä yäpakänganjqä. Itanğa kuä täkqä iqua, eŋätqä iquaiqä. ⁴⁰ Qu qätaqä quvqä aquvä ämaqiyäpu, tä väuepŋqä imäkätqäŋuwä-pa, qua täuŋi iqueqä yäpakängaŋä-pqe asä iinä imäkpnuwiqä. ⁴¹ Ämaqeuaqä Ymeqä Ekqä Iqu, Iqueqä eŋätqä iquau dowatqanğa, Iqueqänä miqä iutaŋi, nätmätqä ämaqeuaqä quuvqä heqiyqä qui iwimäkqä iutä, ämaqä suqä quvqä imäkqä iquautäŋi, eeqänäŋi huätä mamäupnuwiqä. ⁴² Itaŋi qu tä naqänäŋä iu tnämäupnuwiqä. Tä iu tnämäuqanğuwänğa, qu kŋuä naqänäŋä äqiyäpu, hiqanä maŋgtäsqukuä mäuqäpnuwiqä. ⁴³ Inğaŋi ämaqä jänäŋä iqua, iquauqä Kaniqunä ämitŋqä yäpä inğisa äpmepu, quwqä huiwitaŋi mäptqä eŋqä-pa we hunäniqeä.† He qätä-tänuenä epiyi, kukŋuä iinqe kŋuä indqämbiyä” ätukqe.

Kukŋuä ktqe, mbqä pŋqä wiqä ipŋä iquenqä

⁴⁴ “Goti Qäukuä Yätutaŋä Iqunä miqe, mbqä pŋqä wiqä ipŋä imäkäpu, wäuŋuä iu qua zä äptekuwä eŋqä-paniqä. Ämaqä hŋqu mbqä ipŋä ique ämäqumuetä hiŋuä äqunäqetaŋi, iqu ‘Nätmatqä iinŋi mbqeunŋi ämäwqatäunä’ kŋuä indqänätä, hiŋuä qunämapenä yeenqiyä. Inğaŋi iqu aquvänä itä, iqueqä nätmätqä eeqänäŋi aquvä ämaqiyätä, ämaqä hŋquququa mbqä ipŋqä imäkänqiyä. Mbqä iinŋi ae ämeqe, iqu äwätä wäuŋuä iquenŋi mbqä inqiyä” ätukqe.

† 13:43 Deniyäli 12:3

Kuknuä ktqe, wimnjä änguänäñiqä

⁴⁵ “Anġumñi, Goti Qäukuä Yätutañä Iqunä miqe, ämaqä hñqu mbqä wäunuä imäkätä, wimnjä änguänäñiqä qävqä ikitñqä-paniqä.

⁴⁶ Iqu änguänäñä hñque ämäqumueqe, iqu äwätä, iqueqä nätmätqä eeqänäñi aquvä ämaqiyätä, ämaqä huiziqua mbqä ipñqä imäkänqiyä. Mbqä iinji ae ämeqe, iqu wimñi mbqä yänqiyä” ätukqe.

Kuknuä ktqe, hämapäkä qaenqä

⁴⁷ “Anġumñi, Goti Qäukuä Yätutañä Iqunä miqe, ii tiñiqä. Hämapäkä qa, qu eqä-huänä bu ätnämäupu, hämapäkä huitañä-huitañä äqupuquwä enqä-paniqä.

⁴⁸ Hämapäkä qa mñqä iunji manġuä mñġanġa, qu hikä weä aanqä täñġisa eyqiyäma äyapäpu, quamä äpmapu, itanġa hämapäkä änguänäñä iquauñi häkiu ämimēpu, hämapäkä quvqä iquauñi bi tnämäupnuwiqä” ätukqe.

⁴⁹ “Itanġa qua tqueqä hiunji yäpakänġani, asä iinänqeqä. Ynaunjqä iqua äpäpu, ämaqä quvqä iqua, jänäñä iquauqä awä iqi pmetanġuwä iquauñi itmapnuwiqä. ⁵⁰ Itanji qu tä naqänäñä iu tnämäupnuwiqä. Tä iu tnämäuqanġuwänġa, kñuä naqänäñä äqiyäpu, hiqanä manġtäsqukuä mäuqäpnuwiqä” ätukqe.

⁵¹ Itanji Iqueqä wäunuänqä ämotquaminqä iquauñi, yatñqä tiñjä qe äwikqe. “Kuknuä tqauqä quatinqe, he näqñqä ae ämequwätanä?”

Qu “Auqä, ne näqñqä ae ämeququeqä” ätukuwi.

⁵² I ätuäqetani, tiinjä-pqe inä ätukqe. “Iinjä etangi ämaqä Goti Iqueqä kukñuä-suqenqä näqñqä iquatanä hñqua, qu Goti Qäukuä Yätutanä Iqunä miqenqä näqñqä ämepu qänaknä imipqä iqua, qu anä naqä hñqueqä kaniqu enqä-panä hipnuwiqä. Iqu iqueqä nätmätqä äñguänänjä pñqä wiqä iu äpaquväqe, nätmätqä änyä-hänjitä yäuetä qäsä äma pänqiyä” ätukqe. §

Nasäretqätanjä iqua, Jisasi Ique tuwä äwikuwiñqä*

⁵³ Jisasi Iqu kukñuä ktqä tä awä ae ätuäqe, anä-himqä iunji qe ävämaqqe. ⁵⁴ Äväma äwäqe, Iqu kaniqueqä anä-himqä† iu ätimäuqe, iquauä anä aquväqñqä iu äpaquväqe, ämaqä iunji Goti Hanjuwä Iqueqä kukñuwiñqä näqñqä äwikqe. Qu Iqueqä kukñui qätä äwipiyitani, yäunjuä ipu, “Ämaqä Tqu näqñqä tä äñgisa ämeqäwä? Itanga änäänjñqäwä, Iqu ämaqä mimäkqänäni imäkätñqeüä?” ätkuwi. ⁵⁵ “Ne Ämaqä Tquenyqe, näqñqeä. Iqu ämaqä anä imäkqä iqueqä Ymeqä Iqueqä. Itanga Mäliya ii, Iqueqä känaiyqä. Inji Jemisi ique, Josepä ique, Saimonä ique, Jutasi ique, iqua Iqueqä kängukuayqä. ⁵⁶ Täqinji Iqueqä känapqa, nesä anä äyä äpmenunä. Inji Iqu ii imäkätñqe,

---

§ **13:52** Näqñqä-tänjä iqua, “Jisasi Iqu ii ätkqe, suqenqäti, kukñuä naqä-qakuwiñqätiyä, ätkqeä” ätätqänjä. * **13:52** Makä 6:1-6a; Lukä 4:16-30 † **13:54** Iqueqä kaniqueqä anä-himqe, Nasäretqä iiyi.

näqñqe äñgisa ämeqäwä?” ätñguwi. ⁵⁷ Qu iinjä ätnäpu, Iquenyqe äwqä quvqä ätimäukñguwi.

Inğanj iqu iquaunji tii ätukqe. “Hinüä-tqä iqua, anjä-himqä eeqänänjä iunji, yoqä-tänuae. Etañgqä-qe, hñqunä-hñqunänji, iqueqä anjä-himqä iutä, iqueqä anju anä äpmeñuwä iutänji, iqu yoqä maiqä-queqä.” ⁵⁸ Inji Jisasi Iqu-pqe, Iqueqä anjä-himqä iunji, qu Iquenyqä qu-uvqä maeqiyqä itqätanğä, Iqu wäunüä ämaqä mimäkqänänji, kuapänä mimäkqä iminqe.

14

*Heroti iqu, Jonä ique pizqä äpäkkqenqä**

¹ Hea inğanj ämaqä ämiqä Heroti iqu, qu Jisasi Iqu wäunüä imäkqanğqenqä tqanğä qätä äwikqe. ² Iwä, iqueqä wäunüä-wiyqä iquaunji, tiinjä ätukqe. “Ämaqä Tqu, Jonä asnjä-qäyqä iqueqä. Iqu qua äptekuwä iuta anğumä ävaukqä iqueqä. Iinjñqe Iqu yänänäqñqä-tänju eä, wäunüä ämaqä mimäkqänänji, imäkqiyä” ätukqe.

³⁻⁴ Kukñuä iinjä iqueqä quati, tiinjä. Qänğanänji Heroti iqueqä kätä Pilipä iqu, apäkä Herotiyasi ämaminqe. Ii Pilipä ique ävämanji, Heroti ique ämuanğqe. Heroti iqu ii ämakqenqe, Jonä iqu iquenji tiinjä ätuminqe. “Si apäkä täsi ämenji, ii qäyunä hmanjqä.” Iqu e tquanğqetanji, Heroti iqu iquenji a äkiqätätä, guä äkiqiyäutä, guä pmuateqä anju äpmuatekqe.

* **14:** Makä 6:14-29; Lukä 3:19-20; 9:7-9

⁵ Iqu iqueni pizqä päsqañqä kñuä wiyqañqä-qe, qokä-apäkä iqua, “Jonä iqu hiñuä-tqä-queqä” kñuä indqänätanguwiñqä, iqu iquaunqä zä äwiñqge.

⁶ Hiunji hñqueni ämaqä hñqua, Heroti iqueqä kñnai ique ämikqenqä kñuä indqänäpu, iqutä buayä anä añguwi. Ingañi Herotiyasiyqä meqi ätimäuqe, iquauqä awä iqisa yeewä imiñqe. ⁷ Itanga Heroti iqu iyyqä yeewä iqanqenqä kiinjä wiñganqi, kukñuä guä tiinjä ämäsäukqe. “Si nätmätqä äkitanjä äkiñqä kiñganqi, yatñqä nyisqe, nyi äktapmçänä” ätukqe. ⁸ Iinjä etanqi apäkä hitqiyqä kanai, meqiu kñuä yändqañqä vqanqi, ii Heroti iqueni tiinjä ätukqe. “Jonä asñä-qäyqä iqueqä nyuäñi, ätäväpu hevqä iu eqanqpi, si äma äpätnä, nyi dapiyä” ätukqe.† ⁹ Heroti iqu qätä iinjä äwiyäqe, iqueqä äwqe hañä qäyä vqanqi, iqu kukñuä guä ae ämäsäukqenqä kñuä indqänätä, ämaqä iqutä buayä anä änmiñuwä iquauqä hiñuä iqi womba metñqe mäwiñganqi, iqu “Apäkä hitqä ii ätqä-pa, ii imäkpiyä” ätukqe. ¹⁰⁻¹¹ Iqu ämaqä hñque guä kiqiyäueqä añä dunqä dawatqanqa, qu Jonä iqueqä hiñuä-qo iu häuä ätäväpu, iqueuä nyuäñi hevqä hñque ämiqutäwa äma äppiwi, hitqä ii äwikiwi. Ii äma äwätä, kñnäu äwikqe. ¹² Iinjä imäkqanquwänqa, iqueqä wäunuanqä ämotquamiñqä iqua äppiwi, iqueqä huiwi äma äwäpu, qua äptekuwi. Iqua qua ae äptepiwi, äwäpu Jisasi Ique qe ätukuwi.

---

† **14:8** Ii Jonä iqueqä nyuäñi, iinjä imäkpiñqä ätukqe, “Iqu ae äpäkonqçätiyä” tä näqñqä metñqä inçeyi.

Jisasi Iqu, qokä 5,000 iquau buayä äwikqenqä†

¹³ Jisasi Iqu Jonä ique pizqä äpäkkuwiñqä qätä äwiyäqe, Iqu anä iuñi äväma, yimba ikuapmäutä anä avqñqä imqä äukqe. Iqutä Iqueqä wäunuänqä ämotquaminqä iquatänä äukuwi. Itangi qokä-apäki, “Jisasi Iqu äwqiyä” tqanğä qätä äwipiyi, qu quwqä anä-himqä äväma, Iqutä ämimbñqä eqä manä iu qanä äukuwi. ¹⁴ Iinğä etangi, Jisasi Iqu iuäqämetäqänğani, qokä-apäkä kuapänänğä pmetanğä äqunğqe. Iqu iquauñqä huäqä wunğanği, iquautanğä ämaqä täñğä-yaqä iquauñi anğüä imäkkqe.

¹⁵ Mäptqä äwitñqä iqanğani, Iqueqä wäunuänqä ämotquaminqä iqua äpäupiyi, Jisasi Iqueni tiinğä ätukuwi. “Mäptqe ae äquveqetñqä iqiya. Täqinği qua avqñqäqiyä-qae, Si ämaqeunği anä-himqä ämätñğäwänğä iunğä ymisanğä mbqä ipu bñqä dowatiyä.”

¹⁶ Iqu kimani, “Qu täqinği sunğä äväma upñqäwä? He hiqä-hiuä ymisanğä wipiyä” ätukqe.

¹⁷ İwä, qu Iqueni, “Ne ymisanği kuapänä hmanğä. Bretqä hipa hñğinğitä, hämapäkä hñquaqutänä ämenunä” ätukuwi.

¹⁸ Inğani Iqu “Ymisanğä iinği, Nyinyqä ämappiyä” ätukqe.

¹⁹ Itanği Iqu ämaqe, qätaqä iqi quamä pmapñqä ätukqe. Quamä pmeqanğuwänğä, Iqu bretqä hipa hñğinğitä, hämapäkä iquaqutä ämeqe, hinğüä haqä yätu äqänä, Goti Hanjuwä

---

† 14:12 Makä 6:30-44; Lukä 9:10-17; Jonä 6:1-15

Iquenyqä “änguigä” ätäqe, buayitä hämapäkitä äkutätä, Kiqä ämaqä iquau äwikqe. Iqua ämepu, ämaqä iu äwikuwi. ²⁰ Qu buayä änäpu, äwqä puäsqaŋga, iqi änätqutekuwi, iqua qa naqä 12 ämamikuwi. ²¹ Qokä iqua buayä äŋguwi, kuapänäŋi 5,000. Apäkiutä ymeqeutäŋi, a matäuqä ikuwi.

Jisasi Iqu, eqä haqeqi qanä äukqenqäs

²² Qu iini qäpu iqanquwäŋga, Jisasi Iqu wäunuänqä ämotquamiŋqä iquauŋi, “He yimba iu ätkamäupu, eqä yätäqä näŋgisänqä hiŋuiqä upuiyä. Nyi ämaqä täu dowatmqänä” ätukqe. ²³ Iqu ämaqeu ae ändowatäqetanä, Iqueqä-kiauänä qoqonä yätunqä Kaniquenyqä tääqä tätŋqä ekqe.

Mäptqä ae äquvqanğa, Iqu Iqueqä-kiauänä qoqonä iu yqänä äpmamiŋqe. ²⁴ Inäqe yimbae kiinä näŋi ae äwqanğa, yuŋui himänğisa yänänäqŋqä äqunätä, eqä änyämäwa äpeyätä, yimba iqueni ämäquvasämäuqänä itä, näŋgitänği ämimiŋqe. ²⁵ Zä vätnqä qäqiqiŋi, Jisasi Iqu eqä-huänä haqeqä iquau wimetŋqä äukqe. ²⁶ Iqua Iqu eqä-huänä haqeqi qanä quvepqanği äqumbiyi, “Hiwiyqeqä” kjuä indqänäpu, zä kiinä ipu, zä-zääqä, ätkuwi. ²⁷ Itanği maqänäŋi, Iqu iquauŋi ätukqe. “He zä miqä pambiyä! Yänänäqŋqä pmapiyä! Ii Nyinjqä.”

²⁸ I tquanğa, Pitä iqu kimaŋi, “Naqä Iquki, Si Qäquki etanğutqe, ‘Eqä haqeqi qanä biyä’ diyä” ätukqe. ²⁹ Itanği Jisasi Iqu, “Si yqä biyä!”

ätukqe. I tquanga Pitä iqu yimba iu ävämani, eqä-huänä haqeqi Jisasi Ique wimetnqä äukqe. ³⁰ Itani yunui yänänäqñqä yqänä qunätqätanji äqunäqe, iqu zä äwingqe. Ga eqä-huänä yäpä inqisa quveqetnqänä tii itäqänqani, zääqä ätätä tiinjä ätukqe. “Naqä Iquki, nyi yätamakqä nyiyä!” ³¹ Maqänäni Jisasi Iqu iqueni a äkiqätätä ätukqe. “Si ämaqä quuvqä wänqäpu heqiyä iqukiyqä. Kñuä hñquaqunji, sunqä indqänätqäninyä?” ³² E ätuäqetani, iquaqu yimba iu ikuapmäuqanqiyänqä, yunui qäpu qe ämñänqge. ³³ Inqani ämaqä yimba iu äpmaminuwä iqua, qu Ique qonä äwoktäupu, Iqueqä yoqe, haqeqä ämamäupu tii ätkuwi. “Naqä-qakuiqä. Si Goti Hanjuwä Iqueqä Ymeqä Qäukuiyqä.”

Jisasi Iqu, Genesäretqä pmeqä iquau ängüä iwimäkkqenqä*

³⁴ Itanqä iqua eqä-huänä iunji qäyakämä ipiyi, qua Genesäretqä iu iuäqämakuwi. ³⁵ Ämaqä anä iutanä iqua Ique hinuä äqunäpu, Jisasi Iqu iqi timäuqanqgi näqñqä epiyi, qu kukñuä anä qäqiqinjunqä ändowatkuwi. Itanji qu ämaqä tänjä-yaqä-tänjä eeqänänjä iquauñi, Iquenyqä qe ätuma äpkuwi. ³⁶ Äwimapiyi, qu Iqueni yatnqä änäänä äväpu, tiinjä ätukuwi. “Ämaqä yaqä-tänjä iqua hipae tqä gquä hämänänjä iu qäyä itmaqämbñqä hinuinä qunyä.” Itanji qokä-apäkä inyänä ipiyitanji, qu eeqänänjä ängüä imänqguwi.

---

* 14:33 Makä 6:53-56

15

Goti Iqueqä kuknuä-suqä iqu, suqä kaqä-kawäka äwikuwiu ämäwqätäunqeqä*

¹ Inğanı Parisi hıquatä, ämaqä kuknuä-suqeqä näqıqä hıquatä, qu Jerusälemä iu ävämanı, Jisasi İquenyqä äquveppiı, yatıqä tii qe äwikuwi. ² “Äänä etanğikä? Tqä ämaqä wäunüanğqä ämotquetqänä iqua, suqä atqä-awäka änätapukuwi, qu qui imäkätqänüwıuä. Qu buayä bıqänğanı, hipa asıı eqä akiyä inğä du,† ganä maqıqä, hipa kiyä mäıtqetä änätqänüwıuä.”

³ Jisasi İqu iquaunı kimanı tiınä ätukqe. “Änäänğanğäwä? Hiğä-hıuänı, he Goti Hanjuwä Iqueqä kuknuä-suqä iunı ävasäupu, hiğä suqä iunı qänaknä itqänüwıuä. ⁴ Goti Hanjuwä İqu kuknuä hıquaqu tii ätkqeqä. ‘*Sı tqä tııquetä, tnäwqätä, kuknuä qänaknä itnä, yäpä iqınyä isıqeqä.*’‡ İtanğa ‘*Ämaqä hıqu kiğä kanıquenğätä, känäunğätä, kuknuä quvğä ätätqe, qu iquenı pızqä päkpıqeqä.*’§ ⁵⁻⁶ Goti İqu iınä ätkqä-qe, he tii tqunenğä. Ämaqä hıqu iqueqä känıquesä känäütänı, ‘Nätmatqä nyı yätamäkqä qemätmä ämenqe, nyı Goti Hanjuwä İque wımğä a ae ätäuqeqä’ ätuätqe, ämaqä iqu kanıqueqätä känäwqätä, yäpä iqi itä mävwğä yänğiyä. Suqä iınä dutanı,

* **15:** Makä 7:1-13 † **15:2** Quwğä suqä asıı-qıqce, tiını. Qu eqä akiyä inğä ämepu, hipa iu hıngı equatembıqäuä. ‡ **15:4** Anğumä İtmakğä 20:12; Kuknuä-suqä 5:16 § **15:4** Anğumä İtmakğä 21:17; Hiğäva-imäkğä 20:9

he Goti Hanjuwä Iqueqä kukñui mändi äkittqiyäpu, hiqä taqä-tawäkauqä suqe, haqeqä ävauqumuatätqänäuä. ⁷ He wopqä ipu, kukñuinä tqä-quenjqä! Hijuä-tqä Asayä iqu hiqä suqä iinqe, atäunuä qäyunä itä, tiinjä ätkqe.

⁸ *‘Ämaqä tä, qu Nyaqä yoqe, manjitänä haqeqä ämamäutqänjuwä-qe, quwqä qeqä-quuvqe, Nyinyqe kiinjä nämä äwinä.*

⁹ *Qu ämaqä iquauqä kukñuä-suqä dinä awä ätäpiyä-qe, “Kukñuä tä Goti Hanjuwä Iqueqe-qe” quañgä ätätqänä. Iinqe, qu Nqä yoqe haqeqä mamäupñqä qonjä änäuktäutqänjuwi, hiñginäwa itqänjuwiqä.”**

Jisasi Iqu, ämaqeu kiyä mätqä imäkqenqä ätkqet†

¹⁰ Iqu iinjä ätuäqetani, qokä-apäkä iquauni, tääqä ätuätumetä tiinjä ätukqe. “He qätä änyiyäpu, kñuä äñguänä indqämbiyä!

¹¹ Nätmatqe ämaqä hñqueqä manjä iu äpaquvqe, ii ämaqä iqueni Goti Iqueqä hijuä iqini kiyä mätqä mimäkqä iqiyä. Oeyqä. Ämaqä kiyä mätqä imäkqe, nätmatqä manjä iuta ätimäutä awä ätqe, ii qäqunänjqä” ätukqe.

¹² Qänakndanä wäunuänjqä ämotquaminjqä iqua äppiä, Jisasi Ique tiinjä ätukuwi. “Parisi iqua, Saqä kukñui qätä äkipiyitani, qu äwqä quvqä äwiñgqenqe, Si näqñqä ae eänätanä, änäändanä?”

* 15:9 Asayä 29:13 † 15:9 Makä 7:14-23

13 Itanji Iqu kimanji tiinjä ätukqe. “Nqä Apiqu Qäukuä Yätu Äpmenqä Iqu wäunüä-tänueqä. Itanga nätmätqä eeqänänjä Iqu vowä mikqä ikqä iunji, hukä qäsä äyauniqeqä. 14 Ämaqä tquaunqe, he äwäwa miqä pambiyä. Iqua hinuä pisqä epu, hinuä pisqä hñquau-mända hänaqä ämotquetqänjuwä-paniqä. Hinuä pisqä hñqu, hinuä pisqä hñque-mända hänaqä motquamätä itqe, qäquaqu qua hovqä iu quanjä päkinyiyänqinyqä.”

15 Itanji Pitä iqu Jisasi Iquenji tiinjä ätukqe. “Kukñuä ktqä kiqä quatinqe, awä natiyä.”

16 Jisasi Iqu kimanji, “Inji sunqäwä? He kñuä mämeqä iquwätanä?” ätukqe. 17 “Tiinjinqä he maqñqätanä? Nätmätqä eeqänänji, manjä iu äpaquvätñqe, ii tuqä iunqä äwitä, iqisanji zä-anjä bunqä äquveqänä. 18 I etangi nätmätqe, manjä iqu awä ätätñqe, ii kñuä indqänqä iutanjqä. Nätmätqä ämaqueu, Goti Iqueqä hinuä iqi kiyä mätqä imäkätñqe, ii qäqunänjqä. 19 Nyi ‘kñuä indqänqä iutanjqä’ etqe, ii suqä tiinjinqä ätqä. Kñuä indqänqä quvqä, suqä ämaqä pizqä päsqä, huiziqueqä apäkänqä iqä, huiwä yanjä hinji inqä, quwä-meqä, kukñuä mitqeta quanqä-tqä, itanga hñquauunqä kukñuä quvqä tqä, iquayi. 20 Suqä tqua ämaqä iunji, Goti Hanjuwä Iqueqä hinuä iqinji kiyä mätqä imäkätqänä. Itangi ämaqä hñqu hipa asnjä maqñqä buayä ängqäqe, suqä iinji, ique kiyä mätqä mimäkqä iqiyä” ätukqe.

Apäkä Kenanätanjä hui quuvqä eqäkqenqä†

---

† 15:20 Makä 7:24-30

21 Jisasi Iqu iqi ävämañi, aña-himqä Tayätä Saitonätä ämätnänqä-tänä inginyqä äukqe. 22 Apäkä hueqä-himqä Kenanätanä iqi äpmaminqä hui, ii äpätä tääqä tiinä ätukqe. “Naqä Iqukiyä, Dewiti iqueqä kawiquki, dnä quvqä hñqu nyaqä ymeqä apäkä hmbi qui imäkätqäuä. Si nyinyqä qeqä kimänänä” ätukqe.

23 Itançi Iqu iinçi, kimañi hui mätquä ikqe. Itanğa Iqueqä wäunuanqä ämotquaminqä iqua äpäpu, Iquençi tii ätukuwi. “Apäkä ne änavändä, tääqä ätqapätñqä täsiinçi, huätä dowatiyä.”

24 Itançi Iqu kimañi tiinä ätukqe. “Goti Hanjuwä Iqu, Nyi Israitqä iquaunä yätamäkqä wimqä änändowatkqe. Qu sipsipqä hänaqä qäyunäninqä maqnqä enqä-panä-qua etanğa.”

25 I tquançi äwiyäqe, apäkä ii Iqu-tänä qäqi äpätä, qonğa äusäuepätä, “Naqä Iqukiyä. Si nyi yätamäkqä nyiyä” ätukqe.

26 Iiyqä kukñui, Iqu kima tii ätukqe. “Ne ymeqä iquauqä buayi ämetanä, hiveqä iquau-mända vatunque, ii qäyu manä.”

27 Itançi apakä ii, “Naqä Iquki, Si naqä-qakuänä ätnyä” ätukqe. “Itançi buayä hitunjuä hnjuä, quwqä kaniqueqä hevqä iuta qua iqi ätiväutqe, hiveqä iqua pänanqä ipu, ämambñqäuä.”

28 Jisasi Iqu kukñuä tä qätä äwiyäqe, Iqu kimañi tii ätukqe. “Tqä quuvqä heqiyqe, naqänäninqä. Nätmatqä si äkingqe, äkimenqiyä.” Asanğançi iiyqä hitqä ii, anğuä qe imänğqe.

Jisasi Iqu, ämaqä kuapänä änguä imäkkqenqä

²⁹ Jisasi Iqu anä iunji ävämani, eqä-huänjä Galili manä iunqä äpäquveqäkqe. Iqisanji Iqu qoqonjä yätunqä äyätä, iqi äpmaminqe. ³⁰ Iqu iqi pmetanğa, qokä-apäkä kuapänäni, qu yukä quvqä iquautä, hinuä pisqä iquautä, yukä njuä iquautä, manä matqä iquautä, itanğa ämaqä tänjä-yaqä-tänjä kuapänänjä iquaunji, Iquenqä ätuma äpkuwi. Äwimapiyi, qu Iqueuä yukä-tänjä qäqi pmuatqanğuwänğa, Iqu iquaunji änguä imäkkqe. ³¹ Itanji ämaqe, qu manä matqä iqua kuknuä tqanğä, yukä quvqä iqua änguä imänğanğä, yukä njuä iqua qanä uwqanğä, hinuä pisqä iqua hinuä qänğanğä, hinuä äqunğuwı. Hinuä injä äqumbiyitanji, qu yäunjuä ipu, “Täukueqä” ätäpu, Goti Hanjuwä Israitqä iquau Miqä Iqueqä yoqe, haqeqä ämamäukuwi.

Jisasi Iqu, qokä 4,000 iu buayä äwikqenqä§

³² Hiunji hnquaqui-hnque ae äpäwqanğa, Jisasi Iqu Iqueqä wäunjuänqä ämotquaminqä iquaunji, tääqä ätuätumetä, tiinjä ätukqe. “Nyi qokä-apäkä täunqe huäqä änunğiyä. Qu Nyitä hiunji hnquaqui-hnque äpmequwi, buayi hmayqä. Buayä dä qäsä dowatmqe, hänaqä awä ipe popo ipu päknqenqe, Nyi manyinqä iqiya” ätukqe.

³³ Iqu e tqanğa, iqua kimanji ätukuwi. “Täqinji anä avqnqä eänqe, ämaqä kuapänänjä tiinjä du ymisanjä vatunquä dinqe, ne bretqe ängisa metunquäwä?”

³⁴ Itanğa Iqu yatnqä tii äwikqe. “He bretqe, äänä menäüä?”

Itanji iqua, “Ne bretqe, 7 hnquatä, hämapäkä wänqä hnjuatä ämenünä” ätukuwi.

³⁵ I tquanguwänğa Iqu qokä-apäkä iquaunji, “Qua iqi quamä pmapiyä!” ätukqe. ³⁶ Inğanji Iqu bretqetä, hämapäkitä ämeqe, Goti Hanjuwä Ique “änğuiqä” ätuäqe, äkutätä, itanji wäunjuänqä ämotquaminqä iquau qe äwikqe. Itanğanji iqua ämotaupiyi, ämaqä iu qe äwikuwi. ³⁷ Qu eeğanji äwqä änäpäsäpu, iqi änätqutekuwi, iqua hiqokä-qa 7 ämamikuwi. ³⁸ Qokä iqua buayä änğuwı, kuapänänji 4,000. Apäkiutä ymeqeutänji, a matäuqä ikuwi. ³⁹ Itanji Jisasi Iqu qokä-apäkä iu ae ändowatäqe, Iqu yimba iu ätkamäutä, Makändanä iunqä äukqe.

16

“Si Tquki eäninqä ämänätquetnä, wäunjuä hui imäkiyä” ätukuwinqä*

¹ Parisi hnquatä, Satyusi hnquatä Jisasi Ique äwimapiyi, yamwiqä äväpu tii ätukuwi. “Si Goti Qäukuä Yätu Äpmenqä Iqueqä wäunjuä imäkquki etanğutqe, si wäunjuä ämaqä mimäkqänänjä hnqu imäkätinä mänätquayä.”

² Itanği Iqu iquau kimanji, tiinjä ätukqe. “Mäptqä äquveqetä, qäukui qua hänesqä qäyqanğanji, he ‘Qäukui hänesqä äqiyqe, zinuitänji mäptqä änğuanä tänqiyä’ tqä-quenjqä. ³ Itanğa zinuitänji, he tii tqä-quenjqä. ‘Qaquvqe hea äwitä, qäukui hänesqä

* **16:** Makä 8:11-13; Lukä 12:54-56

imänggqenqe, ii yuñuä äqunätä piyä qiyänqiyä.’ Auqä, qäukuä iutanä hiqñqe, he hiñuä äqunäpu, iuta iwäsäupñqenqe, näqñqä äñguänä ämenäüä. Inäqe Goti Hanjuwä Iqu tännga imäkätñqenqä hiqñqe, he hiñuä äqumbiyi, iuta iuwäsäupñqä iinqe, he maqñqenjqä. ⁴ He qokä-apäkä tännga äpmeñuwä iqunenä, he apäkä qokiqu äväma qañä hiñgi qñqä enqä-panä, quvqä eäpu, Goti Hanjuwä Iqueni qänaknä miqä-quenjqä. He ‘Si Tquki eänñqä ämänätquetnä, wäunüä hui imäkiyä’ ändquwä-qe, Nyi wäunüä hui mimäkkä imqänä. He näqñqä mapñqä hiqñqe, hiñuä-tqä Jona iqu qeyqä” ätukqe. I ätuäqe, qunji äväma äukqe.

Jisasi Iqu, Parisi iquaunqätä, Satyusi iquaunqätä, ätkqenqät†

⁵ Jisasi Iqueqä wäunüänqä ämotquaminqä iqua eqä-huänä-tänä yätäqänngisanqä äukuwi. Iqua qañä äwäpiyänngani, bretqe qäsä äma ppenqe, kñuä hui imäukuwi. ⁶ Inngani, Jisasi Iqu iquaunji tiinä ätukqe. “Parisi iquauätä, Satyusi iquauätä, nätmatqä änyuämäuqä iinqe, he manjitä ämäwqätäupu äñguänä mimbiyä.”

⁷ Iqu i tquanngqenqä kñuä indqänäpu, quwqä-quwä tiinä ätnquwi. “Ne bretqe äma mapqä iququenqä, i änatqiyä.”

⁸ Qu kukñuä iinä ätnminjuwinqe, Jisasi Iqu näqñqä eä, tii ätukqe. “Hiqä quuvqä heqiyqe, wänqänänäpiyqä. ‘Ne bretqe hmanjqe’ sunqä ätätqänäüä? Nyi bretqenqä maetqä da iqänä. ⁹ He Nyinyqätä, Nyaqä kukñuinjqätäni,

† 16:4 Makä 8:14-21

näqñqä änä mämeqä iquwätanä? Buayä hipa hñginänäni, ämaqä kuapänänä 5,000 äñguwiñqe, he hui imäuquwätanä? He qae squmä ämamikuwäwä? ¹⁰ Itanğa buayä hipa hiñgi eeqä hñgi hñquaqunäni, ämaqä kuapänänä 4,000 iqua äñguwiñqä-pqe, he hui imäuquwätanä? Inğanı he qae squmä ämanyuequwäwä? ¹¹ He iinñqä maqñqä eäñuwi, ii sunqäwä? Nyi bretqenqä kñuä nyiyqanği maetqä da iqänä. Nyi Parisi iquauätä, Satyusi iquauätä, nätmatqä änyuämäuqä iinqe, ‘He manitä ämäwqätäupu äñguänä mimbüyä’ etqänä” ätukqe. ¹² Qu kukñuä tä qätä äwipiyanı, näqñqä tiinä ämakuwi. “Iqu nätmatqä bretqä änyuämäuqä iinqä mänatqä iqiyä. Oeyä. Iqu Parisi iquauätä, Satyusi iquauätä, kukñuinqä änatqiyä-qe” näqñqä ämakuwi.

Pitä iqu, “Jisasi Iqu, Kraisi Iqueyqä” ätkqenqä†

¹³ Jisasi Iqu anä-himqä Sisariya-Pilipai-tänä inğisanqä äwäqetanı, Iqu Iqueqä wäunuanqä ämotquaminqä iquauñi, yatñqä äwikqe. “Ämaqeuyä Ymeqä Ekqä Iquenyqe, qokä-apäki kñuä äänä indqänätqäñuwäwä? Iqu tqukä?”

¹⁴ I tquanğa iqua kimanı, “Hñqua ‘Jonä asñä-qäyqä iqueqä,’ hñqua ‘Laisa iqueqä,’ itanğa hñqua ‘Järämai iqudiyä, hiñuä-tqä hñququtiyä?’ ätätqäñuwiqä” ätukuwi.

¹⁵ Iqua e tquanğuwänğa, Iqu “Hiyaqä kñuä dunı, Nyi tqunğä?” ätukqe.

---

† 16:12 Makä 8:27-30; Lukä 9:18-22

16 Saimonä Pitä iqu kimañi, tii ätukqe. “Si Kraisi, Goti Hanjuwä Iqu ne äminesñqä atäunuä äkikqä Iqukiyqä. Si Goti Hänä Pmeqä-tänä Iqueqä Ymeqä Iqukiyqä” ätukqe.

17 Itañi Jisasi Iqu kimañi tiinjä ätukqe. “Jona iqueqä ymeqä Saimonä iquki, Goti Hanjuwä Iqu äñguä ikimäkqe. Ämaqä qua täutañä hñqu, kukñuä tä si mämäktqueqä iqueqä. Oeyä. Nqä Apiqu Qäukuä Yätu Äpmeñqä Iqunä si ämäktqueqä. 18 Itanja Nyi si tiinjä äktqänä. Si Pitä[§] iqukiyqä. Itanjañi ämaqe, aña yänänäqñqä hikä haqeqi ämätätqänuwä-pa, Nyi Nqä ämaqä iquau aquvä ämaqiätmä, hikä tqueqä haqeqi pmuatemiqe. Itanjañi äpäkonqä iqueqä yänänäqñqe, Nyaqä ämaqä aquväqñqä tquauni, änä makit-tqiyyä yäniqe. 19 Goti Qäukuä Yätutañä Iqunä miqetañä qñqañä hutäuqe, Nyi si ktapmiqe. Nätmätqe, si qua täuñi pmua imäkqangtqe, Goti Qäukuä Yätu Äpmeñqä Iqu-pqä inä imäkänqiyä. Itanja nätmätqä qua täuñi hiñuinä qñqangtqe, Goti Qäukuä Yätu Äpmeñqä Iqu-pqä asä e imäkänqiyä” ätukqe. 20 Itañi Jisasi Iqu Iqueqä wäunuäñqä ämotquamiñqä iquauñi, pmua yänänäqñqä iwimäkätä, tii ätukqe. “Ämaqä Goti Hanjuwä Iqu ämaqä miqenqä atäunuä ikqä Kraisi Iqu, Nyi Qäqunjqae, he ämaqeunji awä mätquä pambiyä.”

Jisasi Iqu, nätmätqä

§ 16:18 Yoqä Pitä iqueqä quati, ii hikiqä.

äwimeniqeñqä ätukqeñqä (16:21-17:27)

21 Inğanı Jisasi Iqu wäunuänqä ämotquamiñqä iquaunı kukñuä tiñä tuätñqä ätipäqäkqe. “Nyi Jerusälemä iuñqä umqe. Iqıñı, ämaqeı miqä iquatä, hiqäva-imäkqä naqä iquatä, kukñuä-suqeñqä näqñqä iquatäñı, qu hanjä-iqä naqänänä ändapäpu, Nyi pizqä bäkpnuiqä. İwä hea hñquaqu-hñque ae äpawqanğanı, Goti Hanjuwä Iqu Nyi anğı änyivauqumuatäniqeçä.”

22 Pitä iqu kukñuä tä qätä äwiyäqe, Jisasi Ique mañitä ätuma äwäqe, Ique äkasuwä tuätñqä ätipäqäkqe. “Naqä Iquki, oeyä! Nätmatqä tä, Si mäkimeqä inqiyä!” ätukqe.

23 Itanı Jisasi Iqu hiqumuñä äwiyäqe, Pitä iqueni tiñä qe ätukqe. “Setänä iquki, wawiyä! Si hikä hänaqä iu äknänä, Nyi quañä päknmqä nyimäkñä-panjä iqukiyqä. Si qänakñäñı, Goti Hanjuwä Iqueqä kñuä indqañqä iunä miqä itnä, ämaqeıqä kñuä iunä inyä” ätukqe.

24 Inğanı Iqu Iqueqä wäunuänqä ämotquamiñqä iquau tii ätukqe. “Ämaqä hñqu Nyi qänaknä nyivändätñqä wiñganğutqe, iqueqä äwiñqä eeqänäñı, kiuä mäñdi äkittqänätä, iqueqä zä-huätatä huñqe ämetä, Nyi qänaki nyivändänä. 25 İi tiñiqä. Ämaqä hñqu, iqueqä häñä-pmeqe a yänänäqñqä äkiqätmitätqe, qui imäknäniqeçä. İnäqe ämaqä hñqu, Nyinyqä kñuä indqänätä, iqueqä häñä-pmeqe ävquatämämitätqe, iqu häñä pmetäniqeçä. 26 İtanğa ämaqä hñqu

nätmatqä qua täuñi eeqänä ämetä, iqueqä hñjä-pmeqe qui imäkñganğutqe, iqueqä nätmatqä eeqänñä iñi, yätamakqä äänä väniqiyä? Itanğa ämaqä hñqu, iqueqä hñjä-pmeqe aņğumä metñqe, squä di väniqiyä? ²⁷ Nyi iñä etqäqe, kiqä quati tiñiqä. Ämaqeüqä Ymeqä Ekqä Iqu Kaniqueqä yänñäqñqe ämetä, Iqueqä enätqä iquatä quvepñiqeqä. Itanğa Iqu ämaqä eeqänñä iuñi, qu suqä imäkmitpçenqe, kimañi iñga väniqeqä. ²⁸ Nyi naqä-qakuänä etqänä. Ämaqä täqi pämä ätqäunuwä hñqua, mapäkoñqä änä yqänä pmetanğuwänğani, Ämaqeüqä Ymeqä Ekqä Iqu, ämiqä naqä enqä-panjä-qu pçanği qumbnuwiqä” ätukqe.

17

*Jisasi Iqueqä huiwi, huitañä iñğenqä**

¹ Hiunji 6 ae äpäwçanğani, Jisasi Iqu, Pitä ique, Jemisi ique, itanğa känğua Jonä ique itmeqe, qoqonjä quäuqä hñquenqä ätuma ekqe. Iqini iquauqä-quwänä äpmamiñuwi. ² Iquauqä hiñuä iqisañi, Jisasi Iqueqä huiwi huitañä änyätä, Iqueqä hipenñi mäptqä enqä-panjä ätätä, qäki qäpaiqänñä imänätä we äuñqe. ³ Iunä äqunäñunä tpu ikuwi, Jisasi Iqutäñi, Mosisi iqutä, Laisa iqutä, anä ätqäunya kukñuä tätqätanğä äqunğuwä.

⁴ Ii äqunäpiyinqä, Pitä iqu, Jisasi Iquenñi tiñjä ätukqe. “Naqä Iqukiyä. Ne täqi äpmeñqe, ii aņğuanñiqä. Iñi Si äkiñganğutqe, nyi ittñä

* **17:** Makä 9:2-13; Lukä 9:28-36

anä hñquaqui-hñque mätmqänä. Hñqu Tqäüä. Hñqu Mosisi iqueqäüä. Itanğa hñqu Laisa iqueqäüä” ätukqe.

⁵ Pitä iqu kukñuä änä tätqätanğa, qaquvqä wenyä-hunqä hñqu iquauni qe äpatqäkqe. Itanji qaquvqä iqueqä yäpä imdanı, manä hñqu ti-injä ätukqe. “Tqu Nqä Ymeqä Nyi kuapänä änyinätñqä Iqueyqä. Iquenyqe, Nyi aquvänä ki-injä itqänänä. He Iqueqä kukñui qätä wipñqeqä” ätukqe. ⁶ Iqueqä ämaqä iqua kukñuä tä qätä äwipiı, qu zä kiinjä wiñanđi qonä äusäukipu, hipenıi qua bu ekuwi. ⁷ Itanji Jisasi Iqu iquatänjä qäqıqi äquvepäqe, iquauni itmaqiıyätä, tii ätukqe. “He zä miqä pambiyä. Pämä tqäpiıyä.” ⁸ Qu ätkimbu hinuä ämaqñuwi, ämaqä huizi iquaqu aanqä etanđi, Jisasi Iqu Iqueqä-kiuänä tqäutanđi äquñuwi.

⁹ Itanğa qu qoqonä yätuta äpäwipiıyanđanı, Jisasi Iqu iquauni yänänäqñqä tiinjä ätukqe. “Nätmatqä he hinuä äqunäñuwiñqe, ämaqä hñque mätquä pambiyä. Ämaqeıqä Ymeqä Ekqä Iqu, qua äptepqetanı ävämetä, anđumä ävauqanđutqänđanqäüä” ätukqe.

¹⁰ I tquanğa, iqua Iquenı yatñqä tiinjä äwikuwi. “Laisa iqu tänğanä quvepñanđi äqunäñunä. İnı ämaqä kukñuä-suqenqä näqñqä iqua tiinjı, sunqä ätätqänıuwäwä? ‘Laisa iqu Kraisi Iquenı hinııqä wimenñııyäqeüä.’ ”

¹¹ Iqu kimanı, tii ätukqe. “Qu qäyunä ätätqänıuwiqä. Laisa iqu äpätä, nätmatqä eeqänänı anđumä jänä imäkänđııyä. ¹² Itanđi Nyi tiinjä hitmqeqä. Laisa iqu ae äquvepkqeqä.

Itaŋga ämaqä iqua qu iquenyqä maqŋqä eäpu, iquauqä äwiŋqä dunä imäkäpu, suqä huitaŋjä-huitaŋjä itquaminjuwiqä. Itaŋgi Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu, iquauqä huiqä iutaŋi, asä iinjä menqiyä” ätukqe. ¹³ Iqu iinjä tquanŋqenqe, iqua näqŋqä tiinjä ämakuwi. “Tä, Jonä asŋä-qäyqä iquenyqä ätqiyä.”

Jisasi Iqu, ymeqä dŋä quvqä-täŋjä hŋque äŋguä iwimäkkqenqä†

¹⁴ Iqua qoqoŋä yätuta äquveppiyi, qokä-apäkä kuapänä imänätanguwä iu äwimakuwi. Inŋaŋi ämaqä hŋqu Jisasi Iquenqä äpäqe, qoŋä äusäuepätä tii ätukqe. ¹⁵ “Naqä Iqukiyä. Nyaqä ymeqä qokä iqu ppqä-täŋjä etaŋgi, Si iquenyqä qeqä äkimänänä. Iqu tä iu äpäknätä, ä eqä iu äpäknätä, qui kuapänä imäknätŋqeqä. ¹⁶ Itaŋga nyi iquenj, Tqä wäuŋuäŋqä ämotquetqänjä iquauŋqä ätuma äpqä-qe, iqua iquenj, äŋguä mimäqä iquwiqä” ätukqe.

¹⁷ Kimaŋi, Jisasi Iqu tii ätukqe. “Ämaqä täŋga äpmeŋuwä iquenä, he quuvqä maeqiyqä itqäŋuwiqä. Hiqä kŋuä indqänqetä, suqetäŋi, jänä hmanjqä. Nyi hesä anäŋi, squäŋganqä pmamqäwä? Ä, hesaŋi haŋä-iqä squäŋganqä meqämqäwä? Ymeqä iquenj, ätuma bpiyä” ätukqe. ¹⁸ Itaŋi Jisasi Iqu dŋä quvqä ique äkasuwä tquanŋga, dŋä quvqä iqu ymeqä iquenj ävämeqanŋga, maqänäŋi ymeqä iqu äŋguä qe imäŋgqe.

---

† 17:13 Makä 9:14-29; Lukä 9:37-43a

19 Qänakñi wäunüanqä ämotquaminqä iqua, Jisasi Ique äwimepu, yatñqä tiinjä äwikuwi. “Ne dnä quvqä ique huätä mämamäuqe, äänä hitañgikä?”

20-21 Iqu kimanji tiinjä ätukqe. “Hiqä quuvqä heqiyqe, aanjä wänqänänäpu etanji, he iinjä änä mimäkqä ipñqäüä. Nyi naqä-qakuä hitmqeqä. Hiqä quuvqä heqiyqe, zä-guawä† piikä wänqä isua enqä-panjä etanjutqe, he qoqonjä tquenji, “Täqisanji, näñinqä uvä” tquanquwanqanji, iqu äwänqiyä. He eeqänänjä inji, qeiqinyä imäkpnqäüä.”§

Jisasi Iqu, nätmatqä äwimeniqenqä anji ätukqenqä*

22 Jisasi Iqutä wäunüanqä ämotquaminqä iquatä, qua naqä Galili iu aquvä äqämbiyi, Iqu iquaunji tiinjä ätukqe. “Hea hatnjä mäpäwqanqa, qu Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iquenji ämaqä iquauqä hipa iu wipñqäüä. 23 Itanji iqua Iquenji pizqä päkpnqäüä. Ga hiunji hñquaqi-hñquenjä iunji, Goti Hanjuwä Iqu Ique anqumä vauqumu-atänqiyä.” Iqua qätä iinjä äwipiyyi, äwqä hanjä kiinjä qe äwikqe.

Hiqäva-imäkqä anijqä mbqä vqenqä

† 17:20-21 Jisasi Iqu zä-guawä matqä ikqe. Iqu zä huizinqä ätkqe. Kiqä yoqe, mastetqä. § 17:20-21 Ämaqä näqnqä-tänjä hñqua, “Matiu iqu kukñuä hui inä äqäkqeqä” kñuä in-dqänätqänjä. Kukñui tiinjä. “Dnjä quvqä tiinjä iqua huätä dawatqe, Goti Iquenyqä tääqä ätätnä, buayä manqä itnä dutanjqä.” * 17:20-21 Makä 9:30-32; Lukä 9:43b-45

²⁴ Qänakñi iqua äwäpu, anä-himqä Kapänamä iu ätimäukuwi. Iqñi Goti Iqueqä hiqäva-imäkqä anä Jerusälemä iu ämätnänqä iñqe, mbqä motauqä hñqua, Pitä iquenyqä äpäpu, yatñqä tiñjä äwikuwi. “Hiqä Ämetqueqä Iqu, hiqäva-imäkqä anñqe, mbqä ävätñqätanä, ä mäwqä itñqätanä?”

²⁵ Pitä iqu “Nñqä. Iqu ävätñqe qä” ätukqe.

Itañi iqu anä yäpä yängisa äpaquväqe, kukñuä hui matqänqa, Jisasi Iqu yatñqä tii äwikqe. “Saimonä iquki, si kñuä äänä kiyqiyä? Ämaqä ämiqä qua täutanä iqua, mbqä huitañä-huitañi, tquesa ämotautqänuwäwä? Iquauqä ymeqä iquautatanä, ä ämaqä hñquau-mändatanä?”

²⁶ Kimañi iqu, “Ämaqä huizi iquaiqä” ätukqe.

I tquanqa, Jisasi Iqu iqueni tiñjä ätukqe. “Iñitañi, ämaqä miqä iquauqä ymeqä iqua mäwqä itqänuwä-pa, Goti Iqu Iqueqä ymeqä-quauta mämotauqä yänä. ²⁷ Ii qäyä etanqqä-qe, ne iquau äwqä äkasuwä iwimäkqä iñqe, si äwätinä, eqä-huänjä iunä hämapäkänqä guä quväyä. Hämapäkä kiñganä äpiñä iqueni, si iqueqä manä a hutamakätinä, mbqä hñqu yäpä iñgisa witañgi qundñqinyä. Si mbqä iqu ämetnä, Goti Iqueqä hiqäva-imäkqä anñqe, yeqä-yeuänqä iquau wisñqe qä” ätukqe.

**Jisasi Iqu, Iqunä miqeunqanqä
ätqenqä (18:1-20:34)**

Yoqä naqä, tqukua mapnuwänqe?*

¹ Inğanji wäunüänqä ämotquaminqä iqua Jisasi Ique äwimepu, yatnqä tii äwikuwi. “Goti Qäukuä Yätutanjä Iqunä miqeu äpmeņuwä iquautanji, huizi iquau mipnqe, yoqä naqä tqukua mapnuwänqäwä?”

²⁻³ I tquanguwänqä, Iqu ymeqä hmbi tääqä ätuätumeqe, iquauqä awä iqi pämä ämatqätetä, tii ätukqe. “Nyi naqä-qakuänä etmqänä. He hiqä kņuä äkunmäknäpu, ymeqä täpu enqä-pa matimäuqä iqanqpe, he Goti Qäukuä Yätutanjä Iqunä miqeunji, mäpaquvqä ipnuwiqä. ⁴ Ämaqä hñqu iqueqä-kiuä mändi äkittqänätä, ymeqä täpu enqä-pa ätimäutqe, iqu yoqä naqä ämetä, Goti Qäukuä Yätutanjä Iqunä miqeunji, huizi iquau ämäwqätäunqiyä.

⁵ Ämaqä hñqu Nyinyqä kņuä indqänätä, ymeqä täpu enqä-panjä tiinjä hmbi itmetä, ängüänä iwimäkätqe, iqu Nyi-pqe asä iinjä nyimäkqiyä. ⁶ Ymeqä Nyinyqä quuvqä eqiyätnqä täutanjä hmbu, ämaqä hñqueuä suqä imäkqanqä du hiņuä äqunätä, asä iinjä imäkätä quannjä päkñganqutqe, ämaqä iqueni, hanjä-iqä naqänänji wimenä. Ämaqä hñqua hikä naqänänjä hñqu ämepu, iqueqä hiñnuä-qo iu guä äkiqiyepu, eqä-huänjä bu tnämäueqanqpe, ii hanjä-iqä wänqäpiyqä. Hanjä-iqä ique wimeniqä iqu, tquenji aanjä naqänänjä ämäwqätäunä.

Quuvqä heqiyqä qui mimäkqenqät

* **18:** Makä 9:33-37; Lukä 9:46-48 † **18:6** Makä 9:42-48

7 Oänä, ämaqä qua täutanjä eeqänänjä iquenä. Naqä-qakuiqä. Ämaqe, qu suqä quvqä du quannä päkmbnqenqe, nätmätqä huitanjä-huitanji wimenä. Inäqe, ämaqä suqä quvqä iinjä iqua äma äpätqä iqu, hanjä-iqä naqänänjä meniqeä. ⁸ Tqä hipainjä-qe, yukinjä-qe suqä quvqenqä äkiyqiyämeqanqutqe, huätä ätävätnä bi tnämävä. Si iinjä imäkqanqutqe, tqä huiwitanjä hmbu yuuwä ätänätqä-qe, si suqä quvqä iinjä mimäkqä injä-qae, hänjä-pmeqe ämatnqinyä. Si iinjä mimäkqä iqanqutqe, huiwä yuuwä matänqä-qe, qu si tä maisquä injä iu ktnämäupnuwiqä. Huiwä hmbi yuuwä tänqe, hanjä-iqä ii, wänqäpiyqä. Tä dunqä uwqe, hanjä-iqä naqänänjiqä. ⁹ Tqä hinui suqä quvqenqä äkiyqiyämeqanqutqe, huätä ätqoätnä bi tnämävä. Si iinjä imäkqanqutqe, hinuä hnqunä äqännä, hänjä-pmeqe ämatnqinyä. Si iinjä mimäkqä iqanqutqe, hinuä hnquaqu yqänä qänätanqnä, qu si tä maisquä injä iu ktnämäupnuwiqä. Hinuä hnqunä qnqe, hanjä-iqä ii, wänqäpiyqä. Tä dunqä uwqe, hanjä-iqä naqänänjiqä.

10-11 Ymeqä wänqä isuauä awä iqisanjä hm-binyqe, 'Ipu nätmätqä hinjinäwanqeqä' knuä miqä pambiyä. Knuä iquenyqe, he änguänä wimasipiyä. Nyi he tii hitmqeqä. Ynaunjqä qäukuä yätunjä ymeqä tquau ämitqänjuwä iqua, qu Nqä Apiqu Qäukuä Yätu Äpmenqä Iqueqä

hinjuä iqi ätqäunäüä.”†

Kuknjuä ktqä, sipsipqä imatnqenqäš

¹² “He knuä äänä heyqiyä? Ämaqä hnqu sipsipqä kuapänänjä 100 tänjä-qu emitätqe, ga iquautanjä hnqu imatnätqe, iqu qävqä miqä in-iqiyä? Oeyä. Iqu kuapänänjä 99 iquau qoqonjä iu äpmuatemä äwätä, imatnätqä iquenyqä qävqä yäkinqiyä. ¹³ Nyi naqä-qakuänänjä etqänä. Iqu sipsipqä kuapänänjä 99 mimatnqä iquauñqe yeeqä itäqä-qe, sipsipqä kiuänänjä imatnätqä iqueni, angi itmetqe, inğanj iqueqä yeeqä iinqe, aanjä naqänänjä yäniqeqä. ¹⁴ Asä iinji, hiqä Hiniqu Qäukuä Yätu Äpmenqä Iqu, ymeqä isua enqä-panjä hmbu imatnätä qui imäknätñqe mäwiñqä inä” ätukqe.

Tqä quuvqä anä heqiyqä iqu, si quvqä ikitqueqä iinqä

¹⁵ I ätuätäqänğanji, Iqu kuknjuä hui-pqe inä ätukqe. “Tqä quuvqä anä heqiyqä iqu si quvqä ikitqueqanqutqe, si iquenyqä äwätinä, qeeqä-qeuänä äpmanyä, iqueqä suqä imäkätqenqä kuknjuä ätäsinjä, kuknjuä jänä imäkiyänqä yamwiqä inyqä. Iqu saqä kukñui qätä kiyqanqutqe, si tqä näueqä iqueni anqumä itmenjä. ¹⁶ Iqu saqä kukñui qätä makiyqä iqanqutqe, si Goti Hanjuwä Iqu kuknjuä ätkqä-pa qänaknä itnä, ämaqä

† **18:10-11** Ämaqä näqnqä-tänjä hnqua, “Matiu iqu kuknjuä hui inä äqäkqeqä” knuä indqänätqänjä. Kukñui tiinjiqä. “Ti tiinjiqä. Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu ämaqä qui imäkmbñqä iqanquwä iquau hänjä iqumuatätñqä äpqqeqä.” **Š 18:10-11** Lukä 15:3-7

hŋqunänjä-qe, hŋquaquinjä-qe itmetnä, iquätä kuknuä anä tŋŋqeqä. Goti Iqu tii ätkqe. ‘Ämaqä hŋquaquinjä-qe, hŋquaqui-hŋquenjä-qe kuknuä asänänjä dinä tqanŋpqe, he qätä iunä wiyqäpnä.’* ¹⁷ Itanŋi iqu iquauqä kuknui qätä mawiyqä iqanŋutqe, si ämaqä Goti Hanjuwä Iqueqä yoŋenqä aquvä äqänätqänjuwä iquauŋi, iqueqä suŋenqä tutŋqeqä. Itanŋi iqu iquau-pqe qätä mäwiyqä iqanŋutqe, suqä si ämaqä quuvqä maeŋiyqä iquautä, mbqä motauqä iquautä, itquetqänjä-pa, ga si ique-pqe asä inä itquatŋqeqä.

¹⁸ Nyi naqä-qakuänänjä tii etmqänä. Nätmatqe he qua täuŋi pmua imäkqanŋpqe, Goti Qäukuä Yätu Äpmeŋqä Iqu-pqä inä imäkänŋqiyä. Itanŋa nätmatqä qua täuŋi hiŋuinä qunŋanŋpqe, Goti Qäukuä Yätu Äpmeŋqä Iqu-pqä asä e imäkänŋqiyä.

¹⁹⁻²⁰ Itanŋa Nyi kuknuä hui inä hitmqeqä. Ämaqä hŋquaquinjä-qe, hŋquaqui-hŋquenjä-qe Nyaqä yoŋenqä aquvä qänŋanŋpqe, Nyi iquatä anä pmamqänä. Iiŋiŋqe, ämaqä hesanjä qua täutaŋä hŋquaqu, iquaŋuiyqä knui nätmatqä hŋquenyqä naqä-hŋqunä indqänäsinyä tääqä siyqe, Nyaqä Apiqu Qäukuä Yätu Äpmeŋqä Iqu ävänŋqiyä” ätukqe.

Kuknuä ktqä, wäunjuä-wiyqä hŋqu, hŋquququenyqä huäqä mäwunŋqä ikqenŋqä

²¹ Inŋanŋi Pitä iqu Jisasi Iqu-tänjä qäqiqi äpäqe, yatŋqä tii äwikqe. “Naqä Iquki, ŋqä näueqä

* **18:16** Kuknuä-suqä 19:15

hŋqu suqä quvqä indqueqanŋutqe, iqueqä suqä quvqenqe, nyi äwqä hanui, squmä änä imäknmniŋqäwä? Hipa hŋgiŋi eeqä hŋgiŋi hŋquaquŋi, ii äŋguätanä?”

²² I tquanŋa kimaŋi, tii ätukqe. “Suqä quvqenqä äwqä hanuä imäkŋqenqe, Nyi hipa hŋgiŋi eeqä eäqe, hŋgiŋi hŋquaquŋä iuŋqe, maktqä da iqänä. Si suqä quvqenqä äwqä hanui imäkŋga-imäkŋga äwätinä, aanä kuapänänä 490 iuŋi ämäwqätäutŋqeqä.

²³ Nyi e äktqe, Goti Qäukuä Yätutanä Iqunä miqe, kuknuä ktqä tiŋä etanŋiyqä. Ämiqä naqä hŋqu, iqueqä wäunuä-wiyqä iqua mbqä hŋginäwa ämequwi, anŋi wipŋqä winyänŋiyä.

²⁴ Iqu anŋi metŋqä ipäqiyqanŋaŋi, qu wäunuä-wiyqä hŋque iquenyqä ätuma ppŋqäüä. Iqueqä hŋginäwa meqe, mbqä aanä kuapänänä 10,000,000 kinaiqä. ²⁵ Inäqe, iqu kima vätnqe hma etanŋutqe, ämiqä iqu tii tuänŋiyä. ‘He ämaqä tqesä, iqueqä ymeqä-apäkä iutä, iqueuä nätmätqä eeqänänä-pqe, ämaqä hŋqua mbqä ipŋqä qäsä ätuma upuiyä. Inŋi, imbqua ämaqä iquauqä wäunuä-wiyqä hŋginqä hipŋqänänyä. Itanŋa he mbqä kimaŋi, iuta mapŋqänänyä.’

²⁶ Wäunuä-wiyqä iqu kuknuä tä qätä äwiyäqe, iqu ämiqä iqu-tänä qäqiqi äpäknätä, qonä äuktäuä, tii tuänŋiyä. ‘Yäa, si nyinyqä huäqä kunganŋuti, hiŋuä äqännä pmayä. Itanŋa nyi si hŋginäwa ämäktaukqe, kimaŋi äktapmqänä.’

²⁷ Itanŋi ämiqä naqä iqu iquenyqä huäqä wunŋanŋi, iquenŋi ävquatäwatätä, iqueqä hŋginäwa ämamiŋqä-pqe, pipa iuŋi, yoqe

huätä kutänqiyä.

²⁸ Itani wäunuä-wiyqä iqu yäpaqä mängisa äpäwäqe, iqueqä wäunuä anä isinyä 10 kina hiŋginäwa ämotaukqä hŋque wimeŋqiyä. Iqu ique a äkiqätätä, hiŋjuä-qo iu a äkiyamäkätä, tiŋ tuänqiyä. ‘Si hiŋginäwa ämakŋä eeqänäŋi, täŋga maqä dapiyä!’ ²⁹ Iutani wäunuä anä imisiyqä iqu quannä äpäknätä, ‘Yää, nyinyqä huäqä kuŋganŋuti, hiŋjuä äqännä pmayä’ tuänqiyä. ‘Nyi si hiŋginäwa ämäktaukqe, kima ktapmŋänä.’ ³⁰ I tquanŋani, kiŋganänä iqu iŋiŋqe mäwiŋganŋi, ‘Oeyqä’ ätuätä, iqueni guä pmuateqä anä iuŋqä ätuma wänqiyä. Iqueqä hiŋginäwa ämotaukqe, kimaŋi qäyunä äyä hiqanŋanŋe, iu yqänä pmetänqiyä.

³¹ Ämaqä wäunuä anä imipqä huizi iqua, ämaqä iqu i imäkqanŋi äqumbiyi, qu äwqä hanä wiŋganŋuti äwäpu, iquauqä ämiqä naqä ique, suqä e timäuqanŋi äqumbqenŋä tupŋqäuä. ³² Inŋani ämiqä naqä iqu, iqueni tääqä ätuätumetä, tiŋjä tuänqiyä. ‘Si wäunuä imäkqä ququvqä-qukiyqä. Kiŋganäŋi si zääqä dqanŋnä, tqä hiŋginäwa naqänänä ämändaukŋi, nyi pipa iuŋi huätä äyä äkuteqeŋä. ³³ Nyi sinyqä huäqä änuŋqeŋä. Inŋi suŋqäwä? Si tqä wäunuä anä imäkqä iquenyqä huäqä makunŋä iquä’ tuänqiyä. ³⁴ Itani iqu äwqä tnänä wiŋganŋuti, ämaqä täŋä-huŋqä vqä iquauqä hipa iu väniqeŋä. Iqueqä hiŋginäwa ämotaukqe, kimaŋi qäyunä äyä hiqanŋanŋä, iu yqänä pmetänqiyä.

³⁵ He hiqä näueqä hŋqu suqä quvqä etque-

qanğanı, iqueqä suqä quvqenqä äwqä hanjuä mimäkñqä iqanğpqe, Nyaqä Apiqu Qäukuä Yätu Äpmenqä Iqu-pqe, ämiqä iqu iqä-pa iinjä emäkänqiyä” ätukqe.

19

*Suqä, apäkä huätä dowatqenqä**

¹ Jisasi Iqu kukñuä tä qäpu ätuäqetani, Iqu qua Galili iunji äväma, qua Jutiya eqä Jotänä ique yätäqä nängisañqä äukqe. ² Itani ämaqä aanjä kuapänänjä, Iquenji qänaki äwivändkuwi. Itanğa iqinjı, Iqu iquauqä yaqe äñguä iwimäkminqe.

³ Itanğanı Parisi hñqua Ique äwimepu, “Iqu kukñuä quvqä hui natqanğutqe, Ique kukñuä mitqanğqä” kñuä ämapu, yatñqä tiinjä äwikuwi. “Ämaqä hñqu iqueqä äwinğetanä apäki huätä dowatqe, näyaqä suqä iunji, äñguätanä, quvqätanä?”

⁴ Kimañı, Iqu tii ätukqe. “He Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iu äqänänqe, kukñuä tiinjı a matäuqä itqänuwätanä? Kinğanäñı, *Goti Nätmatqä Eeqänänjä Imäkqä Iqu, ämaqe imäkätäqanğanı, Iqu qokätä apäkätä imäkkqeqä.*† ⁵ Iinjä imäkätäqetani, tiinjä ätkqeqä. ‘Qokä hñqu, kandä-känatä ävämetä, iqueqä apäkisä guä ämänyinyä, huiwä naqä-hñqunä änyinyä pmeqänqeçqä.’‡ ⁶ Goti Hanjuwä Iqu iinjä ätkqenqä, qäyaqu huiwi hñquaqu minqä, hñqunä änyinyä pmesiyänqeçqä.

---

* **19:** Matiu 5:31-32; Makä 10:1-12; Lukä 16:18 † **19:4**
 Ipäqäkqä 1:27 ‡ **19:5** Ipäqäkqä 2:24

Iinjä etanġi nätmatqä Goti Hanjuwä Iqu naqä hñqunä ämamonyetqe, ii ämaqä hñqu mandumakññqeqä” ätukqe.

⁷ E tquanġa, Parisi iqua Iqueni, yatñqä änyä-hänjä hñqu tiinjä äwikuwi. “Inji, Mosisi iqu suqä tiinjä, änäänqä änätapkqäwä? Iqu suqe, ‘Ämaqä hñqu huätä dowatqä tuwanuä äqiyätä, apäki ävätä, ii huätä dowatññqeqä’ ätätä änätapkqeqä.”

⁸ I tquanġuwänġa, Iqu kimanji tii ätukqe. “He ämaqä hñġisanä iquendanġi, Mosisi iqu apäkä huätä qäyä dowatññqä hinjuinä eqänġqeqä. Injəqe kinġanänji suqä täutanji maeqä iminjə.

⁹ Nyi tiinjä hitmñqeqä. Ämaqä hñqueqä apäki, ii ämaqä hñqutä miqä imitätqä, iyyqä qokiqu iinjä hinġi huätä ändowatätä, apäkä hui-mända ämetqe, iqu suqä huiwä yanjä ikiqe, imäkqiyä” ätukqe.

¹⁰ Iqueqä wäunjuänqä ämotquaminqä iqua, qu kuknuä tä qätä äwipiyi, Iqueni tiinjä ätukuwi. “Täukueqä! Ämaqä hñqu Si ätnä täunji qänaknä itä, iqueqä apäkitä anä äpmamitätqe, iqu hanjä-iqä naqänänjä ämattqiyenänqiyä. Suqä apäkä mämeqä iqe, ämäwqätäuänä.”

¹¹ Itanġa Iqu tiinjä ätukqe. “Kuknuä ii meqe, ämaqä eqänänjä iuqä hmanjqä. Oeyqä. Ämaqä Goti Hanjuwä Iqu yanänäqñqä ävqä iquanä mapñqäuä. ¹² Ämaqä kuknuä ii ämetqä iqu, anġuä menqiyä. Nyi e ätqäqe, ii tiinjäqä. Ämaqä hñqua, känai ämikqänġatqä huiwi qui imäknätä, apäkä mämeqä ipñqäuä. Ämaqä hñqua, hñqua-mända ya äyitqätanġä, iqua

apäkä mämeqä ipñqäüä. Itanğa hñqua, Goti Qäukuä Yätutañä Iqunä miqeunqä kñuä indqänäpu, quwqä-quwä pmua imäknäpu, apäkä mämeqä ipñqäüä” ätukqe.

Jisasi Iqu, ymeqä isuau hipa haqeqi äwikqenqä[§]

¹³ Inğanı ämaqe, Jisasi Iqu ymeqä isuau hipa haqeqi äwiyätä, Goti Hanjuwä Iqu äñguä wimäkätñqä tääqä tuätñqä wiñğanı, quwqä ymeqä isuau ätuma äpkuwi. Inäqe, wäunüänqä ämotquamiñqä iqua, “Ymeqe, ätuma mapqä pambiyä” ätukuwi.

¹⁴ I tquanğuwänğa, Iqu “He ‘oeyä’ mätquä pambiyä. Isua änyimapñqä qäyä äppiyä. Goti Qäukuä Yätutañä Iqunä miqeunı, ymeqä täsua enqä-parñä iññä isuauqeçä.” ¹⁵ Itanı Iqu ymeqä isuau äñguä iwimäkätñqä, hipa haqeqi äwiyäqetanı, iqıñi äväma äukqe.

Hikñä mbqä kuapä-tänğä hñqu, Jisasi Iqutä kukñuä ätkiyiñqä^{*}

¹⁶ Hea hñquenı, hikñä hñqu Jisasi Iquenyqä äpätä, tii ätukqe. “Näqñqä-vqä Iqukiyä. Nyi hññä hea ique-ique pmeqä mamqe, suqä äñgui äänä imqäwä?”

¹⁷ I tquanğa, Iqu iquenı tiññä ätukqe. “Si suqä äñguinqä sunqä yatñqä änyinyä? Äñguänänı, Goti Hanjuwä Iqu kiqä-kiuänänjñqä. Inäqe si hññä hea ique-ique pmeqe matñqä

[§] 19:12 Makä 10:13-16; Lukä 18:15-17 * 19:15 Makä 10:17-31; Lukä 18:18-30

kinḡanḡutqe, si Goti Hanjuwä Iqueqä suqeunji qänaknä isḡepeqä” ätukqe.

¹⁸ Inḡani ämaqä iqu yatḡqä tii inä äwikqe. “Si suqe, äkitanḡqä tnyä?”

Kimani, Iqu “Suqä tiinä ätnänḡqä iquanḡä ätqänä” ätukqe.

“Si ämaqä pizqä mapäsqa panä. Qokä-apäkä ämanḡe, huizitä huiwi yanä mikiqä panä. Quwä mämeqä panä. Kukḡuä jänä imäkqä iquenji, quanḡä mätkuä panä. ¹⁹ Tnaqä-tnuḡuau yäpä iqi qänaknä iqätḡqe.† Itanḡa tqä-täunḡä äkinyätḡqä-pani, ämaqä si-tänä qäqiqiḡä iquauḡe, asä ii kinyätḡe qä.”‡

²⁰ Jisasi Iqu i tquanḡa, hikḡä iqu tiinä ätukqe. “Suqä eeqänänḡä täunḡi, nyi qänaknä itḡepeqä. Ga nyi äwanḡi, nätmätqä äkinḡä itqänänä?”

²¹ Itanḡi Jisasi Iqu iquenji tiinä qe ätukqe. “Si jänänänḡukui hisḡqä kinḡanḡutqe, tqä nätmätqä eeqänänḡi, ämaqä hḡqua mbqä ipḡqä äma äwätinä, iuta mbqä ämatqe, ämaqä nätmätqä maeqä iquau yanä wisḡepeqä. Si iinḡä imäkqanḡtqe, qäukuä yätutanḡä nätmätqä äḡḡuänänḡä-tänḡukui hisḡqinyä. Ga si Nyi qänaki nyivändiyä” ätukqe. ²² Hikḡä iqu kukḡuä ii qätä äwiyäqe, nätmätqä kuapänänḡä-tänḡu etanḡi, iqueqä äwqä imdanḡi hanḡä-iqä ämeqe, äväma äukqe.

²³ Iqu ae äväma uwqanḡa, Jisasi Iqu Iqueqä wäunḡuänḡä ämotquaminḡä iquauḡi, tiinḡä ätukqe. “Nyi naqä-qakuänä etqänä.

† **19:19** Anḡumä Itmakqä 20:12-16; Kukḡuä-suqä 5:16-20

‡ **19:19** Hiqäva-imäkqä 19:18

Ämaqä mbqä kuapä-tänjä iqua, Goti Qäukuä Yätutanjä Iqunä miqä iu paqupnqe, qeiqinyä manä, yänänäqnqeutanä paqupnuwi. ²⁴ Nyi he anqumä etqänä. Kametqä hnqu, qäkä guä ktäpiqä yänjä hovqä iu wätnqe, iqu yänänäqnqeutanä wänä. Inäqe, ämaqä mbqä kuapä-tänjä iqua, Goti Iqueqä miqeuqä paqupnqä yänänäqnqe, kametqä iqueqeunji ämäwqätäunä.”

²⁵ Wäunüänqä ämotquaminqä iqua kuknuä ii qätä äwipiwi, qu yäunüä naqänänjä ipu, tii ätkuwi. “Mbqä kuapä-tänjä iqua yänänäqnqeuta paqupnqä etanqutqe, ämaqä qui imäknätqänuwitani, hänjä hea ique-ique pmeqe, tq u meniqiyä?”

²⁶ Itani Jisasi Iqu iquaunji hinüä jänä äqunä, tii ätukqe. “Ämaqe, iinj änä mimäkkä iqanqppä-qe, Goti Hanjuwä Iqu nätmatqä eeqänänjä imäkätnqe, Yänänäqnqä-tänueqä.”

²⁷ Inqanji, Pitä iqu kimanji, tiinjä ätukqe. “Nenyänqe äänä etanqiwä? Ne nätmatqä eeqänänji ävämanji, Si qänaki äyä äkivändänjunä. Inji ne nätmatqe, äkitanji metunquäwä?”

²⁸ Itani Jisasi Iqu iquaunji tiinjä ätukqe. “Nyi naqä-qakuänänjä etqänä. Hea nätmatqä eeqänänji änyä-hänjä ätimäutqänqanji, Ämaqeugä Ymeqä Ekqä Iqu yoqä naqä-tänjä-qu eätä, zä-hawä aanjä änguänänjä iu pmeniqeqä. Inqanji he ämaqä Nyi qänaki änyivändänjuwä iquenä-pqe, zä-hawä änguänänjä huizi 12 iu äpmapu, Israitqä iquauqä hueqä-himqä 12 iquau mipnuwänqeqä. ²⁹ Itanqa qokä-apäkä

Nyaqä yoqenqä kñuä indqänäpu, quwqä anä iutä, kätä-känquäkautä, känanyi-känapqautä, kanuñuautä, kánaqautä, ymeqä iquautä, qua itä, ävämapqä iqua, qu eeqänäñi, kuapänä 100 inä ämepu, hññä hea ique-ique pmeqe, ämapnuwiqä. ³⁰ Ämaqä tännga yoqä-tänjä äpmeñuwä iutañi, kuapänänjä hñqua qänaki pmapnuwiqä. Itannga ämaqä tännga yoqä maeqä äpmeñuwä iutañi, kuapänänjä hñqua yoqä-tänjä pmapnuwiqä” ätukqe.

20

Kukñuä ktqä, ämaqä wainqä wäunüä iu ip-nuwänqä iñqä

¹ “Nyi kukñuä ämaqä yoqä-tänjä pmapnuwä iquaunqä i etqe, ii tiñjä etançi. Goti Qäukuä Yätutañä Iqunä miqe, tiñjä enqä-paniqä. Ämaqä hñqu qua kanä eä, zinuä quaesqännga 6 klok-iuñi ämaqä hñquau, iqueqä wainqä wäunüä iu wipñqä, itmewänqiyä. ² Ämaqä wäunüä imipqä iqua, ‘Ne hiunji tqe wäunüä itanä, mbqä huätäkñqä metuñqueqä’ tquanquwännga, ämaqä naqä iqu iquaunji, iqueqä wainqä wäunüä iunqä dowatänqiyä. ³⁻⁴ Hiunji zinuñitänji 9 klokñga, iqu äwätä, ämaqä hñqua ququawä aquväqñqä iu hiñginäwa tqäutañgä äqunaqe, tiñjä tuänqiyä. ‘He-pqe äwäpu, nyaqä wainqä wäunüä iu wäunüä iqanqppqe, nyi mbqe, qäyunä etapmqänä.’ ⁵ I tquannga, qu upñqäüä. Hiunji quemisqä 12 klokñgatä, äwiqä 3 klokñgatä, ämaqä naqä iqu ququawä aquväqñqä iunqä ançi äwätä, suqä asitañinä imäkänqiyä.

⁶ Itanji heatqä awiyqä 5 klokiunji, iqu äwätä, ämaqä huizi iquau-pqe, hinginäwa pämä tqäutangä äqunäqe, yatnqä tiinjä vänqiyä. ‘Äänä etanjikä? He hiunji tqueni, wäunuä maeqä hingi, sunqä tqäunäüä?’ ⁷ Qu kimanji, ‘Ämaqä hñqu, ne wäunuä mänätapqä iqeçä’ tupnqäüä. Itanji iqu iquauñi, ‘He-pqe äwäpu, nyaqä wainqä wäunuä iu, wäunuä nyipiyä’ tuänqiyä.

⁸ Hiappkä ae äyä wiqanğa, wäunuä kaniqu, iqueqä wäunuä-wiyqä iquau miqä ique, tiinjä tuänqiyä. ‘Si ämaqä wäunuä imäkqä iquau tääqä ätuätumetnä, mbqä wiyä. Si mbqä wisnqä ipäqiyätñanganji, qänaki ätimäupqä iquau ganä ävätnä, qu-ganä ätimäupqä iquauñi qänaki wisnänqeçä.’ ⁹ Ga ämaqä wäunuä heatqä awiyqä 5 klokiu ipäqäpçä iqua äpäpu, hñqunä-hñqunä mbqä huätäkñqä mapnqäüä. ¹⁰ Itanğa ämaqä wäunuä qu-ganä ipäqäpçä iqua äpäpu, ‘Ne mbqä kuapänä menqunä’ kñuä indqänğanpçä-qe, oeyqä. Iqua-pqe hñqunä-hñqunä mbqä huätäkñqä hñqunä mapnqäüä. ¹¹ Qu quwqä mbqä ämepiyä du hiñuä äqumbiyi, wäunuä kaniqenji äkasuwä tiinjä tupnqäüä. ¹² ‘Ämaqä qänaki ätimäuquwä iqua, wäunui wänqäpu çäyä iquwä-qe, si mbqe ne änätapñäpanji, iquau-pqe asänä äwinyä. Ne wäunuä tnänä iqa päqtätanğu, mäptqä-pqä natätñqe, tänğa täsuwänä.’

¹³ Wäunuä kaniqu qätä iinjä äwiyäqe, ämaqä iquautanä hñqenji tiinjä tuänqiyä. ‘Näueqä iqukiyä. Nyi sinji, quvqä miktqueqä iqänä.

Tänga zinqutäni, ye mbqä huätäkñqenqä “änguiqä” ätquee. Qäyutanä? ¹⁴ Si tqä mbqe ämetnä, uvä. Nqä änyinqä dutanä, ämaqä yäpakä äpätqä iqueni mbqä asiqunä wimqänä. ¹⁵ I nätmätqä tqä ma, ñqeqä. Nyaqä mbqe iwäsäuqanqani, ñqä änyinqä iuni, pmua tqu nyimäkätñqäwä? Aanqeqä. Nyi ämaqä tquauni suqä änguä di iwimäkqanqenqeqe, si äkasuwä sunqä kmñgiyä?” tuñqiyä.” ¹⁶ Itäni Jisasi Iqu tii ätukqe. “Kukñuä ktqä ämänätqeqä-pa, asä iini, ämaqä tängga yäpakä äpmeñuwä iqua, hiñuiqä pmapnuwiqä. Itängga ämaqä tängga hiñuiqä äpmeñuwä iqua, qänaki pmapnuwiqä” ätukqe.

Jisasi Iqu, nätmätqä äwimeniqenqä angumä ätukqenqä*

¹⁷ Jisasi Iqu Jerusälemänqä qanä äwätäqanqani, Iqu Iqeqä wäñuänqä ämotquaminqä 12 iquaunä ämitmetä, qeiqi tiinjä ätqäuminqeqe. ¹⁸ “Qätä nyipiyä. Tänggani ne Jerusälemänqä äyätanä, äyä ätqeyqunä. Yänjini, Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqueni, qu hiqäva-imäkkä naqä iquauqätä, kukñuä-suqenqä näqñqä iquauqätä, hipa iunä wipñqäuä. Itängga iqua Iqueni, kukñuä ämitäpu, ‘Iqu äpäkonätñqeqä’ tññqäuä. ¹⁹ Inqani qu Iqueni, ämaqä Israitqä iqua qäyä etangi huizi iquau-mända wipñqäuä. Ämaqä iinjä iqua, Iqueni ewiiqä kukñuä ämitäpu, täuatätäu ipu, itängga

* **20:16** Makä 10:32-34; Lukä 18:31-34

zä-huätati äuepñqäuä. Itañi hiunji hñquaqui-hñquenjä iunji, Goti Hanjuwä Iqu Ique anğumä ävauqumuatänqiyä” ätukqe.

Jemisi Jonä gueqiyqä känai, Jisasi Ique yatñqä äwikqenqä†

²⁰ Qänakñi Sepri iqueqä ymeqä inğueqiyqä känai, Jemisi iquesä Jonä iquesä ätuma, Jisasi Ique äwimakuwi. Äwimapiyi, ii Iqu-tänjä iqi qonjä äwoktäutä, “Nyi yatñqä hñqu kimqänänjqä” ätukqe.

²¹ Itañi Iqu iinji yatñqe, “Si nätmatqä äkitaññqä kiñgiyä?” ätukqe.

Ii kimañi tii ätukqe. “Nyi Si ämaqä ämitñänğani, tii ttñqenqä änyinğiyä. Nqä hikñä tquaqu, hñqu saqä hipa ämuangisa pmeqanğa, hñquququ hipa qunamäuqänğisa pmeninğeqä.”

²² Iqu kima tiinjä ätukqe. “Nätmatqä he yatñqä änyiquwinqe, he änyä maqñqä yqänä enäuä. Eqä-häkä Nyi nmqä änyänqe, † qe-pqä inä nyiyñqätanä?”

Itañi iquaqu, “Nñqä. Ye-pqä qäyu änenqueä” ätukiyi.

²³ Iqu iquaqiñi tii ätukqe. “Qe naqä-qakuä ändqinyqä. Eqä-häkä Nyi nmqä änyänqe, qe nyiyñqeqä. Inäqe Nqä hipa ämuangisatä, qunamäuqänğisatä pmanyiyänqe, Nyi atäuñuä miqä da imqänä. Nyaqä Apiqu ämaqä hñquaqu

---

† **20:19** Makä 10:35-45 † **20:22** Jisasi Iqu eqä-häkinqä naqä-qakuä ätkqä hmanä. Ktqe ätkqeqä. Iqu hanjä-iqä Goti Iqueqä äwqä tnänjä iuta wimeninğä diñqä ätkqe. Matiu 26:39; Jonä 18:11; Itkimäkqä 16:19.

atäunuä itä, zä-hawi ämaqä iquaquinyqä näwenyä ämaeqeqä.”

²⁴ Wäunuänqä ämotquaminqä 10 iqua, ingueqi Ique tquangiynqä qätä äwipiyitani, qu iquaqui himänä äwiyäpu, äwqä äkasuwä imäkkuwi. ²⁵ Iwä Jisasi Iqu iquau tääqä ätuätumeqe, tii ätukqe. “He näqñqeqä. Ne Israitqä qäyä etangi huizi iquau miqä iqua, yänänäqñqetä, yoqä naqetä ämapu, quwqä ämaqeuni, äwinqä quwqä dunä qänaknä ipñqä iwimäkätqänäuä. ²⁶ Inäqe, hiyaqä awä iqini, suqä tä mäwiqä itñqeqä. Oeyqä. Ämaqä hñqu, hiyaqä awä iqisani hiqä ämeyätñqä winğanğutqe, iqu heqä wäunuä-eyqä-qu pmetñqeqä. ²⁷ Auä, ämaqä hñqu, hiqä naqä pmetñqä winğanğutqe, iqu hiyaqä wäunuä-eyqä hiñgänqä-qu pmetñqeqä. ²⁸ Ämaqeuaqä Ymeqä Ekqä Iqu suqä iini asä inä imäkkqiyä. Iqu äpkqe, ämaqe Ique wäunuä yätamäkkqä wipñqä äpkqä manä, oeyqä. Iqu äpkqe, iquau wäunuä yätamäkkqä ävätä, Iqueqä hänä-pmeqe ävätä, qokä-apäkä kuapänänä iquau anğu mbqä imetñqä äpkqeqä” ätukqe.

Jisasi Iqu, hiñuä pişqä hñquaqi äñğüä iwimäkkqeqäŞ

²⁹ Iqua anä-himqä Jeriko ävämeqanğuwänğa, qokä-apäkä kuapänäni Ique qänaki äwivändkuwi. ³⁰ Inğanı ämaqä hiñuä pişqä, hänaqä manä iqi äpmeqäsminiya hñquaqu, “Jisasi Iqu qanä äpqiyä” tqanğä äwiyitani,

tääqä yänänäqñqä tiinjä ätukiyi. “Naqä Iqukiyâ. Dewiti iqueqä Ymeqä Iquki, Si yenyqä qeqä äkimänänä.”³¹ Qokâ-apâki, qu iquaqu tääqä tqanginyä qätä äwipiysi, manä matqä iynqä yänänäqñqä ätukuwi. Iinjä qäyâ ätquanguwä-qe, iquaqu aanä tääqä yänänäqñqä ätkiysi. “Naqä Iqukiyâ. Dewiti iqueqä Ymeqä Iqukiyâ. Si yenyqä qeqä äkimänänä.”

³² Jisasi Iqu qañä äuminqe, tääqä tqanginyä äwiyäqe, Iqu iqi ätqäuwäqe, iquaqui tääqä ätuätumetä, tii ätukqe. “Qeni, äänä qemäkmqä qeñgiyâ?”

³³ Itañi iquaqu kimañi, tiinjä ätukiyi. “Naqä Iqukiyâ. Yeyaqä hiñui äñguä qänenqä yemäktñqä äyengiyâ.”

³⁴ I tquangiyänğa, Iqu iquaquinyqä huäqä wuñğañgi, iquaquiüä hiñuä iuñi, a qe ämikqe. Maqänäñi, äñguä imänyiyi, hiñuä äqänäsinyä, Ique qänaki äwivändqa äukiyi.

21

Jisasi Iqu, Jerusälemä yäpä ingisa, yoqä naqä qonqä-qu enqä-pa äpekqenqä*

¹ Itanğa iqua, Jerusälemä-tänä qäqi timäupñqä ipiyänğanı, qoqonä Olipä ingisa anä-himqä Betäpake iu ätimäukuwi. Inğanı Jisasi Iqu Iqueqä ämaqä hñquaqui ändowatätä, tii ätukqe. ² “Qe anä-himqä nänğisanqä winyqä. Ique äpaquväsiyänğanı, qe dongi hñqu, guä äkiqiyäuequwä, kiqä meqä iqutä anä pmetanginyä, qunyyänqinqyqä. Iinjä äqunyyi,

* 21: Makä 11:1-11; Lukä 19:29-40; Jonä 12:12-19

gue iwasqiyäsinyä, Nyinyqä ätuma binyqä.
 3 Ämaqä hñqu kukñuä hui qesqanğutqe, ga
 qe tiñä tquinyqä. ‘Naqä Iqu iquaqui wäuñuä
 vätnqeçä.’ Qe i tquanğisqe, maqänäñi iqu
 hiñuinä qeqänawqatänqiyä.”

4 Nätmatqä ii ätimäukqe, Goti Hanjuwä
 Iqueqä kukñui, hiñuä-tqä iqueqä mañä iuta
 ätkqe, qäyunä imäkätñqä ätimäukqe. Hiñuä-
 tqä iqu kukñui tiñä ätäänqe.

5 *“Kukñuä tä, ämaqä Sayonät äpmeñuwä
 iu awä tii tuvä. ‘Hiñuä qumbiyä! Hiyaqä
 ämeyqä naqä iqu, emetñqä äpqiyä. Iqu ämaqä
 yoqä maeqä-qu eñqä-pa, donği haqeu pmeqä
 äyä äquvepqiyä. Iqu donği iyyqä meqä iqueqä
 haqeu pmeqä äquvepqiyä.”*†

6 Itanğa ämaqä wäuñuä imäkkä iquaqu
 äwäsinyä, Jisasi Iqu ätukqä-pa iñä imäkkiyi.
 7 Iquaqu donği känäutä meqä iquesä ätuma
 äpäsinyä, iquaquvqä gquä quäuqe, donği
 iquaquiyqä haqeqi eqanğiyänğa, Jisasi Iqu
 haqeu qe äpmakqe. 8 Itañi ämaqä kuapänäñi
 quwqä gquä quäuqe, äquvätäpu, hänaqeu
 äqäqasäueqäkuwi. Ga ämaqä huiziqua zä-äpa
 ätäväpu, hänaqä iqi äqäqasäueqäkuwi. 9 Itañi
 qokä-apäkä Jisasi Ique hiñuiqä äwimamiñuwä
 iquatä, qänaki äwivändmiñuwä iquatä, tääqä tii
 ätmiñuwi.

“Dewiti iqueqä Ymeqä Iqueqä yoqe, haqeqä
 ämamäunä.

† 21:5 Sayonä, ii anä-himqä Jerusälemä iqueqä yoqä huiziyi.

‡ 21:5 Sakätiyasi 9:9

*Naqä Iqueqä yoqeta äquvepätñqä Iqueni,
Goti Hanjuwä Iqu äñguänänä iwimäkqiyä. §*

Goti Haqä Yätu Äpmeñqä Iqueqä yoqe,
haqeqä ämamäunä.”

¹⁰ Jisasi Iqu Jerusälemä yäpä ingisa peyqanğa,
ämaqä anä-himqä iutañä iqua, yäunüä ipiyi,
yatñqä hinginäwa, “Ämaqä Tqu, äsqukuä?”
ätukuwi. ¹¹ Itanğañi qokä-apäkä Iqutä anä
äpmaminuwi, kima tii qe ätukuwi. “Ii Jisasi
Iqueqä. Iqu Hinuä-tqä anä-himqä Nasäretqä
qua Galili iutañä Iqueqä.”

*Jisasi Iqu, mbqä wäunüä imäkminuwä iquau,
huätä äpäsäwqatkqenqä**

¹² Itanğa Jisasi Iqu hiqäva-imäkqä anä
täknä yäpä ingisa äpäyäqe, Iqu ämaqä mbqä
wäunüä imäkätqätanğuwä eeqänäñi, huätä
äpäsäwqatkqe. Itanğa ämaqä mbqä huitañi
tñänqä imäkäpu vätqätanğuwä iquauqä
hevqetä, ämaqä yññä-heeqe mbqä itqätanğuwä
iquauqä zä-hawitä ämäquvasqiyekqe. ¹³ Iinä
imäkäqe, tii ätukqe. “Goti Hanjuwä Iqueqä
bukä iunji, tiinä äqänänä.

‘Nyaqä aninqe, qu “Anä tääqä dqä aniqä”

tpnuwiqä. †

Inäqe, he ämaqä quwä-meqä iquauqä zä pmeqä
anä ‡ enqä-panä imäkätqänäuä.’”

¹⁴ Iqu hiqäva-imäkqä anä täknä yäpä ingisa
yqänä äpme, ämaqä hinuä pisqä iquatä, itanğa
yukä quvqä iquatä, Ique wimeqanğuwä iquauñi,

§ 21:9 Apqä Bukä 118:26 * 21:11 Makä 11:15-17; Lukä
19:45-46; Jonä 2:13-17 † 21:13 Asayä 56:7 ‡ 21:13 Järämai
7:11

änğuä qe imäkkqe. ¹⁵ Itanği hiqäva-imäkqä naqä iquatä, ämaqä kuknuä-suqenqä näqñqä iquatä, Iqu nätmatqä ämaqä mimäkqänänji imäkqanği äqumbiyi, itanğa ymeqe, hiqäva-imäkqä anä täknä yäpä inğisa äpmapu, “Dewiti iqueqä Ymeqä Iqueqä yoqe, haqeqä ämamäunä” ätäpu, tääqä tqanğa äwipiyi, äwqä quvqä äwiñgqe. ¹⁶ Itanği qu Jisasi Iquenji, yatñqä tiñjä qe äwikiwi. “Tääqä tä tqanğuwi, Si qätenä äwiyätnä, hiñuinä äqunänñä?”

Kimanji Iqu tii ätukqe. “Auä, itanği änäänänqäwä? He kuknuä Dewiti iqu Goti Ique ätukqä tä, a matäuqä itqänuwäta?”

Si ymeqä wänqänänñä isua, Tqä yoqe haqeqä makmäupñqä ämotquetqäñiqä.”§

¹⁷ Itanğa Iqu iquau ävämeqe, anä-himqä naqä iunji, yäpaqä mäñgisa äwäqe, anä-himqä Betani ätimäutä, heatqä iquenji iqi äpmakqe.

Jisasi Iqu, zä-eaqä hñque qui imäkkqenqä*

¹⁸ Aanä zinuä matqänğanji, Jisasi Iqu anä-himqä naqä iunqä anğumä äwätäqänğanji, buayänqä dä äwikqe. ¹⁹ Iqu zä-eaqä hñqu, hänaqä manä iqi tqäutanği äqunäqe, qäqiqi äwäqe, kiqä häukuä nänqe aanqä, quwqenä nyätanği äqunğqe. Itanji Iqu zä-eaqä iquenji, tiñjä qe ätukqe. “Si häukui anğumä maqiyqä isñqinyä.” I tqanğqetanji, zä-eaqä iqu maqänä yäuä qe äpäkkqe.

²⁰ Iqueqä wäunjuänqä ämotquaminqä iqua, hiñuä iinä äqumbiyi, yäunjuä ipu,

§ 21:16 Apqä Bukä 8:2 * 21:17 Makä 11:12-14; 11:20-26

“Änäängänqäwä? Zä-eaqä iqu yäüä maqänäni, äänä itä piqiyä?” ätkuwi.

²¹ Iqu kimañi, tii ätukqe. “Nyi heñi naqä-qakuänä etqänä. He kñui, ‘Nqä änyinqe ätimäunqutiyä, matimäuqä yänqutiyä-qe?’ kñuä hñquaqu mindqänqä ipu, quuvqe yänänäqñqä heqäpqe, he zä-eaqä tqueni, Nyi imäkpä-pa asä iinjä imäkpñqäuä. Itanga he imäkpñqe, iquenyä ma. He qoqonä tquenjä-pqe, ‘Goti Iqu si äkiyautä, eqä-huänjä bu äktnämäunä’ ätupqe, ii ätimäunqiyä. ²² Asä iinjä, he quuvqä eqiyäpu tääqä tupqe, nätmätqä eeqänänjä he yatñqä äwipqä iunji, ämapñqäuä” ätukqe.

Jisasi Ique, “Yoqä naqe, ängisa ämenjäwä?” ätukuwinqä†

²³ Jisasi Iqu hiqäva-imäkpä anjä täkñä yäpä inğisa äpäyätä, ämaqeu ämotquetqätanga, hiqäva-imäkpä naqä iquatä, Israitqeu miqä iquatä Ique äwimepu, yatñqä tiinjä äwikuwi. “Wäunjuä tä imäkätqäninqe, yoqä naqä ängisa ämenjäwä? ‘Si ii imäktñqe’ tqu ktkqäwä?”

²⁴ Iqu kimañi tii ätukqe. “Nyi-pqe nätmätqä hñquenyqe, yatñqä inä heyqanğmdi, ga he kima qäyunä ändquwi, Nyi wäunjuä tä imäkmqä yoqä ändapqä Iquenqe, etmqänä. ²⁵ Jonä asnjä-qäyqä iqu wäunjuä imäkmñqe, ängisa ämetä imäkkqäwä? Iqu yänänäqñqe, qäukuä haqä yätuta ämakqätanä, ä ämaqä iquauta ämakqätanä?” ätukqe.

I tquanğa, iquauqä-quwä kukñuä tiinjä qe ätnğuwä. “Ne kimañi, ‘Qäukuä haqä yätutanjiqä’

† 21:22 Makä 11:27-33; Lukä 20:1-8

tquanquatqe, Iqu tiinjä natänqiyä. ‘He iquenyqä quuvqä maeqiyqe, sunqä itqänuwäwä?’

²⁶ Inäqe, ne kimañi, ‘Ämaqä iquautaniqä’ ätuatque, änäänqätiyä? Ämaqe, ‘Jonä iqu hinuä-tqä iqueqä’ knuä indqänätqänuwinqe, iquaunqe ne zä äneñgiyä.” ²⁷ E ätmbyitani, Jisasi Iqueni, “Ne maqñeqä” ätukuwi.

Ga Iqu kimañi, “Nyi-pqe inänjqä. Nyi yoqä naqä-tänjä eämä, wäunuä e imäkätñqenqe, he awä maetqä ymqänä” ätukqe.

Kukñuä ktqä, ämaqä hñqueqä hikñä iquaquinyqä

²⁸ “Itanğa he knui äänä heyqiyä? Ämaqä hikñä hñquaqu-tänjä hñqu, iqueqä ymeqä hitmqä ique äwimeqe, tuänqiyä. ‘Ymeqä iquki, tänğanı si äwätnä wainqä wäunui iyä.’ ²⁹ Itanı ymeqä iqu, ‘Nyi enyqä änyñgiyä’ ätuäqe, qänakndanı iqu tñänqä imäkäqe, äwänqiyä.

³⁰ Itanğa kaniqu iqueqä ymeqä kängueque-pqä inä äwimeqe, kukñuä asä iqunä tuänqiyä. Ymeqä iqu, ‘Apä, nyi imäkmqänä’ ätuäqe, mäwqä yänqiyä. ³¹⁻³² Inı kaniqueqä äwinqä iu qänaknä itñqe, ymeqä iquaquisanı, äsqutiyä?”

Kimañi hiqäva-imämqä naqä iquatä, Israitqeu miqä iquatä, “Hitmqä iqueqä” ätukuwi.

Itanı Iqu tii ätukqe. “Nyi naqä-qakuä etqänä. Jonä iqu he emetä, suqä jänänı qäyä ämetqueqanğı, he iquenyqe quuvqä maeqiyqä äyä iminuwıqä. Itanğı ämaqä mbqä motauqä iquatä, apäkä qanjä hınğınäwa ikiqä iuatanı, qu iquenyqä quuvqä eqäminuwıqä. He iunı hinuä qäyä äqunäpiyä-qe, knuä indqänqe

tjānqä mimäqä ipu, iquenyqä quuvqä mae-qiyqä iminuwiqä. Ininqe, ämaqä mbqä motauqä iquatä, itanğa apäkä qanä hinğinäwa ik-iqä iuatāni, Goti Hanjuwä Iqunä ämitnqä iunqe, qu-ganä hinuiqä hemapnqäuä” ätukqe.

Kuknuä ktqä, wainqä wäunuä miqä quvqä iquaunqä†

³³ “He kuknuä ktqä huizi tqu qätä nyipiyä. Ämaqä hnqu guä-wainqä vowä ikqäwäqe, täknä äqäyäqe, kiqä häukui qonjqä itä, eqä päquveqätñqä hikä huä ätäkätä iquqonmäuqe, ämaqä wäunuiunqä hinuä äqumbu pmeqä anä quäuqä ämätäqe, itanğa wäunui, ämaqä mbqä meqä imäkpñqä hnquauqä hipa iu äwimä, anä kinä nämqä wänqiyä. ³⁴ Itanğanı guä-wainqä häukuä nänqe äyä qäyqanğanı, iqu iqueqä wäunuä-wiyqä hinğinqä hnquau, ämaqä wäunuä ämimitpqä iquaunqä, häukui iqueqe mapnqä dowatänqiyä. ³⁵ Itanği iquaunı, ämaqä wäunuä ämimitpqä iqua, a äkiqätäpu, hnque häptqä äpäsäpu, huiziquenı pizqä hämänä äpäsäpu, itanğa huiziquenı hikä päkpñqäuä. ³⁶ Anğinı kaniqu wäunuä-wiyqä kuapänänjä hui inä dowatänqiyä. Inäqe ämaqä wäunuä ämimitpqä iqua, iquaunä-pqe suqä asä iqunä iwimäkpñqäuä. ³⁷ Qänakñı iqu, ‘Qu nyaqä ymeqä iquenı qätä wipñqäuä’ ätätä, iquenı iquaunqä dowatänqiyä. ³⁸ Inäqe, ämaqä wäunuä ämimitpqä iqua, hiknuqu äpqanği äqumbiyı, tii tmbñqäuä. ‘Wäunuä kaniqueqä

† 21:31-32 Makä 12:1-12; Lukä 20:9-19

hiknuqu äpqiyä. Kaniqu äpäkonḡanḡani, kanmä nätmatqä eeqänäni, iqu ämeniqeqä. Iiñḡe ne ique pizqä äpäsätanä, wäunui neqä metunḡueqä' tmbḡqäüä. ³⁹ Iiñä ätmḡiyi, qu ique a äkiqätäpu, wäunuä yäpaqä mäḡgisa ätnämäupu, pizqä päkpḡqäüä. ⁴⁰ Itanḡani he kḡui äänä heyqiyä? Qänakndanḡi wäunuä kaniqu äpäqe, wäunuä ämimitpḡä iquaunḡi suqä äänä iwimäkänḡutiyä?" ätukqe.

⁴¹ Ga hiqäva-imäkqä naqä iquatä, Israitḡeu miqä iquatä, Ique kima tii ätukuwi. "Iqu ämaqä quvqä tḡuaunḡi, qui wimäkänḡiyä. Itanḡa wäunui, iqu ämaqä ḡḡquau-mända muayänḡiyä. Ämaqä ymisänḡ meqänḡani, ymisänḡ aquvä äqämipqe, iquepḡe wipnuwänḡqä iquau, muayänḡiyä" ätukuwi.

⁴² Inḡi, Iqu yatḡqä tii äwikqe. "Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iu äqänänḡe, he a matäuqä itqänḡuwätanä? Kukḡuä tä, tiinḡqä.

Hikä-anḡ-mätqä iqua, hiki quvqä wäunuä maeqä ḡiḡuinä äquḡguwi, hikä iinḡa iqu, anḡ quea eḡqä-panḡa, anḡ yänḡänäḡḡqä imäkqä-queqä. Nätmatqä tä ätimäuqe, Naqä Iqu Iqueqä-kiuä imäkqiyä. Itanḡi ne ḡiḡuä äqunani, 'Äi, aanḡ äḡḡuänänḡiqä' äyä ätḡunä. §

⁴³ Iiñä etanḡi, Nyi he etḡänä. Goti Hanjuwä Iqunä miqä yäpä inḡisanḡqä uwḡänḡe, ḡiyaqä ḡipa iutanḡi huätä ämetautä, ämaqä ḡḡquau-mända muayänḡiyä. Qu Iqueqä ämiqä iu äpmapu, kiqä häukui imäkḡḡqä iquau muayänḡiyä. ⁴⁴ Itanḡa ämaqä, Hikä Tqueqä

haqeqi äpäknätqe, iqu qui imäknänqiyä. Ga Hikä Tqu haqä yätqä äwämitätqe, ämaqä hñqueqä haqeqi äpäknätqe, iqueni guipäyänqiyä” ätukqe.

⁴⁵ I tquanga, hiqäva-imäkqä naqä iquatä, Parisi iquatä, qu Jisasi Iqueä kukñui qätä äwipiyi, Iqueä kukñuä ktqe, iquauqä-quwänqä äyä äwqanji näqñqä ekuwi. ⁴⁶ Qu näqñqä iinjä epiyi, a kiqätanä-tpu ipiyä-qe, ämaqä huizi iqua, “Jisasi Iqu hiñuä-tqä hñqueqä” kñuä in-dqänqanquwiñqä, zä ikuwi.

22

*Kukñuä ktqä, ämanqä ymisanä naqänänjinqä**

¹ Asä qänqani, Jisasi Iqu kukñuä ktqä huiziqu, ämaqä naqä iquauñi tiinjä qe ätukqe. ² “Goti Qäukuä Yätutanä Iqunä miqe, ämiqä naqä hñqu imäktqä enqä-paniqä. Iqueqä ymeqä qokä iqu apäkä metñqänqani, ämaqä ämiqä iqu, ymisanä naqänänjä imäkänqiyä. ³ Kinqanänji iqu ämaqä hñquañi, ‘Nyi ymisanä naqänänjä imäkmqänqani, he nyitä ymisanä anä natunquä ppnuwänqeqä’ tuänqiyä. Itanqa hiunji ymisanänqä iqueni, iqu iqueqä wäunüä-wiyqä iquauñi, tääqä tuätumapñqä dowatqanga, qu äpçenqe, enyqä winyänqiyä. ⁴ Itanji iqu wäunüä imäkqä huiziquau-mända ändowatätä tii tuänqiyä. ‘He ämaqä nyi tääqä ätukqä iquauñqä äwäpu, nyaqä kukñui, tii jipiyä. “Qätä nyipiyä. Nyi ymisanji näwe ae imäkeqeqä. Bulumäka qokä iquautä, nanüä äñguänänjitä äpäsatana,

* 22: Lukä 14:15-24

nätmatqä eeqänäñi näwenyā ae imäkequā äwinā. He ämanqä ymisanjä täuñqe, ppiyā” tupñqä äupiyyä’ tuññqiyä.

⁵ Ämaqä wäunjuä imäkqä iqua äupiyyi, kukñuä tä iquau tquanguwāñga, ämaqä iqua qätä mäwiyqä ipu, hiñgināwa wepñqäuä. Hiñqu iqueqä wäunjuwä-anguwiunqä wññqiyä. Hiñqu iqueqä mbqä wäunjuä yätñqä wññqiyä. ⁶ Ga huiziqua, wäunjuä imäkqä iquau a äkiqätäpu, ämuamuapqä ämipu, pizqä päkññqäuä. ⁷ Iutañi, ämaqä ämiqä iqu, äwqä tnññä wiñganñuti, iqueqä ämaqä mäkä-iqä iquau, ämaqä pizqä päsqä iquauñqä dowatññqiyä. Qu äwäpu, iquau pizqä äpäpäpu, iquauñqä anä-himqe tä qäyävärññqäuä.

⁸ Inñanñi ämiqä iqu, iqueqä wäunjuä-wiyqä iquauñi tuññqiyä. ‘Ämanqä ymisanñi näwenyā witaññqä-qe, ämaqä nyi tääqä kiñganä ätquäqä iqua, buayä täñqä ppñqe, äñguä-qua manä. ⁹ Iiñä etañgi, he hänaqä mañä eeqänäñä iunqä äwäpu, ämaqä iqi pmetañgä äqunäñuwä iquau, ämanqä ymisanjä tä bñqä tääqä tuätumapiyyä’ tuññqiyä. ¹⁰ Ga iqua hänaqä eeqänäñä im-imä äwäpu, qokä-apäkä quvqä iquautä, äñguä iquautä äwindäppqä iquauñi, aquvä maqäpññqäuä. Itañi qu äpäpu, ämanqä ymisanjä täu äpmepiyäñganñi, anä iunñi täptembññqäuä.

¹¹ Inäñqe ämiqä iqu, yäpä inñgisa iquau hiñjuä qunätñqä äpäyäñqe, ämaqä hiñqu ämanqä gñque mipnätanñgi qunäñqiyä. ¹² Iiñä äqunäñqe, iqueni, ‘Näueqä iqukiyyä’ tuññqiyä. ‘Si ämanqä gñque, mipñga mäyapqä inñi, äänä etaññikä?’

Iqu kimanji matqä yänqiyä. ¹³ Itanji ämiqä iqu iqueqä wäunüä imäkqä iquauñi, tiñjä tuänqiyä. ‘He iqueqä yukä hipa iunji hatñä äququätäupu, hiawiqä imä pmetñqä yäpaqä mäñgisa tnämäupiyä. Anjä hiawiqe, ii kñuä äqiyäpu hiqunañä mangtäsqukuä ämäutqänuwä ivqä’ tuänqiyä. ¹⁴ Ii tiñjä etanqiyqä. Goti Hanjuwä Iqu ämaqä kuapänänjä iquauñi, tääqä ätuätñqeqä. Itanji yäpä inçgisa upñqä iinçqe, Iqu hñqunä-hñqunäñi atäunüä itñqeqä” ätukqe.

Ämiqä naqä Sisa ique, mbqä takisi vqenqät

¹⁵ Inçanji Parisi iqua äupiyi, “Jisasi Iqueni, kukñuä äänä mitaniquäwä?” ätnäpu, kñuä yanä änyäpu, iqueä kukñuä quvqä hui tqançutqe, äkäpñqä kukñuä guä ämäsäukuwi. ¹⁶ Qu iquauqä wäunüänqä ämotquaminuwä hñquautä, ämiqä naqä Heroti iquenqä äwinyäminqä hñquautä† Jisasi Ique tii tupñqä ändowatkuwi. “Ämotqueqä Iquki, ne näqñqä eänünä. Si kukñuä naqä-qakuä Tqukiyqä. Itançga Goti Hanjuwä Iqueqä suçenqe, Si qokä-apäkä iquau naqä-qakuä ämotquetqänjä qäyünä-qe, Si ämaqä hñquenyqä zä miqä itnä, yoqä-tänjä iquautä, yoqä maeqä iquautäñi, kukñuä asänäñi ätuätqänjiqä. ¹⁷ Inji ne Romätanä ämiqä naqä Sisa ique mbqä takisi ävätunçqe, ii äñguätiyä, quvqätiyä? Si kñuä äänä äkiyänçqe, ne natiyä” ätukuwi.

---

† **22:14** Makä 12:13-17; Lukä 20:20-26 ‡ **22:16** Ämaqä iqua, Heroti ique quea äwisäuminuwä iquayi. Qu kñui, ‘Mbqä takisi Romätanä iquau vqe, ii äñguiqä’ indqänminjuwi. Parisi iqua, ‘Ii suqä quvqeqä’ kñuä indqänminjuwi.

18 Itan̄gi Iqu iquauq̄a k̄nuä indq̄an̄q̄a quvq̄a iun̄qe näq̄n̄q̄a ae eätä, tiin̄jä ätukqe. “He wopq̄a ipu, kuk̄nuinä tq̄a iquenä, sun̄q̄a yamwiq̄a nyiyq̄äuä? 19 He mbq̄a takisi iunä ävätq̄an̄uwitan̄jä h̄n̄qu, Nyi mändquapiyā.” In̄gan̄i qu mbq̄a h̄n̄qu Iquenyq̄a äma äpkuwi. 20 Itan̄i Jisasi Iqu iquaun̄i, “Ktq̄a itä, yoq̄a itä, ii tq̄ueq̄awä?” ätukqe. 21 Qu “Sisa iqueq̄eq̄a” tq̄uan̄guwän̄ga, Iqu iquau tii ätukqe. “In̄i, nätmatq̄a Sisa iqueq̄a etan̄gutqe, ii kaq̄aque wip̄n̄q̄eq̄a. Ä nätmatq̄a Goti Hanjuwä Iqueq̄a etan̄gutqe, ii Goti Ique wip̄n̄q̄eq̄a.” 22 Qu kuk̄nuä tä q̄ätä äwipiyyi, eämepu, Iquen̄i äväma äukuwi.

Jisasi Iqu, ämaq̄a ae äpäkombq̄a iqua an̄gumä vauq̄en̄q̄a ätukqe§

23 Hiun̄ji iquen̄i Satyusi h̄n̄qua, Jisasi Iquenyq̄a qe äpkuwi. Satyusi iqua, tii tq̄a-quae. “Ämaq̄a ae äpäkombq̄a iqua, an̄gumä mävauḡa ip̄n̄q̄äuä.” Itan̄i qu Jisasi Iquen̄i, yat̄n̄q̄a tiin̄jä äwikuwi. 24 “Ämotqueq̄a Iquki, Mosisi iqu bukä iun̄i tiin̄jä ätätä äq̄äkqe.

Ämaq̄a h̄n̄qu apäkä ämetä, ymeq̄a maeq̄a äpākonātqe, iquenyq̄a t̄n̄an̄qe, k̄an̄guequ apāq̄n̄qe ämetä, ymeq̄a hemeñq̄iyä.*

25 Hin̄uiq̄än̄n̄i, ämaq̄a 7 h̄n̄guiqua, neyaq̄a awä iqi äpmamin̄uwiq̄a. Itan̄ga in̄guiquautan̄i, k̄ätequ apäkä ämeq̄etan̄i, äpākongq̄eq̄a. Iqu ymeq̄a meämeq̄an̄ga äpākonḡan̄gi, apāq̄n̄q̄a

§ 22:22 Makä 12:18-27; Lukä 20:27-40 * 22:24 Kuk̄nuä-suq̄a 25:5

iinji, känguequ ämakqeqä. ²⁶ Itanji känguequ-pqe, asä inä ikqeqä. Itanji kängua huiziqu-pqe, asä inyänä ikqeqä. Itanğa inyänä-inyänä iqanı, kängua yäpakä iquenyqäüä. ²⁷ Eeqänguiqua äpäkonğanguwänğa, yäpaki, apäqıqä ii inä äpäkonğqeqä. ²⁸ Inji qänakndanı, ämaqä äpäkombqä iqua anğumä ävauqanğuwänğanı, apäkä eeqänguiqua ämaminuwä ii, tqeqä heäniqäwä?” ätukuwi.

²⁹ Kimanı Iqu tii ätukqe. “He Goti Iqueä bukä iu äqänänqenqätä, itanğa Iqueä yänänäqıqenqätä maqıqä epu, kukıuä iunqe qämä-qämä ipu ätqäüä. ³⁰ Hea inğanı, ämaqä ae äpäkombqä iqua anğumä ävaupiyänğanı, qokä-apäkä mämanqä ipnuwiqä. Oeyä. Qu enätqä qäukuä yätunä iqua äpmeıuwä-pa, iinä pmapunwiqä.

³¹ Itanğı ämaqä äpäkombqä anğumä ävaupnuwänqe, Nyi yatıqä hemqeqä. Kukıuä Goti Hanjuwä Iqu etkqä bukä iu äqänänqe, he a matäuqä itqänuwätanä?

³² *Nyi Aprähämä, Aisakä, ä Jekopä iquauqä, Goti Iqunjqä.†*
Goti Iqu, ämaqä ae äpäkonğuwä iquauqä manä. Ämaqä hänä äpmeıuwä iquauqä Goti Iqueqä” ätukqe.

³³ Qokä-apäkä iqua i tqanğı äwipiyi, näqıqä Iqu vqanğqenqä yäunıuä kiinä ikuwi.

*Kukıuä-suqä naqänänğä, huizi iquau
ämäwqätäunğä iqu, äsqukuä?‡*

† 22:32 Anğumä Itmakqä 3:6 ‡ 22:33 Makä 12:28-31; Lukä 10:25-28

³⁴ Parisi iqua, Jisasi Iqu Satyusi iquauni, qu kuknuä matqä ipnqä imäkqanqenqä, qätä äwipiysi, iqua aquvä äqänäpu Iquenyqä äpkuwi.

³⁵ Iquautanä kuknuä-suqenqä näqenqä hnqu, Jisasi Ique yamwiqä ävätä, yatnqä tii äwikqe.

³⁶ “Ämotqueqä Iquki, kuknuä-suqä naqänänjä, huizi iquau ämäwqätäunqä iqu, äsqukuä?”

³⁷ Itanji Iqu kimanji tii ätukqe. “*‘Goti Hanjuwä tqä Naqä Iqueni, si tqä äwqetä, qeqä-quuvqetä, knuä indqänqetä Ique äwinyätinä, Iquenyqänä kuapänä kinguätñqeqä.*”[§]

³⁸ Kuknuä-suqä tqü, naqä kinganänjä-qu eä, huizi iquau ämäwqätäunä. ³⁹ Itanğa kuknuä-suqä tqueqä tuwä iqinjä iqu, asä tiinjäqä. *‘Si tqä-täunqä äkinyätñqä-panji, ämaqä si-tänjä iqi äpmeñuwä iquauñqä-pqe, inä kinyätñqeqä.’*^{*} ⁴⁰ Mosisi iqu ätätä äqäkqetä, hinuä-tqä iqua äqäkuwitäni, kuknuä-suqä tquaqu, kiqä quatiyqä” ätukqe.

Kraisii Iqu, tqueqä ymeqäwä?†

⁴¹ Parisi iqua aquvä yqänä äqämbu pmetanğuwänğa, Jisasi Iqu iquau yatnqä äwikqe. ⁴² “Kraisii, Goti Hanjuwä Iqu Iqueqä ämaqä iquau ämitnqä ataunjä ikqä Iquenyqe, he knui äänä hiyqiyä? Iqu tqueqä ymeqäwä?”

Itanji qu Iqueni, “Dewiti iqueqä Ymeqä Iqueqä” ätukuwi.

⁴³ Iinjä tquanğuwänğa, Iqu iquauni tii ätukqe. “Inji änäänänqäwä? Dnjä Änğüä Iqu Dewiti ique knuä indqänqä vqanji, ga iqu Kraisii Iqueni,

§ 22:37 Kuknuä-suqä 6:5 * 22:39 Hiqäva-imäkqä 19:18

† 22:40 Makä 12:35-37; Lukä 20:41-44

‘Nqä Naqä Iqueqä’ ätuätäqe, inji änäänänqä äqäkqäwä?

⁴⁴ *‘Naqä Hanjuwä Iqu, nqä Naqä Ique tii ätukqeqä, “Nyi Tqä himä-wiunqä iquauni, Saqä yäpä iqi pmuatekimniqänqanqe, Si Nyaqä hipa ämuangisa pmatnqinyä” ätkqeqä,’ ätätä äqäkqeqä.†*

⁴⁵ Inji änäänqä? Kraisi Iqueni, Dewiti iqu, ‘Nqä naqueä’ ätukqä-qe, ämaqe, iquenyqe, ‘Dewiti iqueqä ymeqeqä’ änäänqä tätqänäuä?’ ätukqe.

⁴⁶ Iqu e tquanqa, qu kimanji änä mätquä ikuwi. Hiunji iquesanji, qu zä ipu, yatnqä hui inä mäwqä iminjuwi.

23

“Wopqä ipu, kuknünä tqä-quaunqä, wa wipiyä”*

¹ Inqanji Jisasi Iqu qokä-apäkä iquautä, Iqueqä wäunuänqä ämotquaminqä iquautä, kuknuä awä tiinjä ätukqe. ² “Kuknuä-suqenqä näqñqä iquatä, Parisi iquatä yoqä naqä ämapu, suqä Mosisi iqu ätkqenqä näqñqä äyä etapätqänäuä.

³ Iinjñqe, kuknuä eeqänänji qu he hitqanqpe, he qätä äwiyäpu qänaknä iqäpnqeqä. Inäqe qu kuknünä kuapänä ätäpu, iquauqä-quwänji qänaknä miqä-qua etanji, suqä qu imäkquwi, he qänaknä miqä iqäpnqeqä. ⁴ Quwqä suqe, ktqä tii enqä-paniqä. Nätmatqä hui aquvä äqiyäpu, qa enqä-ma manjuä ämanyuäpu, ämaqä iquau hanjä-iqä ävätqänäuä. Inäqe

† 22:44 Apqä Bukä 110:1
46; 20:45-47

* 23: Makä 12:38-40; Lukä 11:43,

iquauqä-quwäni, ämaqä hanjä-iqä metanquwä iquauni, yätamakqä mäwqä-quaiqä. ⁵ Suqä eeqänänjä qu imäkätqänjuwi, ii ämaqe qu hinuä äqumbu yoqä naqä wipnqä iyyqä. Qu tääqä tpnqä ipiyänğanj, wäpiqä-qatäwä, naqänänjä imäkmbnqäüä. Itanji qu Goti Iquenyqä qänaknä iqä iquaiqä motquapnqä iinqe, quwqä gquä quäuqä manjä iunji, ttiñuä-tänjä quäuqe imäkmbnqäüä. ⁶ Ymisanjä naqä imäkqänğanj, anjä äñguäqinyä pmapnqä winyänqiyä. Anjä aquväqñqä iunä-pqe, zä-hawä äñguänänjä iqinyä pmapnqä winyänqiyä. ⁷ Ququawä aquväqñqä iu pmetanquwänğa, ämaqe iquauni, ‘hiunjinğanjqä’ tupnqätä, ‘Ämotqueeqä naqä iqukiyä’ tupnqätä, winyänqiyä.

⁸ Inäqe hiyaqä Ämetqueeqä Naqe, Hnqunänjqä. Ga he hinquiquenqä hiuänjqä. Iutanji, he hnqunä-hnqunäni, huiziqua, ‘Si ämotqueeqä naqä iqukiyqä’ ktpnqä iinqe, hinuinä mäqunquä isnqeeqä. Oeyä. ⁹ Itanğa hiqä Hiniqu Hnqunä eä, qäukuä yätu äyä äpmenä. Iutanji, he ämaqä qua täutanjä hnque, ‘Apä-qä’ mätquä pambiyä. ¹⁰ Ga heqä näqñqä etapqe, Kiuänänjä Hnqunänjqä. Ii Kraisi, Goti Hanjuwä Iqu, Iqueeqä ämaqeu ämitnqä atäunjuä ikqä Iquvqä. Iutanji he hnqunä-hnqunäni, huiziqua, ‘Näqñqä nätapqä iqukiyqä’ ktpnqä iinqe, hinuinä mäqunquä isnqeeqä. ¹¹ Hesänjä ämaequtäunqä iqu, hiqä wäunjuä emäkiyqä pmeniqeqä. ¹² Ämaqä hnqu iqueeqä yoqe haqeqä mamänğangutqe, Goti Iqu iqueni mändi kittqiyänqiyä. Itanğa ämaqä hnqu iqueeqä yoqe

mändi äkittqängqe, Goti Iqu iqueqä yoqe yäänä imäkänqiyä” ätukqe.

Wopqä ipu, kuknuinä tqä-quau, hanjä-iqä wimapnuwänqä†

¹³⁻¹⁴ “Kuknuä-suqenqä näqñqä iquendä, Parisi iquendäni, he wopqä ipu, kuknuinä tqä-quenjqä. Hanjä-iqe, tiinjqä emenqiyä. Ämaqe, Goti Qäukuä Yätutanä Iqunä miqeuñqä yäpä ingisa peyqenqe, he hoptäwä äyä ävätqänäuä. He hiqä-hiuäni yäpä ingisa mäyqä ipu, ämaqä yäpä ingisa yanä-tpu iqanquwä iquauni, hoptäwä äyä ävätqänäuä.‡

¹⁵ Kuknuä-suqenqä näqñqä iquendä, Parisi iquendäni, he wopqä ipu, kuknuinä tqä-quenjqä. Hanjä-iqe, tiinjqä emenqiyä. Ämaqä yäpaqänggisañä hñqu, iqueqä kñuä äkunmäknätä, Israitqä iqune Goti Hanjuwä Iqueqä yoqä haqeqä ämamäutunquä-pa mamäutñqä iinqe, he eqä-huänjä ätäutqutänqä iutä, qua hitunjuä äwitqutänqä iutä, qanä ikiqenjqä. He iini änguanä imäkpiyä-qe, hñqu kñuä kunmäkñganqutqänqani, he iqueqä suqä quvqe, hiqeuñi ämäwqätäutñqä

---

† 23:12 Lukä 11:37-52 ‡ 23:13-14 Näqñqä-tänjä hñqua tii ätätqänjä. Täqinji Matiu iqu tiinjä-pqä äqäkqe. “He kuknuä-suqenqä näqñqä iquendä, Parisi iquendäni, hanjä-iqe tänqe emenqiyä. He wopqä ipu, kuknuinä tqenjqä. Inji he apäqñqä iquauni, qanğä ätuäpu, quwqä anji quwä mapñqäuä. He wopqä ipu, Goti Hanjuwä Iquenyqä tääqe, quäuqä tquäpñqäuä. Iinjqä, hiqä hanjä-iqe, ämaqä huizi iquauqe ämäwqätäuniceqä.” Makä 12:40 itanğa Lukä 20:47 asänäni ätä äqänänä.

iwimäkätqänäuä. Inji iqu-pqä tä maisquä iunqä wänqiyä.

¹⁶ He hiñuä pisqä eäpu, huiziu hänaqä motquapñqä itqänjuwä-pañuenji. He tiinjä ätätqänjuwitani, hanjä-iqe emenqiyä. ‘Ämaqä hñqu, “Injä-iinjä imäkmqänä” ätätäqänğanji, kukñui naqä-qakuiqä tqe motquetñqe, hiqäva-imäqä anä iunqänä ätätqe, ii nätmatqä hiññiqeqä. Inäqe iqu golqä hiqäva-imäqä anju äwiñqenqä ätätqe, iqu iinjä ätätqä-pa imäkänqiyä’ ätätqänäuä. § ¹⁷ He hiñuä pisqä qämä-qämä iqä-quenjqä. Golqä hiqäva-imäqä anä iu äwiñqä ii, hänaqä äkiutangä, Goti Iqueqänä ätimäuqeuä? Ii, Iqueqä anä iutanjqä. Iutani, Iqueqä hiñuiqini, nätmatqä kiñganäni, äsqukä? Ii golqetanä, ä Iqueqä hiqäva-imäqä anitanä? Ii Iqueqä hiqäva-imäqä aniyqä. ¹⁸ Ga he tiinjä-pqä ätätqänäuä. ‘Ämaqä hñqu “Injä-iinjä imäkmqänä” ätätäqänğanji, kukñui naqä-qakuiqä tqe, ämotquetñqe, hiqäva-qäyqä ttawiñqänä ätätqe, ii nätmatqä hiññiqeqä. Inäqe, iqu nanuä hiqäva-qäyqä ttawä haqeuñqä ätätqe, iqu iinjä ätätqä-pa imäkänqiyä’ ätätqänäuä. ¹⁹ He hiñuä pisqä-quenjqä. Nanuä hiqäva-imäqänqä ii, hänaqä äkiutangä, Goti Iqueqänä etñqeuä? Ii Goti Hanjuwä Iquenyqä hiqäva-qäyqä ttawä iutanänjqä. Iutani, Goti Iqueqä hiñuiqini,

---

§ **23:16** Ämaqä inğa äpmamiñuwä iqua, kñuä tii indqänmiñuwi. Nyi ämaqä äñguänänä hñqueqä yoqä-qe, nätmatqä äñguänänä hñquñä-qe, qäsä tmqe, nyi suqä iquesa nyaqä kukñui yänänäqñqä imäkmä. Hipru 6:16

nätmatqä kiŋganäni äsqukä? Ii nanuitanä, ä hiqäva-qäyqä ttawitanä? Ii ttawiyqä. ²⁰ Iiñiqe, ämaqä, kuknuä naqä-qakuiqä motquetñqä, hiqäva-qäyqä ttawinqä ätätqä iqu, iqu hiqäva-qäyqä ttawinqätä, nätmatqä eegänänä haqeqi äwiñqä inqätä, ätqiyä. ²¹ Itanğa ämaqä, kuknuä naqä-qakuiqä motquetñqä, hiqäva-imäkqä aninqä ätätqä iqu, iqu anä iquenqätä, Goti anä iu äpmeñqä Iquenqätä ätqiyä. ²² Itanı ämaqä, kuknuä naqä-qakuiqä motquetñqä qäukuä yätuñqä ätätqä iqu, iqu Goti Hanjuwä Iqueqä zä-hawinqätä, itanğa Goti iu äpmeñqä Iquenyqätä ätqiyä.

²³ Kuknuä-suqenqä näqnqä iquendä, Parisi iquendäni, he wopqä ipu, kuknuinä tqä-quenjqä. Hañä-iqe, tiñinqä emenqiyä. He kuknuä-suqä hñquenqä* kñuä indqänäpu, iwunegätä, kuämiqätä, itanğa andñätä ämepu, iwäsäupu 10 imäkäpu, hñqu Goti Hanjuwä Ique ävätqänuwıqä. I etanği kuknuä-suqä iutanä naqänänä, suqä wänqä iinä iqueni ämäwqätäunqä tiñä iquauni, he tuwä wiyquenjqä. Suqä ämaqä qäyunä itqueqetä, ämaqeunqä qeqä imänqetä, Goti Iquenyqä quuvqä hämänänä wiyqä itäni, he mimäkqä itqänuwıqä. Äñguänäni, tiñiqä. Suqä he hiqä nätmatqä iwäsäupu, hñqu Goti Ique vqe mäwquatämäuqä ipu, suqä iquaunä-pqe qänaknä iqanğpqe, ii äñguä wänqiyä. ²⁴ He ämaqä hiñuä pisqä qäyä etanği, huiziquau hänaqä motquapñqä itqänuwä iquenä, he

* **23:23** Kuknuä-suqä 14:23

tiinä-quenjqä. Ämaqä hñqu quinañuä meqä isua wanä iu witanğuti, hiñuä äqunätä huätä ämatnämäutñqä-qe, kametqä wanä iu äwinqe, hiñuä mäqunquä, eqetä eeqänä änguneqäqä-panä-quenjqä.

²⁵ Kukñuä-suqenqä näqñqä iquendä, Parisi iquendäñi, he wopqä ipu, kukñuinä tqä-quenjqä. Hanä-iqe, tiñinjqä emenqiyä. Eqä-häkitä, hevqetä haqängisani asñä äñguänä äqiyäpiyä-qe, ymisanä wiqä ingisani, suqä quwä meqetä, kñuä hiqä-hiuänqänä indqänqetäñi, manğua äyä imäkätqänäuä. ²⁶ Si Parisi hiñuä pisqä-qukiyqä. Kinganäñi, si eqä-häkä yäpä ingisani asñä äñguänä qäyqanğtqe, ga haqängisani-pqe asä iinä timäutñqe.

²⁷ Kukñuä-suqenqä näqñqä iquendä, Parisi iquendäñi, he wopqä ipu, kukñuinä tqä-quenjqä. Hanä-iqe, tiñinjqä emenqiyä. He ämaqä qua äptepqä haqängisani, qätäqua äqiyequwä-panuenjqä. Qua äptepqä yäpaqä ingisani, aanä äñguänänä äqunätñä-qe, yäpä ingisani ämaqä pizqä iquauqä yänitä, nätmatqä kiyä mätqä eeqänänitä witanği qundñqinyä.

²⁸ He-pqe asä iinä-quenjqä. Ämaqä iqua, hiyaqä huiwi hiñuä eqänäpiyi, qu he ämaqä jänäñuayqä kñuä indqänätqätanğuwä-qe, hiqä yäpä ingisani suqä wopqä ipu kukñuinä tqetä, suqä hñgisa mamäuqetäñi, kuapanä emnänä.

²⁹ Kukñuä-suqenqä näqñqä iquendä, Parisi iquendäñi, he wopqä ipu, kukñuinä tqä-quenjqä. Hanä-iqe, tiñinjqä emenqiyä. He hiñuä-tqä qänğanä äpäkonğuwä iquauqä yänä qua äptekuwu änyä-hänä imäkäpu,

itanğa ämaqä jänänänğä iqua qua äptekuwä iunĭ ätnänğä imäkäpu anğuanä imäkquenĭqä.

³⁰ He iinğä imäkäpu tiinğä ätätqänğäuä. ‘Ne atqä-awäkatä anä pmeqä-säpi, qu hiñuä-tqä iquau pizqä päkpñqe, yätamakqä mäwqä iquaningä’ ätätqänğäuä.

³¹ Kukñuä iinğä ätätqänğuwĭ, hiqä-hiuä tiinğä äyä ämänätqueqäuä. He hiñuä-tqä iquau pizqä äpäkkuwä iutanğä ymeqä hueqä-himqä iquenĭqä.

³² I etanği hiqä tawäka suqä quvqä imäkqätanğuenĭqae, he-pqe imäkqqa qae upiyä.

³³ He qämäkä quvqä iqua eämakuwänänğä iquenĭqä. Goti Hanjuwä Iqu kukñuä ämetätqänğani, he äänä mäwqätäupnuwänğäwä? Oeyä! He tä maisquä iunğä upnuwiqä.

³⁴ Iinğqe, he qätä nyipiyä. Nyi hiñuä-tqä hñquautä, ämaqä kñuä anğua-tänğä hñquautä, itanğa ämaqä kukñuä-suqenğä näqñqä hñquautänĭ, henyñqä dowatmqänä. Itanği he hñquauñĭ pizqä äpäsäpu, zä-huätatä huepnuwiqä. Itanğa hñquauñĭ anğä aquväqñqä iunĭ täuatätäu ipu, anğä-himqä hñquenğä päšawatpnuwiqä.

³⁵ Iinğä etanği qu ämaqä jänänğä iquauñĭ, qua täu pizqä äpäkka äpminjuwä iquauqä suqä quvqe, he kima eeqänänĭ ämapñqäuä. Epo iquesa äpäsipäqäkani, yäpaki Beläkiya iqueqä hikñä Sakätiyasi ique äpäšätqutukuwiqä. He Sakätiyasi ique äpäkkuwi, hiqäva-imäkqä anğä iunĭ, hiqäva-imäkqä ttawä iutä, hiqñqä Goti Hanjuwä Iqunä pmeqä iutä, awä iqi äpäkkuwiqä.

³⁶ Nyi heñĭ naqä-qakuä etqänä. Suqä quvqä eeqänänğä iinğqe, kiqä kimanĭ hanğä-ique, qokä-apäkä tanğa äpmenjuwi ämapñqäuä.

37 Jerusälemä iquenyä, Goti Hanjuwä Iqu Iqueqä hinuä-tqä henyŋqä dowatqanŋqä iquauni, hikä pizqä päsqenŋqä. Hea kuapänänä iuni, Nyi heyaqä ymeqä iquauni, kukutakisqä kiqä meqä itmetä hikuwä yäpä iqi ämäqumuatetŋqä-pa, naqä hmbinyä i mäqumuatemätmä iqa äpätnqeqä. Iiŋä etanŋqä-qe, he iinŋe maenŋä enä. 38 Qätä nyipiyä. Goti Hanjuwä Iqu heyaqä anŋi ae ävämeqanŋa, aanŋä hiäniqeqä. 39 Itanŋa Nyi he tiinä etqänä. Täŋgata tiinŋi, he hinuä manŋqänŋqä ipnŋäuä. Qänakndanŋi he kuknui, ‘Ämaqä, Goti Naqä Iqueqä kuknuä awä tuätŋqä pätkätanŋqä Iqeni, Goti Iqu äŋgui iwimäkänŋiyä† ätpqänŋanŋi, he anŋi hinuä nqämbnuwiqä” ätukqe.

24

*Hanä-iqä hea yäpakiŋga timäuniqenŋä**

1 Jisasi Iqu hiqäva-imäkkä anŋi ävämetqätanŋanŋi, Iqueqä wäunuänŋqä ämotquamiŋqä iqua, hiqäva-imäkkä anä iqi mätnätanŋqä iquaunŋqä tupnŋqä äwimakuwi. 2 Iqu iquauni, kima tiinä ätukqe. “He anä eeqänänä iquauni, hinuä qumbiyä! Iqua äŋguänänä-qe, Nyi naqä-qakuänä etqänä. Qänakndanŋi hikä hnŋu huizi iqueuä haqä yänŋi mäwiqä yäniqeqä. Qu eeqänänŋi ämisqiyäpu, qua mänŋi tnämäupnuwiqä” ätukqe.

† 23:39 Apqä Bukä 118:26 * 24: Makä 13:1-37; Lukä 21:5-36

3 Iqu qoqonä Olipänqä äwätä pmetanqa, Iqueqä wäunuanqä ämotquaminqä iquanä Iquenyqä äpäpu, yatnqä tiinjä qe äwikuwi. “Nätmatqä Si ne änatni, hea äknga timäuniqä iinqe, awä natiyā. Si angumä quveptninqätā, qua tā qäpu hiäniqnqätāni, ‘Tänqa timäunqiyā’ knuā neyätnqä iinqe, ne hiqnqä äkisque qunaninquāwā?” ätukuwi.

4 Yatnqä e vqanquwänqa, Iqu iquauni, “He yasämä mimbiyā, qu quanqä etäpu, hiqä knuā indqänqe, qui emäkqäpnuwiqä” ätukqe. 5 “Ii tiinjinqä etqänä. Ämaqä kuapänä hnqunä-hnqunä ätimäuqisäpu, Nqä yoqe ätäqisäpu, ‘Kraisī ämaqä he ämeyätnqä Goti Hanjuwä Iqu atäunüä ikqe, nyi qäqunjqä’ ätäpu, ämaqä kuapänänjä iuqä knuā indqänqe, qui iwimäkäqisqäpnuwiqä. 6 Itanqa he ämaqe mäkä naqänänjä päunqeyqanquwi qätä äwiyäpu, ‘Ämaqä kinä danä hui mäkä äunätqänäuä’ tqanqä qätä äwiyäpiyänqani, he zä ipu, yäunüä-yäunüä miqä pa iqäpnqä. Nätmatqä iinjī ätimäutäqä-qe, hiunji yäpaki änänjqä. 7 Ämaqä huitanjä iqua, hueqä-himqä huitanjä iquatänji mäkä vauqumuatpnuwiqä. Ämaqä miqä hnqueqä mäkä-iqä iqua, huiziqueqä iquatänji mäkä humbnuwiqä. Hnqäqinjī buayä dä naqänänjä timäuniquaqä. Itanqa hnqäqinjī qua ekä yäniquaqä. 8 Apäkä iua ymeqä änä ämipnqä tänjä-hunqä ämetqänquwäpanji, nätmatqä iinjä iqua ganä timäuniquaqä.

9 Hea inqani, qu henji etmepu, huizi iquauqä hipa iu hanä-iqä mapnqä hiwipnuwiqä.

Hesañä hui, qu pizqä hipäkipnuwiqä. Itanga he Nyinyqä quuvqä heqiyätqätanguwitanji, ämaqä eeqänäñi, qu henyqä äwqä quvqä wiñguäniqeqä. ¹⁰ Hea inğanji, qokä-apäkä Nyinyqä quuvqä eqämipqä kuapänäñi, quwqä quuvqä heqiyqe qui imäknäpu, quwqä-quwänqä äwqä quvqä wiñganğuti, qutanä hñquaunji, mäkä-huñqä iquauqä hipa iu wipnuwiqä. ¹¹ Itanga hiñuä-tqä kuapänäñi, qu quanğä ätuäpu, ämaqä kuapänänğä iuqä kñuä indqänqe, qui wimäkpnuwiqä. ¹² Kukñuä-suqeu yäpä imä mäpmeqä ii, naqänänğä ätimäütä, ämaqä kuapänäñi suqä ämaqeunqä wiñqe ävquatämäupnuwiqä. ¹³ Inäqe ämaqä hiunji yäpakänğanqä Nyinyqä quuvqä yänänäqñqä eqiyäpu äpmamitpqä iquauñi, Goti Hanjuwä Iqu häñä iqumuatäniqeqä. ¹⁴ Itanji Goti Hanjuwä Iqunä ämitñqä iunqä kukñuä äñguänäñi, qu qua äwitqutänqä-pa, awä tuäkiqäpnuwiqä. Ämaqä eeqänänjiu tquanğä qätä ae äwiyqanğuwänğanji, hiunji yäpaki, inğa timäuniqeqä” ätukqe.

¹⁵ “Inji, tiinjqä. Hiñuä-tqä Deniyäli iqu hiñuiqänä nätmatqä qui imäkqä quvqänänğä iquenyqä ätätä äqäkqe, nätmatqä iinğä iqu Goti Hanjuwä Iqueqä hiqäva-imäkqä anğä iu pämä tqäutanği qumbnuwiqä. (Ämaqä, hiñuä-tqä iqu äqäkqä iu a ätäutqä iqu, kñuä äñguänä mequänqä.) ¹⁶ E äqumbiyänğanji, ämaqä qua Jutiya pmeqe, qoqonğä iunqä zä maqänä uwqäpñqä. ¹⁷ Ämaqä anğä atääqä hevqä iu äpmamitätqä iqu, qua mänji

ikuapmätäqänğanı, iqu iqueqä nätmatqä anä yäpä ingisa witaŋgutqenqä kñuä mindqänqä itä, hämänänä zä wänqiyä. ¹⁸ Ämaqä, iqueqä wäunuä iu äpmamitätqä iqu, iqueqä gquä quäuqä metnqä anğumä mäwqä yänqiyä. ¹⁹ İtaŋga, apäkä äwqä-tänä iuaunqätä, ymeqä anuanqä-tänä iuaunqätäni, zä maqänä mäwqä iqanğpçenqe, huäqä kiinjä huŋqeqä. ²⁰ Ga hiqä zä maqänä uwqe, yunuänğatä, Sämbatqä hiunji hapä pmeqänğatä, matimäuqä yätñqä diŋqe, he Goti Hanjuwä Iquenqä tääqä tqäpñqeqä. ²¹ İtaŋga hanä-iqä inğa timäunıqe, naqänänä ämäwqätäunıqeqä. Qua änyä qe ipäqäkqänğatqä tənğa ti täunqe, hanä-iqä tqutä asänäni matimäuqä iminqe. Qänakndanä-pqe, tqutä asänäni hñqu-pqe matimäuqä yänıqeqä. ²² Hanä-iqenqe, Naqä Iqu ‘Wänqäpu wänıqeqä’ ae ätkqeqä. Iqu iinjä mimäkqä-säpi, ämaqä eeqänä qui imäkñğäpäningä. İnäqe Iqu qokä-apäkä Iqueqänqä atäunuä ikqä iquaunqä kñuä indqänätä, wänqäpu hiätñqä imäkänıqeqä.

²³ İnğanı ämaqä hui, ‘He hiñuä qumbiyä! Kraisi ne ämineyätñqä Goti Iqu ique atäunuä ikqä iqu täqi äpmenä,’ ä ‘Näni äpmenä’ etqanğpçqe, he qätä mäwıyqä pa iqäpñqä. ²⁴ İi tiinjä etanği. Ämaqä quanğä-tqä hui ätimäupu, ‘Nyi Kraisi he ämeyqänqä Goti Hanjuwä Iqu atäunuä änyikqä iqunjqä’ etäpu, ämaqe kñuä iqä mapñqenqä, nätmatqä ämaqä mimäkqänänä huitañä-huitañi imäkpnuwiqä. Quanğä iinjä tqä iqua, ämaqä Goti Hanjuwä

Iqu Iqueqänqä atäunuä ikqä iquauni, qäyasäqi ätuma wanä-tpu ipnuwiqä. Itanğa ämaqä huizi, ‘Nyi hinuä-tqä iqunjqä’ ätäpu, asänänjä imäkpnuwiqä.

²⁵ Qätä nyipiyä! Nätmatqä ii ätimäuniqenqe, Nyi ae äyä etätñqeqä. ²⁶ Inji ämaqä hui, ‘He hinuä qumbiyä! Kraisi Iqu anjä avqñqä imä äpmenä,’ ä ‘Iqu anjä yäpä inğisa äpmenä’ hitqanğpqe, qätä mäwiyqä pa iqäpnqä. ²⁷ Ämaqeüqä Ymeqä Ekqä Iqu äpätnqänğani, nyuauä itä qäukuä haqä yätuta we im-imä eeqänänjä äunätñqä-paņi, Iquesaņi, we asä iinjä hunäniqeqä. Inji ämaqä eeqänänji hinuä qumbnuwiqä. ²⁸ Nätmatqä äpäkonä pizqä witanğqä iuņi, yññä quvqä iqua äpäpu, äpputmäupu ängpnqäüä.

²⁹ Itanğa, hanjä-iqä naqänänjä ae etqä iqua qäpu hiqanğani, maqänänji *mäptqä iqu hea äwitä, qanüä iqu mäyänqä itä, qätäqueqä iqua qäukuä yätuņi äväma, qua täu qiyäpäknğanğuwänğa, ga nätmatqä yänänäqñqä qäukuä yätu äwiņuwi, ämenjä ipnuwiqä.*†

³⁰ Inğani Ämaqeüqä Ymeqä Ekqä Iqueqä hiqñqe, qäukuä iu timäuqanğa, hueqä-himqä eeqänä qua täu äpmeņuwi, zä ipu zääqä ätäpu, hinuä tiinjä qumbnuwiqä. Ämaqeüqä Ymeqä Ekqä Iqu qaquvqä iu äpme, Iqueqä yänänäqñqetä, Iqueqä yoqä naqe motquetñqetä pğanği qumbnuwiqä. ³¹ Itanğa hääwä naqänänjä tqanğa, Iqu Iqueqä enätqä iqua qua manjä eqiyänqä-pa äwäpu, qokä-apäkä

† 24:29 Asayä 13:10; Joeli 2:10

Iqueqänqä atäunuä ikqä iu, aquvä maqäpnqä dawatäniqueqä” ätukqe.

³² “Itanğa he zä-eaqä iqu ämetquetnqenqä näqnqä mapiyä. Kiqä äpa iunı, eqä yqänä änyä, quwqä mni änyä-hänä ingqäqe, näqnqä tiinjä iqäpnqä. Yunuä äqunätnqe qäpu eätä, mäptqä dnä hinätnqe, qäqi etanğiyqä. ³³ Asä iinjı, he nätmatqä Nyi etqäqä iinjä ii timäwäwqanği äqumbiyänğanı, he näqnqä tiinjä hipnuwiqä. Ämaqeüqä Ymeqä Ekqä Iqu äpätñqä anä hänaqä iu näwe tqäutanğiyqä. ³⁴ Nyi he naqä-qakuä etqä. Ämaqä hea inğa pmapnuwä iqua, qu mapäkoñqä yqänä pmetanğuwänğa, nätmatqä eeqänänği timäuniceqä. ³⁵ Qäukuitä, quaetä, qui imäknäniceqä. I etanği Nyaqä kukñui, qui mimäknqä yäniceqä” ätukqe.

³⁶ “Inäqe nätmatqä iinjı äknğa timäuniqä iinqe, ämaqä hnqu änyä maqnqä eänä. Ynaunjqä qäukuä yätutanä iquatä, Nyi Ymeqä Iqundänği, ne änyä maqnqä eänunä. Apiqu Iqueqä-kiuanänjqä. ³⁷ Noa iqu pmetanğa, huakä naqänänğä ätimäukqä-panä iinjı, Ämaqeüqä Ymeqä Ekqä Iqu äpätñqänğanı, asä iinjä timäuniceqä. ³⁸ Huakä naqänänği matimäuqä änä etanğanı, qu ymisanä änäpu, eqä änäpu, apäkä ämepu, apäkä yanä änyäpu, Noa iqu yimba paquvqanğanqä imäkqa äuminuwi. ³⁹ Qu nätmatqä timäutñqä iinqe maqnqä eäpu, iinjä iqa wätqätanğuwänğa, huakä naqänänğä ätimäutä, ämaqä eeqänänğä iinjä iunı pizqä äpäkkqe. Ämaqeüqä Ymeqä Ekqä Iqu äpätñqänğanı, asä iinjä timäuniceqä. ⁴⁰ Ämaqä

hŋquaqu qeeqä wäunüä iu äpmamisiyqe, iwä Goti Hanjuwä Iqu hŋque itmetä, hŋquenji hiŋuinä qunäniqeqä. ⁴¹ Itanga apäkä hiuaqu sŋgumetqä quqowä äqämisiyqe, iwä Goti Hanjuwä Iqu hui itmetä, ga huiŋi hiŋuinä qunäniqeqä. ⁴² Inji hiqä Naqä Iqu äŋga päniqätiyä maŋŋqä eäŋuwitani, he näwenyä imäknäpu äŋguänä mimbiyä.† ⁴³ Itanga he tiŋjä-pqenqä kŋuä indqämbiyä. Ämaqä anjätänjä hŋqu, ämaqä quwä-meqä hŋquenyqe, ‘Iqu heatqä äsqueti pänqutiyä’ tä näŋŋqä ae eätqe, iqu hiŋuä äŋguä äqunätä, quwä-meqä iqu iqueqä anji qäyäpnasqiyätä, yäpä yänŋisa päyätŋqe, hiŋuinä mäquŋquä yänqiyä. ⁴⁴ Iiŋiŋqe, he-pqe näwinyä imäkmbu pmapiyä! Hea hŋquenji, he ‘Tänŋanqe mapqä yänqiyä’ kŋuä indqänätqätanŋuwänŋani, Ämaquqä Ymeqä Ekqä Iqu äpäŋqiyä” ätukqe.

⁴⁵ “Wäunüä-wiyqä, kŋuä äŋguä äme, kiqä wäunui äŋguä imäkcqä iquenyqe, Nyi awä etmqe. Ämaqä naqä iqu, ämaqä iŋjä iqueni, iqueqä wäunüä-wiyqä iquau ämitä, iquauqä ymisanjä hea qayunänänŋa väniqä iŋqe atäunüä väŋqiyä. ⁴⁶ Naqä Iqu äpäqe, iqueqä wäunüä imitätqä di hiŋuä qunŋanŋani, iqu aquvänä yänqiyä. ⁴⁷ Nyi naqä-qakuänä etqänä. Ämaqä naqä iqu, iqueqä nätmatqä eeqänänji ämitŋqenqe, ique atäunüä väŋqiyä. ⁴⁸⁻⁵⁰ I etanŋqä-qe, wäunüä-wiyqä tqu, ‘Nyaqä naqä iqu maqänä mapqä yänqiyä’ kŋuä indqänätä, wäunüä-wiyqä huizi iquau äpästätä, itanŋa

---

† 24:42 Lukä 12:35-48

buayätä eqätä ämaqä hiqiiyqä imitpqä iquatä änmitätqe, hea hñquenji, iqu maqñqä eätä näwenyā mimākñqä etanğani, iqueqä ämaqä naqä iqu anđi äpäniqeqä. ⁵¹ Iqu quvqä e imākqanđi äqunäqe, iquenji mñä ätävätä, ämaqä wopqä ipu kukñuinä tqä iquatä äpmamitpqä iunqä huätä dowatäniqeqä. Iqi äpmapiyänğani, kñuä naqänänä äqiyäpu, hiqanä manğtäsqukuä mäuqäpnuwiqä” ätukqe.

25

Kukñuä ktqä, hitqä 10 iuaunqä

¹ “Ga Ämaqeüqä Ymeqä Ekqä Iqu äpätnqänğani, Goti Qäukuä Yätutanä Iqunä miqe, apäkä hitqä hipa eeqänä iuaüqä tiwiqä enqä-pañi hiäniqeqä. Ämaqä apäkä metñqä imäknätä äpätnqä iqanđi, iua iqutä ämimbñqä hiqi-tä ämäsäupu upnuwiqä. ² Apäkä iuatanä hipa hñğinjä iua, kñuä maiqe. Itanğa huizi iua, kñuä äñguä meqä iuai. ³ Apäkä kñuä maeqä iua hiqi-tä ämäsäupiyi, ga olipqä eqä aowä hiqi-tä anđi iquatimepu ämäsäuqe, qäsä mäma mapqä ipnuwiqä. ⁴ İnäqe näqñqä epiyā iua, eqä-häkä iu equatimepiyi, quwqä hiqi-tä mäsäuqetä qäsä äma ppnuwiqä. ⁵ Ämaqä apäkä metñqä iqu maqänä mapqanđi, iua hinuä hiqaqänqä ipiyi, hiqaqä wopnuwiqä. ⁶ Heatqä quaesqänğani, tääqe, ‘Ämaqä apäkä metñqä iqu äpqiyä. Iqutä mimbñqä ppiyā’ tuäniqeqä. ⁷ Itanđi apäkä hitqä iua eeqänänđi ivatuwämbiyi, iuaüqä hiqi-tä näwenyā imäkpnuwiqä. ⁸ Apäkä

maqñqä iua näqñqä iuau-mända tii tupnuwiqä. ‘Neyaqä hiqi-te esuätñqä iqanji, olipqä eqä aowä hui nätappiyä.’⁹ Iinjä tquanjuwängga näqñqä iua kimañi, ‘Oeyqä’ tupnuwiqä, ‘Eqä tä, nenyqätä, henyqätä qäyunä maeqä eänä. Eqä miqä iquaunqä äwäpu, hiqe mbqä ipiyä.’¹⁰ Itañi apäkä maqñqä iua, eqä mbqä ipñqä uwqanjuwängga, apäkä metñqä iqu ätimäuqanğa, apäkä näwenyä imäknmipqä iua, anä yäpä inğisa iqutä anä ymisañä naqänäñi bñqä paquvqanjuwängga, qu qñqanä mäyepnuwiqä.¹¹ Qänakndanji apäkä hitqä huizi iua äppiysi, tupnuwiqä. ‘Naqä Iqukiyä. Si äpätnä, qñqanä nauteyä.’¹² I tquanjuwängga, iqu kimañi tiinjä tuäniqeqä. ‘Nyi henyqe, tutqä qäpu änyä maqñqä eänänä.’”

¹³ Tiwiqä e ätuäqetani tii ätukqe. “Injitanji, hiqä Naqä Iqu äknğati päniqenqe maqñqä eänjuwä-qae, he näwenyä imäknäpu anğuanä mimbiyä.”

Kukñuä ktqä, wäunjuä-wiyqä mbqä mipñqä iquaunqä*

¹⁴ “Huizi, Goti Qäukuä Yätu Äpmenqä Iqunä miqe, ii tiinjä enqä-paniqä. Ämaqä hñqu kinämqä qanä wätñqä imäknätäqanğani, iqueqä wäunjuä-wiyqä iquaunji tääqä ätuätumetä, qu iqueqä nätmätqe miqäpñqä iquaunqä hipa iu väniqeqä.¹⁵ Iqu wäunjuä-wiyqä iquaunqä näqñqenqä iwäsäuqe, ga hñquenji mbqä kuapanä 5,000 ävätä, hñquenji iinjänänä 2,000 ävätä, itanğa yäpakä iquenji 1,000 äväqe,

* 25:13 Lukä 19:11-27

wäniqeqä. ¹⁶ Ae uwqanğa, maqänäni wäunuä-wiyqä mbqä 5,000 ämetqä iqu mbqä wäunuä imäkätä, mbqä haqeqini, 5,000 inä meniyeqä.

¹⁷ Itanğa ämaqä mbqä 2,000 ämetqä iqu-pqe, mbqä wäunuä inä imäkäqe, 2,000 inä meniyeqä.

¹⁸ Itanği ämaqä mbqä 1,000 ämetqä iqu äma äwätä, iyeqä ämaqä naqä iyeä mbqe, qua hovqä äptätä, imä zä pteäniyeqä.

¹⁹ Hea quäuqä ae äpawqanği, ämaqä naqä iqu anğumä äpäqe, iyeqä mbqä ävätqenqä näqıqä metıqä, wäunuä imäkqä iquau tääqä tuätumeniyeqä.

²⁰ Itanğa ämaqä mbqä 5,000 ämetqä iqu äpätä, mbqä 5,000 haqeıi hutäkıjä ämetqe, qäsä äma äpätä, tiıjä tuäniyeqä. ‘Ämaqä naqä iqukiyä. Si mbqä 5,000 ändapıııqä. Hiıuä qunyä. Nyi wäunuä imäkätmä, 5,000 haqeıi äyä ämeqeıä.’ ²¹ Itanı ämaqä naqä iqu tiıjä tuäniyeqä. ‘Si ämaqä anğuki eänä, wäunuä qäyunä imäkqukiyqä. Nätmatqä wänqä isua anğuanänjä ämitqänjä-qae, si nätmatqä kuapä misıqä atäunuä kimqänänjıqä. Äpätinä, nyitä aquvanä yenıeqä’ tuäniyeqä.

²² Ämaqä mbqä 2,000 ämetqä iqu inä äpätä, tiıjä tuäniyeqä. ‘Ämaqä naqä iqukiyä. Si nyııı 2,000 äyä ändapıııqä. Hiıuä qunyä. Nyi wäunuä ämitmä, kiqä haqeqini 2,000 inä äyä ämeqeıä’ tuäniyeqä. ²³ Itanı ämaqä naqä iqu tiıjä tuäniyeqä. ‘Si ämaqä anğuki eänä, wäunuä qäyunä imäkqukiyqä. Nätmatqä wänqä isua anğuanänjä ämitqänjä-qae, si nätmatqä kuapä misıqä atäunuä kimqänänjıqä. Äpätinä, nyitä

aquvänä yenqeqä' tuäniqeqä.

²⁴ Itañi ämaqä mbqä 1,000 ämetqä iqu-pqe äpätä, tii tuäniqeqä. 'Naqä iquki, nyi sinyqe näqñqeqä. Si ämaqä tnänänänä iqukiyqä. Ämaqä hñqua wäunuä iu ymisanjä vowä ämäuepqe ptqukiyqä. Ämaqä hñqua kuä uwqä tnämäwäpqeunji, kiqä näänqe mequkiyqä.

²⁵ Si suqä iinjä iquki etañgi, nyi zä itmä, tqä mbqä 1,000 qua hovqä iu zä äptekqä-qae, ga täsuwänä' tuäniqeqä. ²⁶ I tquanğa, naqä iqu kimani tiinjä tuänqiyä. 'Si wäunuä-wiyqä quvqä enyqä iqukiyqä. Nyinyqe, si näqñqä ae eänjä. Nyi ämaqä hñqua wäunuä iu ymisanjä vowä ämäuepqe ptqunjqä. Ämaqä hñqua kuä uwqä tnämäwäpqeunji, kiqä näänqe mequnjqä.

²⁷ Si näqñqä iinjä eänji, nyaqä mbqe, kiqä pñqä wiqä iunji, sunqä pñqä maeqä ikñäwä? Iinjä imäkqä-säpi, nyi anğumä äpmqänğanji, nqä mbqä qäyunänitä kiqä haqeqinitä meqämingä.'

²⁸ Itañi wäunuä-wiyqä huizi iquaunji, 'He mbqä 1,000 ämotaupu, ämaqä mbqä 10,000-tänjä ique wipiyä' tuäniqeqä. ²⁹ 'Ii tiinjä etañgi. Ämaqä nätmatqä-tänjä eeqänänjä iquaunji, nyi hui anği vqanğa, qu kuapänänjä-tänjä hipnuwiqä. I etañgi, ämaqä nätmatqä maeqä eä wänqäpu ämenuwä iquaunji, nyi anği ämotaumqänä. ³⁰ Itanğa wäunuä-wiyqä quvqä tqueni, he yäpaqä inğisa anä hiawiqä inğisanqä huätä dowatpiyä. Iqi äpmamipqä iqua, hiqunanjä manğtäsqukuä ämäupu, knjä qäkmänğpnuwiqä' tuäniqeqä" ätukqe.

Ämaqeua Ymeqä Ekqä Iqu ämaqueu iwäsäuniqenqä

³¹ “Ämaqeua Ymeqä Ekqä Iqu angu äpätqänqani, yoqä naqä-tänjä äpätä enätqä eeqänänjä iquatä anä ppnuwiqä. Itanqa Iqu Iqueqä yoqä naqe motquetnqe, ämiqä iqueqä zä-hawä iu pmeniqeqä. ³² Inqani hueqä-himqä eeqänänji Iqueqä hinuä iqi tqäuqanquwänga, Iqu iquauni iwäsäutä hnquaqu mäqäqasäueniqeqä. Yaqueqä miqä iqu sipsipqä iquatä, meme iquatä ämäqäqasäuetnqä-pa, i imäkäniqeqä. ³³ Iqu sipsipqä iquauni ämuangisa, itanqa meme iquauni qunamäuqänqisa, mäqäqasäueniqeqä.

³⁴ I imäkäqetani, Ämiqä Naqä Iqu ämaqä iqueqä hipa ämuangisa tqäutanguwä iquauni tiinjä tuäniqeqä. ‘Nqä Apiqu he ängüä emäkätnqä ae etkqeqä. Iqu nätmätqä ängüänänji quae änä imäkätäqänqa, henyngä näwenyä imäkekqe, he mapnqe, Iqunä ämitnqä yäpä tängisa yappiyä. ³⁵ Ii tiinjä etanqiyä. Nyi buayä dä pmetanqani, he buayä äyä ändapminjuwiqä. Nyi eqä manqä pmetanqani, he eqä äyä ändapminjuwiqä. Nyi ämaqä hueqä-himqä huitanunä etanqa, he Nyinji hiqä anjä iunqä ändma äminjuwiqä. ³⁶ Nyi qäkä mäyäuqä itanqa, he qäkä äyä ändapminjuwiqä. Nyi yaqä witanqani, he äyä äminyiminjuwiqä. Nyi guä pmetanqani, he äpäpu hinuä äyä ämanqänminjuwiqä’ tuäniqeqä.

³⁷ I tquanga, qokä-apäkä jänänjä iqua kimanji tiinjä tupnuwiqä. ‘Naqä Iqukiyä. Si buayä dä pmetanqnä hinuä äkqänätanä, äknqa

äktapminquäwä? Si eqä mañqä pmetanğnä, eqä äkñga äktapminquäwä? ³⁸ Si ämaqä hueqä-himqä huitanänanğuki äkqänätanä, neqä anğ iunçe, äkñga äktma äuminquäwä? Si qäkä maiquki etanğnä, qäkä äkñga äktapminquäwä? ³⁹ Si yaqä witanğnä ä guä pmetanğnä, äpätanä hiñuä äkñga ämakqänminquäwä?’ tupnuwiqä.

⁴⁰ Itanğa Ämiqä Naqä Iqu kimanği tiinğ tuänigeqä. ‘Nyi aanğ naqä-qakuänanğ etqänä. Nätmatqä eeqänanği, he Nyaqä guäkaütä, napqautä iwimäkmipçe, qu yoqä maeqä qäyä etanğqä-qe, iinğ he Nyi nyimäkmijuwiqä.’

⁴¹ Inğanği Iqu ämaqä hipa qunamäuqanğgisa tqäutanğuwä iquau tuänigeqä. ‘Henyçe, Nğä Apiqu, “Qu qui imäkmñqäuä” ae ätkqeqä. He tä maiusqänanğ äsänqeunğä huätä upuiyä. Tä äsänqä iqu, Setänä iquenğätä, iqueqä enğtqä iquaunğätä näwenyä äsänä. ⁴² Ii tiinğ etanğiyä. Nyi buayä dä pmetanğanği, he buayä mändapqä äyä iminjuwiqä. Nyi eqä mañqä pmetanğanği, he eqä mändapqä äyä iminjuwiqä. ⁴³ Nyi ämaqä hueqä-himqä huitanunä etanğa, he Nyinğ hiqä anğ iunqä mändma mäwqä äyä iminjuwiqä. Nyi qäkä mäyäuqä itanğa, he qäkä mänyiyätqä äyä iminjuwiqä. Nyi yaqä äwitmä ä guä-pqä pmetanğanği, he mäminyqä da äyä iminjuwiqä’ tuänigeqä.

⁴⁴ I tquanğa iqua-pçe kimanği tiinğ tupnuwiqä. ‘Naqä Iqukiyä. Si buayä dä pmetanğnä, ä eqä mañqä pmetanğnä, ä, hueqä-himqä huitanänanğuki etanğnä, ä qäkä maiquki etanğnä, ä yaqä witanğnä ä guä pmetanğnä,

hinuä äkqänätanä yätamakqä makiyqe, äknga iminjuäwä?’ tupnuwiqä.

⁴⁵ Itanga Ämiqä Naqä Iqu kimañi tiinjä tuäniqeqä. ‘Nyi aanä naqä-qakuänänjä etqänä. Nätmatqä eeqänäñi he Nyaqä guäkautä napqautä yoqä maeqä inäsquaunji miwimäkqä iminjuwi, iinji he Nyi-pqe mänyimäkqä äyä iminjuwiqä’ tuäniqeqä. ⁴⁶ Ämaqä tqua äwäpiyi, hanä-iqä qäpu maeqä eniqä di ämepu pmepnuwiqä. Iinjä etanji qokä-apäkä jänänjä iqua, hänjä hea ique-ique pmeqe ämepu pmetpnuwiqä” ätukqe.

26

Ämaqä naqä iqua, Jisasi Ique päkñqä ätkuwinqä*

¹ Jisasi Iqu kuknuä tä eeqänä qäpu ätuäqetani, Iqueqä wäunjuänqä ämotquaminqä iquaunji tiinjä ätukqe. ² “He näqñqä äyuwänä. Hiunji hñquaqu yqänä äwinä. Inganji hiunji naqänänjä Pasopa iqu timäunqiyä. Hiunji iqu ätimäunqanjanji, qu Ämaqeüqä Ymeqä Ekqä Iqueñi, mäkä-hunqä iqua zä-huätatä huepñqä wipnuwiqä.”

³ Hea asä qänqanji, hiqäva-imäkqä naqä iquatä, Israitqeu miqä iquatä, hiqäva-imäkqä naqä Käyäpasi iqueqä anjä iqi aquvä äqänqguwi. ⁴ Iqua kuknuä ätqämanäpu, “Ne Jisasi Ique maqñqä itmetanä pizqä päsatunqque, äänä imäkätunquäwä?” ätnqguwi. ⁵ “Ämaqe hinuä

* **26:** Makä 14:1-2; Lukä 22:1-6; Jonä 11:45-57

änaqänäpu mäkä ipäqiyqenqe, ne suqä iinji, hiunji naqänänjanga mimäqkä yatunjqeqä” ätnquwi.

Apäkä hui, eqä jinañä-weqe, Jisasi Iqueä nyuänju equatekqenqät†

⁶ Jisasi Iqu anä-himqä Betani, Saimonä Wänyimänjqeä† anä iu äpmanjqe. ⁷ Iqu buayä gmanätqätanqa, apäkä hui hikä häkä eqä jinañä-weqä inqä hñqu, äma äwimetä, Iqueuä nyuänju equatkqe. Häkitä, eqä jinañä-weqetä, kiqä mbqe naqänäñi. ⁸ Iqueqä wäunjuänqä ämotquaminqä iqua e äqumbiyi, äwqä tnänjä imäkäpu, “Eqä jinañä-weqe, hinqi qui sunqä imäkqiyä? ⁹ Ii eqä jinañä-weqe, mbqänqä imäkätä, mbqä naqänänjä ämetä, ämaqä nätmätqä maeqä iquau mäwqä sunqä iqiyä?” ätnquwi.

¹⁰ Jisasi Iqu iquauqä kukñuinqä näqñqä eä, iquauñi tiñä ätukqe. “He apäkä täsinji, hanjä-iqe sunqä wqäüä? Ii suqä äñguänäñi nyimäkqiyä.

¹¹ Ämaqä nätmätqä maeqä iqua hesä anäñi, hea ique-ique äyä äpmenäüä. Itanji Nyi hesä anäñi, hea ique-ique mäpmeqä imqänä. ¹² Apäkä ii eqe änjiqatqe, ii Nyaqä huiwi qua ptnäniqä iinqä näwenyä inyimäkqiyä. ¹³ Nyi naqä-qakuänä etqänä. Qu qua eeqänänjä iunqä äwäpu, kukñuä äñguä we-hunqä-tänji awä ätuäkipiyänqani,

apäkä täsi inyimäkqenqe awä inä tqäpnjqeqä. Inji qu iinqä hui mimäuqä ipñqenqä” ätukqe.

---

† 26:5 Makä 14:3-9; Lukä 7:36-50; Jonä 12:1-8 ‡ 26:6 Saimonä iqu hinjuiqänäñi wänyimänqä-tänjä äpmanjqä etanji, qu iqueni “Wänyimänjqeä” ätuminjuwi.

Jutasi iqu Jisasi Iqueni, himä-wiunqä iquau vätnqä ätukqenqäS

¹⁴ Inğanı wäunuä imäkkä 12 iutanä Jutasi Iskarioti iqu, hiqäva-imäkkä naqä iquauñqä äukqe. ¹⁵ Iquau äwimeqe, yatñqä tiñjä äwikqe. “Nyi Jisasi Ique he hitapmqe, he nätmätqe äkitanı dappñqäwä?” Yatñqä vqanğqanğa, qu mbqä-hiki, 30 qe äwikuwi. ¹⁶ Itanı Jutasi iqu, Jisasi Iqueni ämaqä iquau vätnqe, hänaqenqä qävqä yätñqä ipäqäkqe.

Jisasi Iqu, Iqueqä wäunuä yätquakä iquatä, ymisanjä yäpakä änguwänğanqä*

¹⁷ Hiunji bretqä yeñuä qo matäuqä bñqä iquauqä hiunji kiñganänjä iqueni,† wäunuänqä ämotquamiñqä iqua Jisasi Iquenyqä äpäpu, yatñqä tiñjä äwikuwi. “Si hiunji naqänänjä Pasopa iutanä buayä dñqe, ne näwenyäni, äsqi imäkekiyatunqäwä?”

¹⁸ Iinjä tqanğuwänğa, Iqu tii ätukqe. “He anä-himqä yäpä ingisa äpaquväpu, ämaqä iinjä ique hiñuä äqumbiyi, tii tupiyä. ‘Ämotqueqä iqu “Tupiyä” ätätä änandowatqiyä. “Hea Apiqu Nyinyqä atäunuä ikqe, ae qäqiqi quvepқанғи, Nyitä Nqä ämaqä iquatä, hiunji naqänänjä Pasopa iutanä ymisanjä natunque, tqä anjä iu

S 26:13 Makä 14:10-11; Lukä 22:3-6 *** 26:16** Makä

14:12-26; Lukä 22:7-38; Jonä 13:1-17:26 † **26:17** Quväukuä ique-iqueni, Israitqä iqua bretqä yeñuä qo matäuqä änäpu hiunji 7 äpmamiñuwi. Hiunji kiñganänjä iunji, qu hiunji enätqä ämaqä päsqä iqu Israitqä iquauqä kaqä-kawäka mapäsqä ämäwqätäukqenqä kñuä ämepu buayä naqänänjä änmiñuwi. Ii hiunji Pasopayi.

nanqunä” ätqiyä, ’tupiyä” ätukqe. ¹⁹ I tquanğa, iqua Jisasi Iqu ätukqä-pa, Pasopa iutanä ymisañi näwenyä qe imäkekuwi.

²⁰ Awiyqä ae eqanğa, Jisasi Iqutä, Iqueqä ämaqä 12 iquatä ymisañä bñqä äpmakuwi.

²¹ Qu ymisañä ängmanäpiyänğanı, “Nyi naqä-qakuä etqänä. Hesañä hñqu Nyiñi, himä-wiunqä iquau nyivänqiyä” ätukqe.

²² I tquanği äwipiyi, äwqä hanä vqanğa, qu hñqunä-hñqunä yatñqä wipñqä ipäqäkuwi. “Naqä Iquki, Si e ätñi, ii nyi ma! Qäyutanä?”

²³ Kimañi Iqu tiñä ätukqe. “Buayä hevqä täu, Nyitä anä ämeququä iquenä, ämaqä Nyi himä-wiunqä iquau nyivätñqä iqu, heyaqä awä iqisañä hñquvqä. ²⁴ Ämaqeuqä Ymeqä Ekqä Iqu, Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iunı äpäkonänqiyä ätkqä-pa, Iqu e päkonänqiyä. Itanği Ique himä-wiunqä iquau vätñqä iquenyqe, iqueni hanä-iqä naqänänä wimenqiyä. Ämaqä iinä imäkätñqä iqueni, känai maunyqä-säpi, ii anğua hitäninjqä” ätukqe.

²⁵ Jutasi, ämaqä himä-wiunqä iquau vätñqä ikqä iqu, Jisasi Iqueni, yatñqä tiñä äwikqe. “Ämotqueqä iqukiyä. Si e ätñi, nyi ma. Qäyutanä?”

E tquanğa kimañi, “Si e ätñi qeyqä” ätukqe.

²⁶ Iqua ymisañä ängmanäpiyänğa, † Jisasi Iqu bretqä hñqu ämeqe, Goti Hanjuwä Ique “änğuiqä” ätuäqe, äkutätä, wäunuanqä ämotquaminqä iquau ävqäwätä, ätukqe. “He

† 26:26 Makä 14:22-24; Lukä 22:17-20; 1 Korinä 11:23-26

ämepu biyä. Tä Nqä huiwiyqä.” ²⁷ Itañi Iqu wainqä-eqä-häki ämeqe, Goti Hanjuwä Ique “änquiqä” ätuäqe, iquau ävätä ätukqe. “He eeqänäni, eqä tä bñqeqä. ²⁸ Tä Nqä häñeqä, he yätamäkkä heyätñqä kukñuä guä mäsaunqä iyyqä. Ämaqä kuapänänjä iquauqä suqä quvqe, huätä mamäutñqe, Nyaqä häñeqe, iuanñqiyä. ²⁹ Nyi he etqänä. Nqä Apiqunä miqä iu wainqä-eqä änyä-hänä hesä anä naniquänqanqe, Nyi wainqä-eqä anqumñi mañqä imqänä” ätukqe.

³⁰ I ätuäqetani, qu apqä ätpiyi, anä-himqä iu äväma, qoqonä Olipä iunqä äukuwi.

Jisasi Iqu Pitä iqueni, “Nyi Iquenqe änyä mañqeqä’ ttñqinyä” ätukqenqä

³¹ Inqani Jisasi Iqu iquauñi ätukqe. “Tänga heatqeuni, nätmätqä nyimeqanqutqetani, heqä Nyinyqä quuvqä heqiyqe, mäñdi päwiñqiyä. Ii Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iunji, tiñjä ätä äqänänqä-payqä.

‘Nyi sipsipqä-miqä ique päkmqänä. Iiñä imäkqanqmdqänqä, sipsipqä iqua zä im-imä wepnuwiqä.’*

³² Itañi Goti Hanjuwä Iqu, Nyi anji nyi-vauqumuatqanqä, Nyi qua Galili iunqä hiñuiqä emamniqeqä” ätukqe.

³³ I tquanqä Pitä iqu ämävauqe, “Iqua eeqänä nätmätqä kimeqanqutqeta quwqä quuvqä heqiyqä mäñdi qäyä äpäwiqanquti, nyi iñä miqä da ymqänä” ätukqe.

Š 26:30 Makä 14:27-31; Lukä 22:31-34; Jonä 13:36-38 * 26:31 Sakätiyasi 13:7

³⁴ I tquanğa Jisasi Iqu, “Nyi naqä-qakuänä äktqänä. Heatqä tquenji, kukutakisqä äkakä matqänğa, si Nyinyqe, ‘Iquenyqä maqñqeqä’ hñquaqui-hñque tutñqinyä” ätukqe.

³⁵ I tquanğa Pitä iqu ämävauqe, “Qäyä eänä. Si äpäkonğti, nyi-pqe anä päkonenqeqä. Nyi Sinyqe, ‘Iquenyqä maqñqeqe’ matqä imqänä” ätukqe. Itañi wäunjuänqä ämotquaminqä eeqänänä huiziqua-pqe, inyänä ätkuwi.

Jisasi Iqu, Gesemäniu Goti Iquenyqä tääqä ätkqenqä†

³⁶ Inğanji, Jisasi Iqutä, iquatä, ‘Gesemäniyqä’† ätminjuwä iu ätimäupiyyi, Iqu iquauñi tiinjä qe ätukqe. “He täqi pmapiyä. Nyi tääqä tmqä, nänñinqä umqänä.” ³⁷ I ätuäqe, Iqu Pitä iquesä, Sepri iqueqä hikñä iquaquisä itmeqe, nänä qe äukuwi. Itañi Iqu änä mäwimänqä itä, Iqueqä äwqe hanjä kiinjä äwikqe. ³⁸ Inğanji Iqu iquauñi, tiinjä qe ätukqe. “Hanjä-iqä tqu, Nyaqä qeqä-quuvqä tämñi imbätäumäkqä-qae, ae qäqi äpäkonmqä iqä. He täqi äpmapu, quvqä nemeqenqe äñguä äminyanä.” ³⁹ I ätuäqe, nändi ti äwäqe, Iqueqä hipenji qua bu eäqe, tääqä tiinjä ätukqe. “Nqä Apiquki, hänaqä-pqä hui inä etanğutqe, häkä hanjä-iqä-tänjä tquš huätä mändavä. Inäqe änyinqä Nyaqeuñi, qäyä etanğuti, äkinqä Sageunä isñqeqä.”

---

† **26:35** Makä 14:32-42; Lukä 22:39-46 ‡ **26:36** Yoqä ‘Gesemäni’ kiqä quati tiinji. ‘Zä-olipqä häukui quqowä päsqä.’ Ii olipqä wäunjuä iu, qoqonä Olipä iu äwominqe. § **26:39** Matiu 20:22; Jonä 18:11; Itkimäkqä 16:19.

⁴⁰ Iiñi ae ätuäqetani, Iqu Iqueqä ämaqä iquaunqä angi äpäqe, hiqaqä witanğä äqunäqe, Pitä iqueni tii ätukqe. “Änäñänqäwä? He Nyitä anäñi, wänqäpu mäminqä iquwiuä? ⁴¹ Yamwiqä iqe, he mäñdi maekittqiyqä yätñqä iinqe, he äminyäpu tääqä tupñqeqä. Hiqä quuvqe, qäyunä imäkñqänqä wiñğangutqä-qe, huiwi yänänäqñqä maeqeqä” ätukqe.

⁴² Iqu anğumä äväma äwäqe, tääqä tiinä ätukqe. “Nqä Apiquki, häkä hanä-iqä-tänä tqu, huätä mäñdautñqä etangutqe, kiqä hanä-iqe, Tqä äkinqä iunä mamqänä.”

⁴³ Itanğa iquaunqä anğumä äpäqe, iqua hinuä kukuänuä wiyqanği hiqaqä witanğä äqunğqe. ⁴⁴ Iqisanı Iqu iquaunı anğumä ävämanı, tääqä yäpaki, kinğanänğä iquaqu ätkqä-pa, ätkqe.

⁴⁵ Qänakndani Iqu Iqueqä ämaqä iquaunqä anğu äpäwäqe, ätukqe. “He hiqaqä yqänä äwiñuwi, hapä äpmenäuä? Qätä nyipiyä. Ämaqeucqä Ymeqä Ekqä Ique, ämaqä suqä quvqä imäkqä iquauqä hipa iu wipñqe, ae qäqiyqä. ⁴⁶ He pämä äpmepu äwanä! Hinuä qumbiyä. Huiziuqä hipa iu nyivätñqä iqu, ae qäqi ätimäutñqä iqiyä” ätukqe.

Jutasi iqu Jisasi Iqueni, himä-wiunqä iquau äwikqenqä*

⁴⁷ Jisasi Iqu kukñuä ii yqänä tätqätanganı, Jutasi ämaqä 12 iquautanğä iqu äpkqe. Iqutanı, ämaqä kuapanänı, ipäqäyunätä, jävqätä a

---

* **26:46** Makä 14:43-50; Lukä 22:47-53; Jonä 18:1-11

äqätqa äquvepkuwi. Ämaqä iquauni, hiqäva-imäkkä naqä iquatä, qokä-apäkä iu miqä huiz-iquatä ändowatkuwi. ⁴⁸ Qu änyä upnqä imäknäpiyängani, täkkä-tqä iqu, huiziquauni tii ätukqe. “Nyi ‘Ämaqä Tqueyqä’ etätmi, kikiyä äwunğundi, he Iquenı a kiqätpnqe.” ⁴⁹ Qu ätimäupiıı, Jutasi iqu Jisasi Ique maqänä äwimeqe, “Ämotqueqä Iqukiyä, heatqevqä” ätuätä, mağawiu kikiyä äwunğqe.

⁵⁰ Itanı Jisasi Iqu iquenı, “Näueqä iquki, nätmätqä si imäktñqä äpnı, imäkiyä” ätukqe.

Inğanı ämaqä iqua äppiıı, Jisasi Ique a qe äkiqätkuwi.

⁵¹ Ique kiqätqanğuwänğa, Jisasi Iqueqä ämaqä hnqu, iqueqä ipäqäyunı ämäkäqiyäqe, hiqäva-imäkkä naqä iqueqä wäunüä-wiyqä hnque, qätä mñä hämänä ätqavämäukqe.

⁵² I imäkkanğa, Jisasi Iqu iquenı tii ätukqe. “Tqä ipäqäyunı, kiqä anä iu anğı qupıseyä. Ämaqä ipäqäyünä itä mäkä äumbqä eeqänänğä iqua, ipäqäyünä iutanä päkombnuwiqä. ⁵³ Si tiinğqä mağnqä ennä? Nyi Nğä Apıque yatnqä vqanğndqe, Iqu enätqä kuapänä 50,000 iquauni, yätämäkkä nyipnqä ändowatänqiyä. ⁵⁴ Itanğqä-qe Nyi iinğä imäkkanğndqe, kuknuä Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iu äqänänğqe, qäyunänğı äänä timäuniqätiyä? Iqueqä bukä iunı, ‘Nätmatqä tä, Nyi nyimenğiyä’ ätä äqänänä” ätukqe.

⁵⁵ Ique a kiqätqanğuwä iquauni, Iqu tiinğä ätukqe. “He ipäqäyünätä, jävqätä a äqätqa äpqıwi, ämaqä äpäsätä quwä-meqä hnque

a äkiqätätqäñuwä-pa, Nyi-pqe, iinunä etangä äñgiqätqäuä? Hiunji eeqänänjä iunji, Nyi hiqäva-imäkqä anä ququawä iu äpmamä, qokä-apäkä iu ämotquetqätangäni, inğa mangiqätqä, sunqä itqäñuwäwä? ⁵⁶ Nätmatqä eeqänänjä ii, hiñuä-tqä iqua kukñuä äqiyäpu ekuwä ii, qäyunä imäkätñqä ätimäuqeçqä” ätukqe.

Itanji wäunüanğqä ämotquaminğqä eeqänänjä iqua, Jisasi Ique zä äväma äwekuwi.

Käyäpasi iqu, Jisasi Ique kukñuä ämitkqenqät†

⁵⁷ Ämaqä Jisasi Ique a äkiqätukuwä iqua, Iquenji Käyäpasi hiqäva-imäkqä naqä iqueqä anä iunğqä qe ätuma äukuwi. Iqinji, kukñuä-suqenğqä näqñqä iquatä, ämaqeu miqä huiziquatä, aquvä äqambu äpmaminuwi. ⁵⁸ Pitä iqu Jisasi Ique kiñä-näñi ti äwivändqä äpätä, hiqäva-imäkqä naqä iqueqä anä täknä yäpä inğisa äpaquväqe, “Jisasi Iquenji nätmatqä äkitanji wimençutiyä” tä, ämayukä-imanğqä iquatä anä äpme, hiñuä äqunä äpmaminğqe.

⁵⁹ Hiqäva-imäkqä naqä iquatä, Israitqä iquau miqä naqä huiziquatä, Jisasi Ique pizqä päkñqä diñqe, quanğä tññqä hñquau tääqä ätuätumepu, Iqu suqä quvqä hui imäkqänğqä qävqä iminuwi. ⁶⁰ Ämaqä kuapänä äpäpu, Iquenyqä quanğä täqisqanğuwä-qe, ämiqä naqä iqua, Ique pizqä päkñqä inğqe, qakui mämäqumueqä ikuwi. ⁶¹ Qänakñi, ämaqä hñquaqu äpäsinyä, tii ätukiyi. “Ämaqä Tqu, ‘Nyi Goti Hanjuwä Iqueqä hiqäva-imäkqä anji

† 26:56 Makä 14:53-65; Lukä 22:63-71; Jonä 18:12-14,19-24

äpnetmä, hiunji hñquaqui-hñquenyä anji mätmqänä' ätkqeqä" ätukiyi.

⁶² I tquanġiyänġa, hiqäva-imäkqä naqä iqu pämä ätqäuqe, Jisasi Ique yatñqä tiinjä qe äwikqe. "Iquaqu e ätqiysi, änääñgä? Si kima matqä isñqätanä?" ⁶³ Itanġi Jisasi Iqu kukñuä hui matqä ikqe. Itanġi hiqäva-imäkqä naqä iqu tii ätukqe. "Si kukñuä naqä-qakuänänjinä nattñqä iinqe, nyi Goti Hänjä äpmeñqä Iqueqä yoqä iutanä yatñqä äkiyqänä. Si Goti Hanjuwä Iqueqä Ymeqä-quki eänä, ä Kraisi, Goti Iqu ne äminesñqä atäunjuä äkikqä Iqukitanä?"

⁶⁴ I tquanġa, Jisasi Iqueuä kimanġi, "Si e ätnġi qeyqä. Nyi he etqänä. Qänakndanġi, he Ämaqeugä Ymeqä Ekqä Iqu, Yänänäqñqä-tänjä Iqueqä hipa ämuanġisa pmetanġi hinjuä qumbnuwiqä. Itanġa Iqu qaquvqeu pmeqä qäukuä yätuta quvepñanġi, qumbnuwiqä" ätukqe.

⁶⁵ Käyäpasi iqu i tqanġi äwiyäqe, äwqä tnänjä wiñanġi, iqueqä gquä quäuqä äpisätä, tii ätukqe. "Iqu Goti Hanjuwä Iqu enqä-pa timäutñqä tqanġi, äyä äwiyänjunä. Ne Ämaqä Tqueqä suqenqä awä natpñqe, ämaqä hñquaunqä qävqä miqä yatunqeqä. ⁶⁶ Ne Ique änä-änä imäkatunqenqe, he kñuä äänä hiyqiyä?" ätukqe.

I tquanġa qu kimanġi, "Iqu suqä quvqä-tänju-qae, äpäkonätñqeqä" ätukuwi. ⁶⁷ E ätupiysi, qu Iqueqä himä-hiqumuanġä iu makukuä äqutäupu, aanġa kuapänänjä äpäkminjuwi. ⁶⁸ Inġanġi iqua äpäsäpu tii ätukuwi. "Si Kraisi, Goti Hanjuwä

Iqu atäunuä äkikqä Iquki, hinuä natiyä. Ämaqä tä äkpäsquwä iqua, tqukuakä?” ätukuwi.

Pitä iqu, ‘Nyi Jisasi Iquenyqä maqñqeqä’ ätkqeqä†

⁶⁹ Asänğanı, Pitä iqu yäpaqä mängisa, anä ququawä iqi äpmaminqe. Apäkä wäunuä imäkqä hui, iqu-tänä qäqi äpätä, “Si Jisasi Galilisanä Iqutä anä äpmetqänıyiqä” ätukqe.

⁷⁰ Itanğı Pitä iqu ämaqä eeqänänä iquauqä hinuä iqisanı, “Oeyqä. Si kukñuä tä ändñi, nyi maqñqeqä” ätukqe.

⁷¹ Itanğı iqu äwäqe, täknä hävqä iu miqä iquauqä anä iu ätqäuminqe. Iqinı apäkä wäunuä imäkqä hui, ique hinuä äqunäqe, ämaqä qäqi pmetanğuwä iquauñi, “Ämaqä tqı, Jisasi Nasäretqätanä Iqutä anä äpmetqänıyiqä” ätukqe.

⁷² Itquanğa, Pitä iqu anğumñi, “Oeyä” ätukqe. “Nyi aanä naqä-qakuänänä ätqänä. Ämaqä Iquenyqe, änyä maqñqä eänänä.”

⁷³ Qänaki wänqäpñi, ämaqä qäqi ätqäuminuwä iqua äpäpu, ique ätukuwi. “Naqä-qakuänänjqä. Si Ämaqä Iqutä anä äpmenuwä iquautanä iqukiyqä. Ne tqä quväki äkiyätanä, näqñqä ämequnä.”

⁷⁴ Itquanğuwänğa, Pitä iqu kukñui, yänänäqñqä tiñä ätukqe. “Aanä naqä-qakuä etqänä. Nyi Ämaqä Iquenyqe, maqñqeqä. Nyi kukñuä naqä-qakuä matqä iqanğndqe, Goti Hanjuwä Iqu hanä-iqä qäyä dapänä.” Iqu

† 26:68 Makä 14:66-72; Lukä 22:54-62; Jonä 18:15-18,25-27

kuknjuä qäpu ae tqanğa, maqänänji kukutakisqä äkakä qe ätkqe. ⁷⁵ Asä qänğanji, Pitä iqu Jisasi Iqueqä kuknui, “Kukutakisqä äkakä matqanğa, si Nyinyqe, ‘Maqnqeqä’ hñquaqui-hñque ttñiqä” ätukqenqä knuä indqänäqe, yäpaqä mängisa äwäqe, knuä naqänänjä äqäkqe.

27

*Pailoti iquenyqä ätuma äukuwiñqä**

¹ Zä ae äveqanğa, hiqäva-imäkkqä naqä iquatä, Israitqeu miqä huiziquatä, Jisasi Ique pizqä päkpnqä kuknjuä imäkkuwi. ² Itanji qu Ique guä äkiqiyäupu, kiyapqä kinğanänjä Pailoti† ique wipnqä ätuma äukuwi.

Jutasi iqu imäkkqenqä‡

³ Jutasi, ämaqä Jisasi Ique himä-wiunqä iquau äwikqä iqu, qu Jisasi Ique kuknjuä ämitäpu, “Iqu äpäkonänqiyä” tqanğuwi näqñqä ämeqe, iqu suqä ii ikqenqä womba ämetä, mbqä-hikä hiqäva-imäkkqä naqä iquatä ämaqä miqä huiziquatä äwikuwi, anği äma äukqe. ⁴ Iquau äwimeqe, tiñjä ätukqe. “Nyi suqä quvqä ae imäkkqeqä. Ämaqä nyi he etapqä Iqu, suqä quvqä mimäkkqä itñqä-qeqä.”

I tquanğa, qu kimanji, “Ii nätmatqä neqä hmanjqä. Tqä dutanänjqä” ätukuwi.

---

* **27:** Makä 15:1-20; Lukä 23:1-25; Jonä 18:28-19:16 † **27:2** Pailoti iquenji, Romätanjä miqä kinğanänjä Sisa iqu qua Jutiya iu kiyapqä kinğanänjä pmetnqä atäunjuä ikqe. Israitqä iquau miqä eeqänänjä iqua, kiyapqäeqä yäpä iqi äpmaminjuwi. ‡ **27:2** Wäunjuñqä 1:18-19

⁵ Itañi Jutasi iqu mbqä-hiki, hiqäva-imäkqä anjä ingisa ätnämäwanji, äväma äwäqe, iqueqä-käuä guä äqupuäqängqe.

⁶ Hiqäva-imäkqä naqä iqua mbqä-hikä iinj ämapiyi, ätkuwi. “Mbqä tä ämaqä pizqä päsqä iutanjä-qae, ga ne mbqä hiqäva-imäkqä anjitanitä pñqä qäsä maeqä yatunqueqä.”

⁷ Itañi qu kukñuä imäkpiyi, mbqä iqueni ämaqä qua qondä imäkqä iqueqä qua hñqu, ämaqä kiñä nändanjä iquau qua ptepuwänqä mbqä qe ikuwi. ⁸ Iinjñqe, qu “Qua häneqeqä” änyuätminuwi, tängapqe inä ätqa äwätqänäuä. ⁹⁻¹⁰ Iinjä etanji, kukñuä hñqu Goti Iqu hiñuä-tqä Järämai iqueqä manjä iu hiñuiqänä ätimäuekqe, ii naqä-qakuä ätimäukqe. Ii tiyi.

“Mbqä hikä kuapänäñi 30, Israitqä iqua ämaqä tqe mbqä ipnuwänqä atañä ikuwi, qu ämepu, Naqä Iqu nyi ändkqä-pa, ämaqä qua qondä imäkqä iqueqä quae mbqä ikuwi.”§

Jisasi Iqu, Pailoti iqueqä hiñuä iqi ätqäukqenqä*

¹¹ Jisasi Iqu Pailoti iqueqä hiñuä iqi tqäutanga, Pailoti iqu Iqueni yatñqä tiñä qe äwikqe. “Si Israitqä iquauqä Ämiqä Naqä Iqukitanä?”

E tquanga kimanji, “Si e ätni qeyqä” ätukqe.

¹² Itañi hiqäva-imäkqä naqä iquatä, ämaqeu miqä huizi iquatä, qu Jisasi Iquenyqe, “Suqä quvqä iinjä-iinjä imäkätñqeqä”

---

§ 27:9-10 Järämai 32:6-9; Sakätiyasi 11:12-13 * 27:9-10 Makä 15:2-5; Lukä 23:3-5; Jonä 18:33-38

tuätqätanġuwänġa, Iqu kuknuä hui kimañi, mätquä ikqe. ¹³ Iinjä etanġi Pailoti iqu Iqueni yatnqä äwikqe. “Änäänġä? Kuknuä eeġänänġä tä Sinyqä äquvepqe, qätä mäwiyqä injinyä?”

¹⁴ Yatnqä i vqanġa, Jisasi Iqu kimañi mätquä ikqe. Iinjinqe, Pailoti iqu yäunüä itä, knüä kuapanä indqänġqe.

¹⁵ Quväkuä ique-ique, Pasopa imäkäpiyänġañi, Israitqä iqua, ämaqä guä äkiqiyäuepqä hnque atäunüä iqanġuwänġa, kiyapqä naqä iqu iqueni ewewqatminqeqä. ¹⁶ Jisasi Iqu Pailoti iqueqä hinüä iqä ätqäukqä quväukuä iqueni, ämaqä suqä quvqä huiziquau ämäwqätäuä, aanä naqänänġä imäkkä hnqu guä äpmaminqe. Iqueqä yoqe, Jisasi Baräpasi ique. ¹⁷ Qokä-apäkä iqua aquvä ae äqänätanġuwänġa, Pailoti iqu iquau yatnqä tiinjä qe äwikqe. “Henyqä pätnqä ewewqatmqä dinqe, tquenyqä hinġiyä? Nyi Jisasi Baräpasi ique ewewqatmqätanä, ä Jisasi, ‘Kraisi Iqueqä’ ätätqänuwä Ique ewewqatmqätanä?” ¹⁸ Israitqä iquau miqä iqua, Jisasi Iqu yoqä naqä metqätanġqenqä äwqä quvqä imäkäpu ätuma äpkuwinqe, Pailoti iqu näqnqä eä, yatnqä i äwikqe.

¹⁹ Pailoti iqu zä-hawä iwäsäuqänqä iu pmetanġa, iqueqä apäki kuknuä iquenyqä tiinjä ätätä ändowatkqe. “Nyi Ämaqä Jänänġä Iqueni wätqä äqunänqä-qae, hanä naqänänġä änyiyqiyä. Inji si Iqueni, quvqä hui mitqueqä panä.”

20 Inäqce hiqäva-imäkqä naqä iquatä, ämaqeu miqä iquatä, qu qokä-apäkiuqä kñuä iunji hiñi-hiñi iwimäkäpu, “Baräpasi ique dawatätnä, Jisasi Ique pizqä päkiyä” tupñqä imäkkuwi.

21 Itañi kiyapqä kiñganänjä iqu, iquaunji yatñqä anqumä, “Ämaqä tquaquisañi, nyi äkisque hewasqiyäwqatmqä hiñgiyä?” tquanğa, iqua mañi tiñjä ätukuwi. “Baräpasi iquenyqeğä.”

22 I tquanğuwänğa, Pailoti iqu yatñqä tii äwikqe. “I etanğutqe, nyi Jisasi, ‘Kraisi Iqueğä’ ätätqänuwä Iqueni, äänä imäkmqenqä enğiyä?”

I tquanğa, iqua kimañi, “Iqueni, zä-huätatä hueyä” ätkuwi.

23 Ga Pailoti iqu ämävauqe, “Sunğäwä? Iqu suqä quvqä äki imäkätñqäwä?” ätukqe.

Iñjä ae ätquanğa, qu aanjä yänänäqñqä ätkuwi. “Iqueni, zä-huätatä hueyä.”

24 Pailoti iqu qokä-apäki, iqueuä kukñui qätä mäwiyqä ipu, mäkä naqä timäutñqänänjä ikutänğanği näqñqä eäqe, iqu eqä hui ämeqe, iqueğä hipae, qokä-apäkä iquauqä hiñuä iqisa asñä äqänğqe. Iñjä itä, tiñjä ätukqe. “Ämaqä Tqu äpäkonätä häñeqä iuätñqä iqe, ñqä hman-ğqä. Ii hiqeğä.”†

25 I tquanğa kimañi, qokä-apäkä eeqänäni, “Quvqä tä, nesä, näyaqä ymeğä-pqä iquatäni, qäyä witätñqeğä” ätukuwi.

26 I tquanğuwitani, iqu Baräpasi iqueni, iquaunqä hiñuinä qe äqunäwatqce. Itanğa Jisasi Iqueni, mäkä-iqä iqua täuatätäu

† 27:24 Pailoti iqu iqueğä hipae asñä äqänätä kukñuä i ätukqe, kiqä quati asänänjiqä.

iqanġuwänġa, iqu ämaqä zä-huätatä huepñqä iquau äwikqe.

²⁷ Kiyapqä kiñġanänä iqueqä ämaqä mäkä-iqä iqua, Jisasi Iqueñi, kiyapqäeqä anä iunqä ätuma äwäpu, mäkä-iqä huizi iquau-mända ique qäuiqä mamäupñqä täaqä ätuätumakuwi.

²⁸ Inġanji iqua Ique mändi äkittqiyäpu, quanġä ämiqä naqä enqä-pa hiätñqä tii imäkkuwi. Iqueqä gquä quäuqä huätä äquvätäpu, häñesqä hñqu ämiqä naqä iqua ipnmiñuwä itañi ämepu äwiptkuwi.

²⁹ Itanġa guä yänä-tänji äkuiyäpu, nätmätqä ämiqä naqä iquauqä yñña enqä-pa imäkäpu, Iqueqä nyuänjiu ämuasmäwiyäpu, jävqä hñqu ämepu Iqueqä hipa ämuanġisa a ämuätäpu, qonjä äwoktäupu, “Israitqä iquauqä Ämiqä Iquki, ne haqeqä ämakmäuqunä” ätuäpu, tä sisäwqä äwimiñuwi.

³⁰ Qu quanġä e iwimäkäpiyitanji, Ique makukuä äwquväuqutäpu, jävqä iqueqä hipa iu a ämuätukuwi ämotaupu, Iqueqä nyuänjiu äpäkmñuwi.

³¹ Qu mändi e äkittqiyepiyitanji, gquä häñesqe huätä äquvätäpu, Iqueqä qäki anġi äwiyätäpu, zä-huätatä huepñqä ätuma äkuwi.

Jisasi Iqueñi zä-huätatä äuekuwiñqä†

³² Qu e äwäpiyänġanji, mäkä-iqä iqua, ämaqä anä-himqä Sairini iutanjä Saimonä ique hinuä äqumbiyi, iqu Jisasi Iqu zä-huätatä hunätñqe, äma wätñqä kukñuä ätuätumakuwi. ³³ Qu äupiyyi, anä yoqä Golketa qunätanġqä iu

---

† 27:31 Makä 15:21-32; Lukä 23:26-43; Jonä 19:17-27

ätimäukuwi. Yoqä iinji, kiqä quati, ‘Ämaqä nyuänjä-yänjiqä.’³⁴ Iqinji, tänjä-hunqe Iqueqä huiwiunji wipti iqiyätñqe, qu Jisasi Iqu nätnqä diñqe, wainqä-eqetä, marasingä zä iqetä yuqui-yaqui imäkäpu äwikuwi. Iqu mänjä-mänjäñqä itä, manqä ikqe.³⁵ Mäkä-iqä iqua Ique zä-huätatä ae äuepiyi, Iqueqä gqetä, ämuasmänqetä iwäsäupu, kikinä mapñqä hänjä ikuwi.³⁶ Iqi hänjä ämiqämanäpu, ämaqä hui äpäpu, Ique yätamakqä vqänqä hinuä äqumbu äpmaminuwi.

³⁷ Iqueqä nyuänjä haqeqäni, qu kuknuä ämitkuwä iqu ätäpu äqiyekuwi. “Tä Jisasi, Israitqä iquauqä Ämiqä Naqä Iqueqä.”³⁸ Jisasi Iqu-tänjä qäqiqinji, ämaqä äpäsäsinyä quwä-meqä hñquaquini, zä-huätatä äuekuwi. Hñquenji, hipa ämuangisa äuepu, hñquenji qunamäuqänjisa äuekuwi.

³⁹ Ämaqä iqi äpäwäpiyi, qu nyuänjä ptqä äqiyäpu, Iquenji tä sisäwqä äväpu, tii ätukuwi.⁴⁰ “Si, ‘Nyi hiqäva-imäkqä anji äpnetmä, hiunji hñquaqui-hñquenyä anji mätqunjqä’ tqä-qukiyqä. Inji Si Tqä-täuä yätamakqä yqä inyä. Si Goti Hanjuwä Iqueqä Ymeqä Iquki etanqutqe, zä-huätatä aunänjitanji, äyaqäsqännga biyä” ätukuwi.

⁴¹ Hiqäva-imäkqä naqä iquatä, kuknuä-suqenqä näqnqä iquatä, qokä-apäkä miqä huiziquatäni, qu-pqe Ique tä sisäwqä inä äväpu, tii ätnquwi.⁴² “Iqu ämaqä huiziuñji hänjä iqumuätätñqä-qe, Iqueqä-kiuäni hänjä miqumuätñqä iqiyä. Iqu Israitqä iquau Miqä

Naqä-qu etanğutqe, ga zä-huätatä äunänğetani, äyaqäsqänğa pğanğuti, ne Iquenyqä quuvqä hiqiyatunquänänyä. ⁴³ Iqu ‘Nyi Goti Hanjuwä Iqueqä Ymeqä Iqunjqä’ ätätñqe. Inji Iqu Goti Hanjuwä Iquenyqä quuvqä eqiyätñqä Iquvqä. Goti Iqu Iquenyqä äwiñganğutqe, tänğa yätamäkqä vätnğänänjğä” ätnğuwı. §

⁴⁴ Ämaqä quwä-meqä Jisasi Iqu-tänğä qäqıqi äuekuwä iquaqu-pqe inä itquesinyä, kukñuä quvqä ätukıyi.

Jisasi Iqu äpäkonğqenqä*

⁴⁵ Itani hiunji quemisqänğani, qua eeqänänğä iunji, hea äwäkqe. Mäptqä äwitñqä qäqä ti pmetanğa, we anğı äunğqe.

⁴⁶ Mäptqä äwitñqä qäqä ti pmetanğani, Jisasi Iqu tääqä yänänäqñqe, tii ätkqe. “Eli! Eli! Lema säpäktani?” Kiqä kukñuä quati tiñji. “Nqä Goti Iqukiyä! Nqä Goti Iqukiyä! Si sunğä nyivquatämäunyä?”

⁴⁷ Ämaqä qäqıqi ätqäumiñuwä hñqua, kukñuä tä qätä äwıpiyi, “Ämaqä Tqu, Laisa iquenyqä tääqä ätqiyä” ätkuwi. ⁴⁸ Itanğa maqänänji, ämaqä qutanä hñqu tnänğä äwäqe, yaanğä hñqu ämeqe, wainğä-eqä iu äyeqe, wainğä manğuä inğanğa, iqu jävqä iu ävätäutä, Jisasi Iqu nätnğä äwikqe. ⁴⁹ I imäkätqätanğa, huizi iqua Iqueni, “Qaiyä” ätukuwi. “Laisa iqu äpätä Iqueni yätamäkqä ävänğutiyä, mävwä yänğutiyä? Hinğä äqänanä äpmenä.”

---

§ 27:43 Ämaqä miqä iqua e ätkuwi, qu Apqä Bukä 22:8 iquenğä kñuä indqänäpu ätkuwi. * 27:44 Makä 15:33-41; Lukä 23:44-49; Jonä 19:28-37

⁵⁰ Inŋaŋi Jisasi Iqu tääqä yänänäqŋqä aŋgumä ätäqe, Iqueqä hindjä-meqe äwquatämäuqe, äpäkoŋgqe. ⁵¹ Asä qänŋaŋi, yuä naqänänjä hiqäva-imäkqä aŋä yäpä inŋisa imaknminqä iqu, hituŋuä yätuta inŋi-inŋi äpkŋga äpäwiqe, hŋquaqu qe imäkŋgqe. Itanŋa quae yäunüä-yäunüä itä, hikä naqä hŋqua qe äqiyämiŋqäŋgqe. ⁵² Itanŋi hikä hovqä ämaqä pizqä emiŋuwä iuŋi, Goti Iqu qŋqanä äutäutä, Iqueqä ämaqä ae äpäkoŋguwä hŋquau aŋgi ävauqumuatkqe. ⁵³ Qu qua äptekuwä iu ävämapiyi, qänakndaŋi Jisasi Iqu aŋgumä ävauqanŋa, qu Goti Hanjuwä Iqueqä aŋä-himqä Jerusälemä yäpä inŋisa äpaqukuwi. Iqinŋi, ämaqä kuapänänjä iqua, iquauŋi hiŋuä äqunŋuwi.

⁵⁴ Mäkä-iqä Jisasi Ique hiŋuä äqumbu äpmamiŋuwä iquatä, quwqä ämiqä iqutä, qua yäunüä-yäunüä iqanŋqetä, nätmätqä ätimäuqanŋqetä hiŋuä äqumbiyi, zä kiŋä wiŋanŋi, tiŋä ätŋguwi. “Naqä-qakuänänjqä. Ämaqä Tqu, Goti Hanjuwä Iqueqä Ymeqä Iqueqä.”

⁵⁵ Qu Jisasi Ique i itqueqanŋuwänŋa, apäkä kuapänänjä iua-pqe, kiŋä qäqiqi ätqäupu, hiŋuä inä äqunmiŋuwi. Qu Jisasi Iqu Galili iu ävämeqanŋqetani, Ique yätamäkqä äväpu, qänaki äwivändkuwä iuayi. ⁵⁶ Iuauqä awä iqisaŋi, tä Mäliya aŋä-himqä Maktälataŋä iiyi. Itanŋa huizi, Mäliya Jemisi iqueqätä Josepä iqueqätä känaiyi. Itanŋa huizi, Sepri iqueqä ymeqä iquaquiyqä känaiyi.

Jisasi Iqueqä huiwi, pñqä ekuwiñqä†

⁵⁷ Mäptqä äwitñqä ti pmetanğani, mbqä-tänjä hñqu anä-himqä Arämatiya iutanä, iqueqä yoqe Josepä iqu äpkqe. Iqu Jisasi Iqueqä kukñuä iu qänaknä iqä-que. ⁵⁸ Iqu Pailoti iquenyqä äwäqe, yatñqä ävätä, “Nyi Jisasi Iqueqä huiwi, äma umqä hinuinä nqinyä” ätukqe. I tquanğa, Pailoti iqu iqueqä mäkä-iqä iqua, Jisasi Iqueuä huiwi ique wipñqä ätukqe. ⁵⁹⁻⁶⁰ Itanı Josepä iqu huiwi äma äwäqe, yuä anğuanänjä quäuqä hñqu ämetä, huäqä äütäqe, iqueqä-kiuä ptñqänqä mñä hänjä ätänäkqä ique yäpä inğisa qe ekqe. İnjä ae eäqe, iqu hikä naqänänjä hñque, huaqä-huaqä ämiqa äpätä, hovqä mañä iu äpmäveqa äukqe. ⁶¹ Mäliya Maktälatanä iisä, Mäliya huizi iisä, iuaqu ämaqä qua ptnätanğqä qäqıqi hinuä äqunyinyä äpmaminıyi.

Mäkä-iqä iqua, qua hovqä iu hinuä äqumbu ätqäumiñuwiñqä

⁶² Hiunji nätmatqä Sämbatqä hapä pmeqänğanqä hukiki imäkqä iqu qäpu eäqetani, awinğani hiqäva-imäkqä naqä iquatä, Parisi iquatä, Pailoti iqtä kukñuä tññqä äukuwi. ⁶³ Qu iqueni, tiñä qe ätukuwi. “Ämaqä naqä iqukiyä. Ne Ämaqä Quanğä-tqä Iqueqä kukñuä hñquenyqä kñuä äneyqiyä. Iqu yqänä äpmeqänğani, ‘Hiunji hñquaqui-hñque päwqanğani, Nyi anğumä ävamniqeqä’ ätkqeqä. ⁶⁴ İnjä ämaqä qua ptñqä täunı, hiunji hñquaqui-hñquenänğanqde, qu qñqanä

† 27:56 Makä 15:42-47; Lukä 23:50-56; Jonä 19:38-42

änquänä ptäuepñqä tuätñqeqä. Iqueqä wäunüänqä ämotquetñqä iqua äpäpu, Iqueqä huiwi quwä äma äwäpu, qokä-apäkä iquauni, 'Iqu qua iutañi angumä ae ävauqeqä' ätupqe, ii quvqeqä. Quangä änyä-hänä e ätpqe, qu Iqu kukñuä quangä hinuiqänä ätminqä iunji, ämäwqätäupñqäüä" ätukuwi.

⁶⁵ Kimañi Pailoti iqu iquauni, tiinjä qe ätukqe. "Ämaqä qua äptnänqä iunji hinuä äqumbu tqäupñqe, mäkä-iqä hñquau itmepu, hovqä iu pmäukuä yänänäqñqä ptäpñqä hiqä enqä iunä imäkpiyä" ätukqe.

⁶⁶ Iqu e tqanga, iqua Ique qua äptekuwä iunqä äupiwi, hikä qua hovqä iu ptänätangqä iqueni hiqñqe pmua imäkäpu, mäkä-iqä iqua hinuä äqumbu tqäutpñqä ätqätekuwi.

28

*Jisasi Iqu anji ävaukqenqä**

¹ Sämbatqä hiunji hapä pmeqä ae äpäwqanqa, hiunji kinğanänä iqueni, mäptqä timäutñqä qäqä etanqa, Mäliya Maktälatanä iisä, Mäliya huizi iisä, iuaqu qua äptekuwu hinuä qunyiñqä qe äpkiyi. ² I pätkätangiyänqa maqänäñi, ekä naqänänä hñqu ikqe. Ii tiinjä etangiyä. Naqä Iqueqä enätqä hñqu qäukuä yätuta äquvepätä, hikä ique kunmä-kunmä ämiqe, hikä iqueqä haqeqi äpmaminqe. ³ Enätqä iquesañi we nyuauä iqäqä enqä-panä äunqqe. Itanqa iqueqä gquä quäuqä, qäpaiqä

* 28: Makä 16:1-11; Lukä 24:1-12; Jonä 20:1-18

hiwiyä-häukuä enqä-paniqä. ⁴ Mäkä-iqä, hinuä äqumbu ätqäuminjuwä iqua, qu iquenyqä zä ipu, yäunjuä-yäunjuä ipu, ämaqä ae äpäkönjuwä enqä-panä-qua ekuwi.

⁵ Apäkä iuaqu äwimeqanjiyännga, enätqä iqu iuaquini ätukqe. “Qe zä miqä panyinyqä. Nyi näqnqeqä. Qe Jisasi, zä-huätatä äuequwä Iquenyqä qävqä iynqä äquvepqinyqä. ⁶ Iqu hinuiqänä ätkqä-pa, ae ävauqeqä. Täqi mäwiqä eänä. Iqu äwiñqeu qunyyänqä binyqä. ⁷ Itanga qe maqänä äwäsinyä, Iqueqä wäunjuänqä ämotquetnqä iquau tiinjä suinyqä. ‘Iqu qua äptekuwä iutani ae ävauqeqä. Tiinjä-pqä inänjqä. Iqu heñi hinuiqä eväma, Galili iunqä äwqiyä. He Ique hinui, iu qumbnqäuä ätqiyä’ suinyqä. Nyi kuknuä tä hitmqä äquvepqeqä” ätukqe.

⁸ Iuaqu zä kiinjä äwiñgqä-qe, yeeqä naqänänjä ikiyi. Maqänänji qua äptekuwä iu ävämanji, Iqueqä ämaqä iquau suiynqä tnänjä qe äukiyi. ⁹ Hänäqä awä iqini, Jisasi Iqu iuaqui äwimeqe, “Zinuitänjqä” ätukqe. Itani iuaqu Iqu-tänjä qäqiqi äwiyi, Iqueqä yukiu a äkiqätäsinyä, Ique qonä äwoktäukiyi. ¹⁰ Inganji Jisasi Iqu iuaqui tiinjä qe ätukqe. “Qe zä miqä panyinyqä. Äwäsinyä, Nqä guäkau suinyqä. Qu Galiliunqä äwäpu, iunji hinuä nqämbnqeuä” ätukqe.

Mäkä-iqä iquauqä kukniunqä

¹¹ Apäkä iuaqu yqänä wätqätanjiyännga, mäkä-iqä, hinuä äqumbu ätqäuminjuwä iutanjä hñqua, Jerusälemä yäpä ingisa äpepiyi, hiqäva-imäqä naqä iquau, nätmatqä eeqänänjä

i timäuqanqenqä ätukuwi. ¹² Itanji hiqäva-imäqä naqä iquatä, ämaqeu miqä huiziquatä aquvä äqänäpu kuknuä imäkipiyi, mäkä-iqä iquau mbqä kuapänänä äväpu, tii ätukuwi.

¹³ “He tiinjä tquäpnqe. ‘Iqueqä wäunüänqä ämotquetnqä iqua heatqänqä äpäpu, ne hiqaqä witaunqgua, Iqueqä huiwi quwä äma äwquwiqä.’

¹⁴ Itanqä kiyapqä kinqanänä iqu kuknuä tä qätä wiyqanqä, hanä-iqä memeqä yätnqä, ne iquenji kuknuä hanuä ätuätanä imäkatunqueqä” ätukuwi.

¹⁵ Itanji mäkä-iqä iqua mbqä ämapiyi, ämaqä naqä iqua ätukuwä-pa ikuwi. Inji Israitqä iquauqä awä iqisanji, qu kuknuä tä ätqa äpätqänjuwi, tänqä täsuänä.

Jisasi Iqu, Iqueqä kuknuä yäpakä ätukqenqä†

¹⁶ Inqanji Iqueqä wäunüänqä ämotquaminqä 11 iqua, qua Galiliunqä qanä äwäpu, qoqonä Jisasi Iqu ätukqä iu ätimäukuwi. ¹⁷ Iqinji qu Ique hinuä äqumbiyi, qonä äwoktäupu, Iqueqä yoqe haqeu ämamäukuwi. Inäqe qutanä hnqqua Iquenqce, knuä hnqquaqu indqänminjuwi.

¹⁸ Jisasi Iqu qäqiqi äpätä, iquaunji tiinjä ätukqe. “Nätmatqä eeqänänä qäukuä iutä, qua täutä mimqe, Goti Hanjuwä Iqu Nyi yoqä naqetä, yänänäqnetä ändapqeqä. ¹⁹ Injnqce, he hueqä-himqä eeqänänä iunqä äwäpu, qokä-apäkä iunji, Nyaqä ämaqä hipnqä motquapiyä. He iquaunji, Apiqueqä yoqeu, Ymeqä Iqueqä yoqeu, Dnqä Änqguä Iqueqä yoqeuta, asnqä qäpnqeqä.

† 28:15 Makä 16:14-18; Lukä 24:36-49; Jonä 20:19-23

²⁰ Itanğa qu qänaknä ipnqä diŋqe, kuknuä eeqänänä Nyi ‘Iiŋä-iinä imäkpnuwänqeä’ etqäqe, he ämotqueqäpnqeä.

Kuknuä tiinŋqä knuä metpnqänänyä. Qua tqu qäpu heniqeŋqe, Nyi hiunji eeqänäŋi, hesä anä pmetmqänä” ätukqe.

Goti Hanjuwä Iqueqä Kuknui
The New Testament in the Menya language of Papua
New Guinea

Nupela Testamen long tokples Menya long Niugini

copyright © 2017 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Menya

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures. Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2021-07-12

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 5 May 2021

b1d968ea-da2d-5306-b214-e238bbf38aac